

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 187
STUDENI - PROSINAC 2024.
TIŠRI / HEŠVAN / KISLEV
5785.

TEMA BROJA:
RASELJAVANJE ŽIDOVA
IZ ARAPSKIH ZEMALJA

SADRŽAJ

4 UVODNIK	27 PREDSEDNIK ZORAN MILANOVIĆ ODAO POČAST ŽRTVAMA HOLOKAUSTA U AUSCHWITZU	47 BIVŠI IZRAELSKI DIPLOMAT VRAĆA IZ ZABORAVA ŽIDOVSKA PREZIMENA IZ ARAPSKOG SVIJETA
5 “BRING THEM HOME NOW” – KOMEMORATIVNO OBILJEŽAVANJA NAJTUŽNIJEG DANA U POVIJESTI IZRAELA	27 NAJAVA ONLINE PREDAVANJA: HOLOKAUST – MITOVI. ZABLUDE I PORICANJE	49 BEZBRIŽNO ŽIDOVSKO DJETINJSTVO U EGIPTU
7 MJESEC ŽIDOVSKJE KULTURE 2024. U OSIJEKU	28 VESNA MIOVIĆ: ŽIDOVI U DUBROVAČKOJ REPUBLICI 1546. – 1808.	51 INSTITUT BEN-ZVI ČUVA TRADICIJU, KULTURU I BAŠTINU ŽIDOVA ORIJENTA
13 DOR 2024.	30 JOHAN ICKX: URED: ŽIDOVI PIJA XII.	53 LISINA PRIČA
16 TJEDAN IZRAELA 2024	31 JANINA KUJAWSKA-TENNER: OAZA U CRIKVENICI	54 NAKON 80 GODINA SLUŽBA ZA JOM KIPUR U POVIJESNOJ SINAGOGI U PRAGU
17 PRVI KAMEN SPOTICANJA U SLAVONIJI	32 FARHUD – POGROM IRAČKIH ŽIDOVA	56 KLJUČ SPALJENE SINAGOGE VRATIO SE KUĆI NAKON 86 GODINA
19 IZLOŽBA AMELE FRANKL “PRUSKA PLAVA” U GALERIJU KRANJČAR	34 KAD MOSSAD POMAŽE U SELIDBI – OPERACIJE “MURAL” I “JAKIN”	57 ODLAZAK LILY EBERT, PREŽIVJELE ŽRTVE HOLOKAUSTA I ZVIJEZDE TIKTOKA
20 “TEATRALIJE, KARIKATURE I CRTEŽI KLEME ŠVARC-POŽGAJ I KOLAŽI DUŠKA ŠIBLA” U GALERIJU KRANJČAR	38 FALAŠI – CRNI ŽIDOVI IZ ETIOPIJE	58 KRISTOFOR KOLUMBO BIO JE SEFARDSKI ŽIDOV
21 KAKO JE GOLEM POSTAO DIO ZAGREBAČKE MIŠPOHE?	43 IRANSKI SLAVUJ	60 IN MEMORIAM DR.SC. BRANKA SALZER
24 IZLET ŽENSKJE SEKCIJE ŽOZ-A I UPOZNAVANJE SA ŽIDOVSKIM KARLOVCEM	45 NAJVEĆA ZBIRKA JEMENSKIH ŽIDOVSKIH RUKOPISA DONIRANA IZRAELSKOJ NACIONALNOJ BIBLIOTECI	61 IN MEMORIAM YEHUDA BAUER
26 SEMINAR ŠOA AKADEMIJE O POUČAVANJU O HOLOKAUSTU		

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

NIVES BEISSMANN, DEAN FRIEDRICH, DARKO FISCHER, TOMISLAV LICHTENTHAL, MAŠA TAUŠAN, HANA GELB, IVA CIMERMANOVIĆ, SAŠA CVETKOVIĆ, NARCISA POTEŽICA, TVRTKO UJEVIĆ, MILJENKO HAJDAROVIĆ, IVO MIŠUR, JAROSLAV PECNIK, PETAR SALZER

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

već više od godinu dana Izrael, židovske zajednice diljem svijeta i svi prijatelji Izraela očekuju povratak talaca koje je Hamas oteo 7. listopada 2023. godine. Svijet se tako promijenio nakon tog tragičnog dana, ne samo na Bliskom istoku. A promjene se događaju i dalje, stalno, nedavno je u Siriji došlo do promjene režima. Možda će sve te promjene konačno okrenuti svijet u nekom dobrom smjeru.

U zagrebačkoj Židovskoj općini na komemorativnoj svečanosti održanoj 7. listopada prisjetili smo se svih žrtava i svih taoca koji su još uvijek u pojasu Gaze. Teško je pričati i dočarati atmosferu koja je vladala u prepunom auditoriju ŽOZ-a. Svi mi koji smo bili tamo osjećali smo tugu, prazninu, povezanost, tišinu i nadu da će se preostali taoci vratiti svojim obiteljima. Među njima i Bar Kuperstein, čija obitelj je bila s nama u Zagrebu. Bring them home now.

Tema ovog broja Ha-Kola izabrana je puno prije nego što su se počeli odvijati najnoviji scenariji na Bliskom istoku, a čini se da tema baš odgovara ovom trenutku. U Izraelu 30. studenoga obilježava se nacionalni Dan sjećanja na 850.000 židov-

skih izbjeglica koji su raseljeni iz arapskih zemalja i Irana u 20. stoljeću, uglavnom nakon proglašenja Države Izrael. Priče Židova koji su morali napustiti svoje domove potresne su i svjedoče o dijelu židovske povijesti koji se često zaboravlja. Židovi su u arapskim zemljama i Iranu živjeli dugi, dugi niz godina, pridonijeli su njihovom napretku, bili ugledni i poštovani građani. Odlazak iz zemalja koje su smatrali svojim domovinama i počeci novih života u Izraelu nisu bili laki ni jednostavni. Sigurna sam da će vas neke od priča dirnuti i potaknuti na razmišljanje.

Proteklo razdoblje bilo je puno događanja: građani Osijeka i Slavonije mogli su uživati u čitavom mjesecu židovske kulture: zahvaljujući prvenstveno nevjerojatnoj idejama. Osmisliti tako bogat program koji pokriva razna područja interesa, dobne skupine i gradove nije lako ni jednostavno ali ono što se time dobiva je važno: stalno podsjećanje na veliki doprinos Židova i još puno više: edukacija mladih i stvaranje tolerantnijeg društva. I zato veliki naklon i hvala gospođi Nives Beissmann i svima

ostalima koji su radili na programu. U sklopu Mjeseca židovske kulture u Slavoniji je postavljen i prvi kamen spoticanja i time je odana počast odvjetniku Alfredu Fischeru.

Dan židovske kulture i baštine obilježen je i u Zagrebu s nekoliko kulturnih programa koji su privukli pažnju Zagrepčana, pa hvala i našoj Miri Wolf. I ove godine održan je skup DOR koji je svojim programima i druženjima kao i obično privukao veliki broj zainteresiranih sudionika. U Zagrebu i Osijeku organiziran je i Tjedan Izraela uz kulturni program a program Mišpoha odveo je dio zagrebačke židovske zajednice u posjet židovskom Pragu. Članice Ženske sekcije ŽOZ-a obišle su Karlovac i upoznale se s poviješću židovske zajednice toga grada.

Kao i obično i u ovom broju Ha-Kola predstavljamo zanimljive knjige. Među njima posebno mjesto zauzima najnovija knjige Vesne Miović: Židovi u Dubrovačkoj Republici — knjiga koja će vam uljepšati zimska popodneva, stvorena za čitanje. .

Do nekog sljedećeg puta
Nataša Barac

“BRING THEM HOME NOW” — KOMEMORATIVNO OBILJEŽAVANJE NAJTUŽNIJEG DANA U POVIJESTI IZRAELA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Puno je tužnih datuma u dugoj židovskoj povijesti, previše je datuma koji podsjećaju na ono što mržnja može učiniti. Najtužniji datum, posebice u novijoj židovskoj povijesti, je 7. listopada 2023. godine, kada su teroristi Hamasa upali na područje Izraela te pobili više od 1.200 ljudi i oteli 251 taoca u najsmrtonosnijem masakru Židova od Holokausta. Prema dostupnim podacima, u rukama terorista i danas se nalazi 101 talac. Ne može se znati koliko je taoca još uvijek na životu, ali nada da će se vratiti svojim obiteljima još uvijek postoji i mora postojati.

Godinu dana kasnije komemoracije i tužna sjećanja uz odavanje počasti svim žrtvama, taocima i njihovim obiteljima održane su diljem svijeta. U Židovskoj općini Zagreb godinu dana nakon neviđenog masakra okupili su se, uz članove ŽOZ-a, veleposlanici Izraela, SAD-a, Francuske i drugih zemalja, prijatelji Izraela i židovskog naroda.

Auditorij ŽOZ-a bio je pun onih koji su barem na taj način željeli izraziti svoju podršku Izraelu, taocima i njihovim obiteljima. Nikada do tada u ŽOZ-u nije vladala takva tišina. A oni koji su se obrćali okupljenima, govorili su jedva čujnim

GARY KOREN, MAZY ZAFRANI, LAILA ŠPRAJC I IGOR ALBORGHETTI U ŽOZ-U

glasovima koji su doprli do srca svih, ujedinjnih u molitvi da se taoci nakon više od godine dana vrata svojim kućama.

“Ovdje smo da odamo počast žrtvama najvećeg pokolja u povijesti Izraela i da se prisjetimo svih poginulih. Nadamo se da će se svi taoci vratiti svojim obiteljima i ne smijemo dozvoliti da se ovako nešto

ikada više ponovi”, rekao je predsjednik ŽOZ-a Ognjen Kraus.

“Židovska općina Zagreb najbolje je mjesto za ovakav skup i sjećanje na dan koji je sve naše živote iz temelja protresao. Bio je to najužasniji dan u povijesti Izraela, dan pun boli i tuge”, timim je glasom punim emocija kazao

izraelski veleposlanik Gary Koren, koji je zahvalio Hrvatskoj na stalnoj podršci i prijateljstvu.

“Tek kada se svi preostali taoci vrate svojim kućama, tek tada će naša srca naći mir”, dodao je.

Novinar Igor Alborghetti govorio je o svom posjetu Izraelu samo nekoliko tjedana nakon masakra ističući kako je cijelo izraelsko društvo bilo u stanju šoka, nisu shvaćali kako se tako nešto uopće moglo dogoditi. “Ja volim Izrael, volim ljude u Izraelu i tekst koji sam morao napisati o tom posjetu bio je najteži tekst u mojoj karijeri”, rekao.

Nakon prikazivanje potresnog i snažnog dokumentarnog filma “Supernova: The Music Festival Massacre” (organizatori Zagrebdoxa odbili su prikazati ovaj dokumentarac), okupljenima se obratila Mazy Zafrani, teta izraelskog taoca Bara Kupersteina. Iako je u Zagrebu bila i njegova majka Julie, ona nakon filma u kojem je vidjela i svoga sina, nije bila u stanju govoriti. U njezino ime i u ime svog nećaka govorila je Mazy. Tihim, jedva čujnim bolnim glasom zahvalila je svima što su došli na komemorativno obilježavanje tog strašnog događaja ističući kako je obiteljima taoca puno znači podrška koju dobivaju.

“Još uvijek ne razumijemo kako se tako nešto moglo dogoditi. Bar je moj nećak s kojim se iznimno ponosim. Imao je 21 godinu kada je otet, a prije toga je četiri puta je prevezio mlade s festivala u obližnji mošav i tako ih spasio ali nije spasio sebe”, rekla je Mazy i dodala: “Ja u srcu osjećam da je živ, da preživljava i da je hrabar i sigurna sam da se može nositi sa svime što mu se događa. Za našu obitelj, ali i za obitelji drugih taoca, najteža je neizvjesnost”.

Šokantni odjeci užasnog terorističkog napada bolno su se osjetili u srcima svih Židova u dijaspori, koji oplakuju katastrofu i gubitak zajedno s građanima Izraela,

dok su i sami alarmantno izloženi rastućem antisemitizmu. Židovski narod ujedinjen je u nadi i molitvama da će se svi taoci što prije vratiti svojim kućama.

BAR KUPERSTEIN

Bar Kuperstein imao je 21 godinu kada su ga oteli teroristi Hamasa na glazbenom festivalu Supernova, gdje je radio kao zaštitar. Kada su teroristi Hamasa započeli svoj krvavi pohod, Bar nije bježao, ostao je pomagati izraelskoj policiji. Po struci medicinski tehničar, Bar je kao bolničar pružao prvu pomoć sudionicima festivala koje su teroristi ranili, iako je mogao pobjeći i spasiti se.

Bar potiče iz brojne obitelji i najstariji je brat u obitelji s petero djece (najmlađi dječak ima tek sedam godina) te glavni hranitelj obitelji. Njegov otac Tal bio je bolničar-volonter na motociklu a prije četiri godine tijekom spašavanja četve-

rogođišnje djevojčice koja je doživjela prometnu nesreću, i sam je teško ozlijeđen. U bolnici je proveo više od godinu dana i od tada se oporavlja i ne može raditi. Stoga je Bar od srednje škole postao glavni hranitelj obitelji.

“U posljednjem telefonskom razgovoru s obitelji rekao nam je da evakuiraj ljude i da je našao način da ih spasi. Još je rekao da će, kad ih sve spasi, doći doma. No još se nije vratio”, kazala je njegova teta Mazy Zafrani.

MJESEC ŽIDOVSKJE KULTURE 2024. U OSIJEKU

PIŠE: NIVES BEISSMANN

Osječani su od 1. rujna do 5. listopada 2024. imali priliku bolje upoznati bogatu židovsku tradiciju i kulturu, na četvrtom po redu Mjesec židovske kulture. Ovogodišnja tema bila je Obitelj. Kroz tih nekoliko tjedana otvorene su tri izložbe, održane tri žive knjižnice, dva cjelovečernja koncerta i nekoliko manjih; bila je tu i izvedba jednog predivnog mjuzikla, tri izvedbe koreodrame, tri plesna nastupa, tri likovne i pet plesnih radionica, dvije vođene ture gradom, dva sportska turnira; prikazan je jedan dokumentarni i jedan igrani film; održana je jedna književna večer, jedna promocija slikovnice; predstavljena su dva projekta, postavljen je jedan kamen spoticanja, održano je osam predavanja, a svemu tome treba pridodati i aktivnosti koje su se odvijale u osnovnim i srednjim školama Osijeka, Vinkovaca i Belišća. Mjesec židovske kulture 2024. imao je više od 2.000 sudionika, što odraslih, što djece; sudjelovalo je šest srednjih, pet osnovnih i jedna glazbena škola, četiri muzeja, dvije knjižnice, jedno veleposlanstvo i mnoštvo drugih institucija i udruga.

Obilježavanje Europskog dana židovske kulture u Osijeku započelo je 2000. godine. Od tada je Židovska općina Osijek svake godine, prve nedjelje u rujnu, otvarala svoja vrata građanima Osijeka i upoznala ih s različitim segmentima svoje kulture. Na poticaj tadašnje intendantice HNK Osijek Dražene Vrselje 2021. pokušalo se napraviti cijeli mjesec programa vezanog uz židovsku kulturu. Na početku

je to bio tek nesiguran pokušaj, no nakon par tjedana istraživanja i pripreme, program se popunio bez problema i postalo je jasno da će manifestacija uspjeti.

Ovogodišnji Mjesec započeo je u nedjelju 1. rujna izvrsnim koncertom sefardske glazbe u prepunom foajeu HNK — nastupila je grupa Shira U'tfila koja se osječkoj publici predstavila zanimljivim, raznovrsnim repertoarom. Program je uključivao mnoštvo pjesama na ladinu, no bilo je tu i onih na hebrejskom, pa čak i na turskom. Izvanredni glazbenici, pravi virtuoz, držali su pažnju publike do zadnjeg takta, a predivni glas Branislave Podrumac kroz otvorene prozore čuo se i puno dalje od zgrade HNK. Članovi ove sefardske grupe prikazali su sav svoj sjaj i opravdali razlog zbog kojeg su baš oni odabrani da otvore ovu veliku manifestaciju.

Idućeg dana je u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek predstavljen projekt “Koga smo zaboravili? Nasljeđe Židova u našem gradu”, koji već gotovo dvije godine u suradnji s Gimnazijom Vukovar provodi Europski dom Vukovar. Tijekom projekta učenici vukovarske gimnazije imali su priliku kroz obrazovne aktivnosti samostalno istraživati židovsku povijest Vukovara, koristeći različite metode povijesnog istraživanja, s kritičkim ispitivanjem današnjeg obilježavanja sjećanja i prijetnji koje antisemitizam i poricanje Holokausta predstavljaju tom sjećanju. Rezultate tog istraživanja predstavile su osječkoj javnosti tri učenice vukovarske gimnazije u obliku izložbe od tri dijela: prvi dio prikazuje židovsku kulturu, tradiciju, običaje, vjerski život, sinagoge te povijest vukovarskih Židova (prije

1941., za vrijeme i nakon rata); drugi dio izložbe prikazuje biografije poznatih Židova kroz osobne priče, a kroz te biografije prikazan je utjecaj povijesti na ljude i pojedinaca na društvo; treći dio sadrži fotografije vukovarskih židovskih lokacija danas, govori o komemoraciji danas, kada nijedna od nekadašnje dvije vukovarske sinagoge više ne postoji. Praznina u prostoru poistovjećuje se s prazninom u društvu u kojem više nema Židova, kao i s prazninom u kolektivnom sjećanju. Na fotografijama je prikazano i židovsko groblje na kojem se nalazi oko 100 spomenika. Fotografije su napravili vukovarski gimnazijalci, uz mentorstvo fotografa Daria Matića.

Sljedeći dan, u prepunoj dvorani Muzeja Slavonije, zanimljivo predavanje održala je kustosica Gabrijela Odošić. Kroz priču o svakodnevnom predmetima, koji ukrašavaju prostor doma, upoznala je prisutne s nekoliko osječkih židovskih obitelji. Naizgled obična muzejska građa iz Zbirke keramike, poput porculanskih posuda, vaza, šalica i tanjura, otvara zanimljive teme o kulturi stanovanja, uređenja obiteljskog doma i kolekcionarskog duha. Analiziranjem keramike može se saznati otkud predmeti potječu, tko ih je izradio, naručio ili koristio. Nadahnuta kustosica tako je sve prisutne upoznala s prethodnim vlasnicima tih predmeta. Kroz predavanje i prezentaciju moglo se nazrijeti kroz kakve su sve sretne i tužne trenutke prošli članovi osječkih židovskih obitelji.

Tijekom Mjeseca dva puta je održana šetnja Donjim gradom s profesorom povijesti i engleskog jezika, dugogodišnjim suradnikom ŽO Osijek i odličnim vodičem Tomislavom Vukovićem. Prisutni su imali priliku obići područje na kojem je nekoć djelovala donjogradska židovska općina i lokacije na kojima su nekada bile zgrade, industrijska postrojenja, trgovine te lokali židovskih vlasnika; mogli su vidjeti gdje je

bio židovski starački dom te čuti priče o pojedinim sugrađanima židovskog porijekla. Ture su završile posjetom nekadašnjoj donjogradske sinagogi u Cvjetkovoj ulici, u kojoj su sudionike dočekali pastor Evanđeoske crkve Damir Špoljarić i profesorica na Evanđeoskom teološkom veleučilištu Julijana Mladenovska-Tešija. Od njih su prisutni mogli doznati više o samoj zgradi sinagoge, kao i o dugogodišnjoj predivnoj suradnji Evanđeoske crkve i ŽO Osijek.

U prekrasnoj knjižnici Evanđeoskog teološkog veleučilišta tijekom Mjeseca održano je nekoliko predavanja. Prvo zanimljivo i inspirativno predavanje naziva Crkva i Židovi, održao je doc. dr. sc. Grgo Grbešić koji je na jednostavan i jasan način objasnio povijesni i religijski kontekst, kao i odnos Crkve prema Židovima, od par tisuća godina unazad pa sve do današnjih dana. Prisutni su imali priliku upoznati dobre i loše primjere iz prošlosti, a nakon predavanja razvila se diskusija sa zaključkom da se sve religije trebaju okrenuti boljoj budućnosti u kojoj će tolerancija i poštivanje različitosti

biti na prvom mjestu, s naglaskom da se pomaci već vide. U glazbenom dijelu nastupila je na klaviru Judita Paljević Kraljik, prodekanica na ovom veleučilištu, koja je počastila okupljene predivnom duhovnom kompozicijom.

Drugo predavanje, točnije književnu večer, održala je književnica i judaistica Paula Rem. Doktorantica Rem objasnila je kako komuniciraju Židovi i kršćani u književnosti; jesu li ravnopravni sugovornici, vide li se razlike u kulturi i podrijetlu; o čemu razgovaraju i na koji način. Kroz primjere koji se pronalaze u djelima hrvatskih književnika, moglo se saznati da židovski likovi imaju različite odnose s kršćanskim likovima. Neki od njih predstavljaju negativnu stranu kršćana, neki su romantični interes glavnih likova, a neki su povijesne osobe. U zanimljivom izlaganju Paula Rem dotakla se Krležinog intelektualca Kyrialesa i revolucionara Jokima Dijaka Žigmana, kao i Tribusonove Fride Štern i Goldsteinovog "dokonjaka" te Špišićeve Rahele, Čurićevog rabina Ehrenpreisa i Stojevićevog prevodite-

lja Josipa Stossa, ali i mnogih drugih. U glazbenom dijelu programa, koji je cijeloj večeri dao svečani ton, nastupio je mladi pjevač i violinista Ivan Bulić otpjevavši predivnu sefardsku pjesmu Durme, durme, a zatim odsviravši na violini 1. stavak Izraelskog Concertina Georgea Perlmana, Hora-Hatikvah, u suradnji s profesoricom Ivančicom Hinek na klaviru.

Treće predavanje u ovom nizu održala je profesorica Julijana Mladenovska-Tešija, koja je govorila o starozavjetnim heroinama Esteri i Ruti, jedinim ženama po kojima su biblijske knjige dobile imena. Ove dvije priče sažimaju mnoštvo teoloških i društveno-goričkih tema, govore o nasilju, patrijarhatu i moći, kreativnosti i preživljavanju u teškim životnim uvjetima, o cijeni vjere i nasljedovanja, antisemitizmu, ali i o tome zašto su ove dvije žene trajna poveznica židovstva i kršćanstva. Esteru i Rutu povezuje puno stvari — obje su bile žene; bile su židovske vjere, jedna po rođenju, druga po odabiru; obje su napravile herojske čine i donijele ni malo lake odluke u teškim vremenima. Povezala je to profesorica Tešija i s Otilijom Berger, heroinom svog vremena, koja je odbila otići u Chicago i spasiti se, već je odabrala ostati u Zmajevcu i njegovati svoje roditelje te je na kraju zbog toga i stradala.

Prije predavanja izvedena je dirljiva koreodrama o Otiliji (Otti) Berger, koja je tijekom Mjeseca izvedena još nekoliko puta. Rođena u Zmajevcu u Baranji, ova velika tekstilna umjetnica nedovoljno je istražena i nepravilno zapostavljena. Upravo zato ju je dramsko-plesna skupina Koreos odabrala kao osobu koju želi predstaviti svojom koreografijom. Napravili su odličan posao; prenijeli su publici mnoštvo emocija — od radosti i veselja, preko straha i tuge, do ponosa i spokoja. Otti je bila velika umjetnica, radosna i plemenita osoba, a stradala je u Holokaustu samo zato jer

je bila Židovka. Redatelj, vjeroučitelj Igor Grubišić želio je pokazati veličinu i značaj Otti Berger za razvoj tekstilne djelatnosti i ukazati na njenu ljubav prema tkanini, životnom partneru i roditeljima. Cilj mu je bio pozvati na daljnje istraživanje njenog lika i djela. Vjerujemo da mu je to i uspjelo, jer su plesačice, učenice Tehničke škole i prirodoslovne gimnazije Ruđera Boškovića, svojom izvedbom potpuno oduševile i dotaknule sve prisutne. Bilo je teško ostati ravnodušan i ne poželjeti saznati više o Otti i njenom kratkom životu. Filozofsko i produhovljeno predavanje profesorice Tešija o Ruti i Esteri, koje je slijedilo nakon koreodrame, učinilo je tu večer nezaboravnom.

Osim navedenih, održano je još nekoliko zanimljivih predavanja. Ono o židovskim grobljima, ali i grobljima općenito, održala je izvanredna profesorica Filozofskog fakulteta Ana Lehocki Samardžić. Groblja su riznice očuvanja kulturnog blaga i identiteta; ona su dokazi prisustva neke zajednice na određenom području pa je zbog toga njihovo dokumentiranje i proučavanje od iznimne važnosti, i za manjinske i za većinske narodnosne skupine, s ciljem upoznavanja lokalne i regionalne, a često i nacionalne povijesti. Groblja su čuvari jezika i kulture, čuvaju naša imena i simbole vjerskog i svjetovnog postojanja koji i s određenim vremenskim odmakom daju mnoštvo informacija o zajednici koja ih postavlja. Manjinske zajednice vremenom ostaju bez generacija koje bi se mogle brinuti o mjestima pokapanja predaka pa je iznimno važno na vrijeme dokumentirati i analizirati mjesta koja čuvaju kulturu naroda stoljećima prisutnim na ovim područjima. Profesorica Lehocki proučava groblja već duže vrijeme, a za svrhu ovog predavanja obišla je mnoštvo židovskih groblja (dva osječka, vinkovačko, vukovarsko, ona u Đakovu, Dardi i Zmajevcu...), prikupila mnoštvo

fotografija i drugih materijala, a time je tek "zagrebla ovu temu". Ima se tu još puno za istraživati, tako da će se suradnja dr. Ane Lehocki Samardžić i ŽO Osijek vjerojatno nastaviti i dalje.

Još jedno vrlo interesantno predavanje naziva Israeli Street Food održao je Ziv Luxemburg, Izraelac koji se prije tri godine s obitelji doselio u Baranju. Predavanje je bilo na engleskom jeziku, uz simultani prijevod predsjednika Damira Lajoša. Na početku prisutni su doznali što je Ziva i njegovu obitelj dovelo iz Izraela, preko Indije i Njemačke, baš u Baranju, a osim što se moglo saznati što sve podrazumijeva brza hrana u Izraelu, doznalo se više i o samoj kulturi pripremanja hrane. Prisutni su imali priliku i isprobati neke od specijaliteta: odlični, kremasti humus pripremio je sam predavač, izvrsne falafele član Općine Boris Polgar, a članice ženske sekcije zaslužne su za još pokoju sitnicu kojom su zagolicala nepca prisutnih.

Slikovito i temeljito predavanje o Krakovu i krakovskim Židovima održao je bivši turistički vodič Anđelko Srđak. Već za vrijeme kralja Kazimira, Židovi su u Krakovu igrali važnu ulogu. Od kraja 13. stoljeća dodijeljena im je sloboda bogostovlja, izgradnja sinagoga, sloboda trgovine, kretanja, putovanja i useljavanja, što je pridonijelo postupnom povećanju židovske zajednice. Živjeli su nesmetano sa svojim kršćanskim susjedima pod patronatom kralja Kazimira koji je shvaćao da jedino miran suživot različitih vjera i naroda u Kraljevstvu može donositi prosperitet u svim značenjima. Židovska zajednica u krakovskoj četvrti Kazmierzu bila je najbrojnija u Europi onoga vremena. U tom gradu su funkcionirale dvije kulture, kršćanska i židovska. Objе ove zajednice su svaka na svom području, kroz stoljeća, gradile svoje crkve i sinagoge, škole, javne i stambene objekte, groblja... Što se događalo prije toga, a

posebno nakon toga, moglo se saznati u ovom zanimljivom predavanju.

Još jedno zanimljivo predavanje, ova puta o tvorcu atomske bombe Robertu Juliusu Oppenheimeru, na Filozofskom fakultetu održao je dugogodišnji član i počasni predsjednik ŽO Osijek Darko Fischer. Robert Oppenheimer bio je američki fizičar židovskog porijekla. Proslavio se kao voditelj projekta “Manhattan” u kojem je proizvedena prva atomska bomba. Na tom poslu, od 1942. do 1945., koji se odvijao u strogoj tajnosti u pustinji Novog Meksika, radili su mnogi najznačajniji znanstvenici tog vremena, od toga znatan broj Židova. Oppenheimer je bio i društveno i politički aktivan, bio je sklon komunistima i zbog toga doživio neugodnosti, ali i rehabilitaciju. Kasnije je uspješno vodio svjetski poznat Institut za napredne studije u Princetonu. Zagovarao je neširenje nuklearnog oružja i odbio je rad na stvaranju hidrogenske bombe. Prisutni su mogli saznati mnoštvo činjenica o Oppenheimerovom privatnom životu, političkim aktivnostima, kao i o njegovim znanstvenim dostignućima.

Posljednje predavanje u Mjesecu, ono o obitelji Branka Polića, poznatog glazbenog kritičara na hrvatskom radiju, u prostorijama ŽO Osijek održala je dr. sc. Ljiljana Dobrovšak. Ljiljana je prisutne vratila u prošlost i uvela u neko drugo doba. Na temelju Polićeve obitelji prikazala je odnose unutar jedne židovske obitelji iz Hrvatske. Jednako tako primjer je mogla biti i neka druga židovska obitelj, no nije lako naći dovoljno podataka. Na sreću, Branko Polić olakšao je proučavanje tih odnosa jer je pisao memoare iz kojih se puno toga može (i treba) naučiti. Osim priče o obitelji Polić, Ljiljana je nazočnima približila lik velikog intelektualca, “hodajuće enciklopedije”, Branka Polića.

U sklopu Mjeseca prikazana su i dva fil-

ma. Prvi je dokumentarni film “Čuvari Mrtvog mora” o borbi aktivista za spas Mrtvog mora, kojeg dijele Izraelci, Jordanci i Palestinci. Politička situacija na Bliskom istoku znatno otežava tu borbu, no bez obzira na sve otegotne okolnosti, aktivisti ne odustaju, znajući važnost Mrtvog mora za sva tri naroda, ali i cijeli svijet. Kako bi spasili Mrtvo more, okolne zemlje moraju surađivati. Troje ljudi — Jordanac, Izraelac i Palestinac — prepoznaju problem i odlučuju se na herojski čin, iznimno opasno plivanje preko Mrtvog mora, od Jordana do Izraela, čime će skrenuti pozornost svijeta na stanje mora koje umire. Film je prikazan u suradnji s Veleposlanstvom Države Izrael u Republici Hrvatskoj.

Drugi prikazani film bio je “Golubica: Čudesna priča”, drama iz 2023. godine. Kako bi promijenila unukov život, njegova baka (izvršna Helen Mirren), otkriva vlastitu priču o hrabrosti: tijekom njezine mladosti, pod okupacijom nacista u Francuskoj, jedan ju je dječak zaštitio od smrtne opasnosti. Njih su dvoje pronašli ljubav u zadivljujućem, čarobnom svijetu koji su sami stvorili, dok je dječakova

majka (Gillian Anderson) riskirala sve kako bi ih zaštitila. Bilo je divno vidjeti mnoštvo mladih na projekciji, filmovi kao ovaj namijenjeni su upravo njima. U toj fazi života treba najviše raditi na formiranju pozitivnih stavova, razvijanju humanosti i ljubavi prema drugima. “Golubica: Čudesna priča” poticajan je film o tome kako jedan čin dobrote može mijenjati sudbine. “Samo svjetlost može otjerati tamu”, u filmu kaže Sara Blum. I potpuno je u pravu!

U Arheološkom muzeju 13. rujna održana je večer posvećena ženama: otvorena je prekrasna izložba o ženama u Holokaustu, čitali su se ulomci iz knjige osječke književnice Vilme Vukelić, a plesom i glumom osvježilo se sjećanje na veliku umjetnicu Otti Berger. Izložba “Tragovi svjetla: Biti žena u Holokaustu” donosi nevjerojatne priče o hrabrosti židovskih žena tijekom Holokausta i naglašava njihovu snagu u trenucima nezamislivih iskušenja. Kada je ženama i njihovim obiteljima oduzeto pravo na život, one su se hrabro suočavale sa smrću i svakom dodatnom trenutku života davale smisao. Izložbu, koja daje glas

onima čije su priče važne i danas, osmislila je kustosica Yehudit Inbar. Izložbu je omogućilo Veleposlanstvo Države Izrael u RH a otvorila ju je zamjenica veleposlanika i konzulica Hadas Dolev.

Priču pričaju i knjige Vilme Vukelić. Iako su njene priče drugačije: vedrije i brutalno iskrene, ni u njima nije nedostajalo borbe. Vilma Vukelić se uspjela izboriti za svoje životne ciljeve koje si je zacrtala u mladim danima. Nije dopustila da ju udaju za onoga za koga ona nije htjela; željela se udati iz ljubavi, a to je i ostvarila. Željela je učiti, to je također ostvarila. Vilmu i njezin duh prekrasno su predstavili učenici Medicinske škole Osijek. Te hladne rujanske večeri ispričana je i priča o Otti Berger u već ranije spomenutoj koreodrami “Otti”.

Tijekom Mjeseca održano je nekoliko radionica izraelskog plesa. Prva, koju su vodile Nives Beissmann i Ana Marija Pinter, održana je u prostorijama ŽO Osijek, druge dvije, koje su vodile Sara Beissmann i Tena Milaković, održane su u II. gimnaziji Osijek kao dio Europskog dana jezika s temom “Jezik nacionalnih manjina koje nas okružuju”, a preostale su se odvijale u osnovnim školama u Vinkovcima i Vinogradcima. Sudionici radionica uživali su u stjecanju novih plesnih vještina, učenju neobičnih koraka i nakon toga — plesanju zanimljivih izraelskih plesova s kojim se većina susrela po prvi puta. Nije li to predivan način za upoznavanje s bogatom židovskom kulturom?!

U Područnoj školi u Vinogradcima, osim plesne radionice, održana je i radionica oslikavanja šalica židovskim simbolima. Sudjelovali su učenici škole, roditelji i učiteljica, a nakon radionica u dvorištu škole nastupila je plesna skupina “Haverim Shell Israel”. U vinkovačkoj školi Bartola Kašića cijeli jedan tjedan bio je posvećen židovskoj kulturi uz pregršt učenjima zanimljivih programa i radi-

onica: započelo se s plesom i pjevanjem, nastavilo s pripremanjem i degustacijom židovskih jela; učilo se o običajima vezanim uz Roš Hašana, izrađivale su se hanukije, obrađivala su se djela Ephraima Kishona, a organizirana je i šetnja Vinkovicma po židovskim lokacijama, u kojoj su vodiči bili učenici ove škole. Tjedan židovske kulture održan je i u Osnovnoj školi “Mladost” u Osijeku. Ove godine “Mladostaši” su se zadržali na pripremanju židovske hrane, a pri tome su koristili recepte iz Židovske kuharice autorice Laile Šprajc. Degustirana su židovska jela koja su pripremali učenici i njihove vrijedne nastavnice. Našlo se tu macesa, humusa, hamanovih ušiju, haroseta i drugih delicija.

U sklopu Mjeseca redovno se organiziraju Žive knjižnice u Muzeju osobnih priča. Ove godine posjetitelji su imali priliku razgovarati s Anđelkom Srđakom, Nives Beissmann, Darkom Fischerom, Srebrenkom Pavičić, Romanom Pavlov i Sarom Beissmann, čije su priče dio stalnog postava Muzeja osobnih priča. Prilika je to za razgovor o prošlosti i sadašnjosti židovske zajednice u Osijeku, o židovskoj kulturi, običajima i tradiciji, ali

i o povijesti pojedinih obitelji, porijeklu i preživljavanju pojedinaca. Pored toga, posjetitelji uvijek imaju priliku istraživati kutije u Muzeju i saznati kakve se sve zanimljive priče unutra kriju.

Tradicionalno se tijekom Mjeseca održavaju i sportski turniri u šahu i stolnom tenisu za nacionalne manjine. Tako je bilo i ove godine. Premda su natjecanja bila neizvjesna do zadnjeg trena, pobjedu su u oba sporta odnijeli članovi ŽO Osijek: u šahu je najbolji bio Hinko Cajzler, a u stolnom tenisu Boris Lichtenthal.

Od prve godine obilježavanja Mjeseca židovske kulture održavaju se i likovne radionice koje vodi neumorna kustosica-pedagoginja Kristina Delalić-Vetengl iz Muzeja likovnih umjetnosti. Uvijek se odvijaju dvije radionice: jedna za odrasle i druga za djecu. Na njima se uči crtati, slikati, paziti na proporcije, birati i miješati boje, praviti sjene, a uza sve to ne nedostaje ni smijeha, jer su ove radionice ujedno i prilika za zabavu i druženje. Kako je obitelj jedna od najdugovječnijih institucija, to je ove godine bila i tema za likovne radove. Obiteljski portreti nekada su bili iznimno važni jer su govorili o duhu vremena u kojem su nastali te su

do izuma fotografije bili jedini vizualni podsjetnik na naše najmilije. Voditeljica trudila potaknuti sudionike da probaju nacrtati svoju obitelj, no neki su ipak odlučili da ovom prilikom samo nauče male tajne iz osnova crtanja i slikanja.

U četvrtak 19. rujna Tehnička škola i prirodoslovna gimnazija Ruđera Boškovića Osijek ugostila je učenike, profesore i druge predstavnike iz Varšave, Verone i Maribora, partnere na projektu United (Understand, Inform, Think, Educate). Tom prilikom po treći je puta u ovogodišnjem Mjesecu izvedena koreodrama "Otti" u izvedbi dramsko-plesne skupine "Koreos". Projekt UNITED realiziran je kao suradnja javnih institucija, organizacija civilnog društva i nastavnih institucija u koju su uključeni stručnjaci za židovsku povijest i obrazovanje iz Hrvatske, Italije, Slovenije i Poljske. Financiran je sredstvima EU-a kroz CERV program. Ciljevi projekta su uključivanje mladih u kulturu sjećanja i njihovo osnaživanje da bi znali odgovoriti na današnji antisemitizam. U okviru projekta UNITED učenici su istraživali manje poznate događaje iz svojih lokalnih zajednica, vezane uz Holokaust, te su ih obilježili umjetničkim osvrtom na ono što su istraživali. Interdisciplinarni pristup omogućio je učenicima dublju perspektivu i personaliziraniji pristup Holokaustu.

Još je jedan poseban događaj obilježio ovogodišnji Mjesec. Naime, u petak 20. rujna, pred oko 150 okupljenih građana Osijeka postavljen je kamen spoticanja za Alfreda Fischera. Postavljanje prvog osječkog Stolpesteina inicirao je Darko Fischer, sin Alfreda Fischera i počasni predsjednik ŽO Osijek.

Suradnja s Gradom Belišće traje od prve godine obilježavanja Mjeseca židovske kulture. Ove godine je 21. rujna u prekrasnoj belišćanskoj Palači Gutmann održana Večer židovske kulture. Otvorena je izložba "Tragovi svjetla: Biti žena

u Holokaustu", nastupili su Ivan Bulić i profesorica Ivančica Hinek te plesna grupa ŽO Osijek "Haverim Shell Israel". Suradnja ŽO Osijek s profesoricom Ivančicom Hinek i Glazbenom školom Franje Kuhača traje već više od šest godina. I ovom prilikom su učenik Ivan Bulić i prof. Hinek svojim nastupom zadivili sve prisutne! Plesna grupa ŽO Osijek "Haverim Shell Israel" zasjala je u prekrasnom Paleju. Izveli su sedam plesova, različitih po porijeklu i stilu, predstavivši Belišćanima svu ljepotu izraelskog plesa. Posebno veseli napredak početnica koje su, izuzetnom upornošću, redovitim treninzima i velikom voljom i ljubavlju prema plesu, nevjerojatno napredovale u posljednjih godinu dana. Za predivnu večer prije svega zaslužan je Grad Belišće jer bez njihove susretljivosti i spremnosti za suradnju ovaj program ne bi bilo moguće realizirati.

Tijekom Mjeseca, u maloj svečanoj dvorani osječkog Filozofskog fakulteta, održan je još jedan izvrstan koncert. Tenor Josip Paulić očarao je prisutne svojim prekrasnim glasom, a ništa manje nije ih oduševio ni Ante Blažević, pravi virtuoz na klaviru. Ovaj dvojac za svoj nastup odabrao je šetnju glazbom kroz posljednjih 200 godina, počevši s klasičnim, a nastavivši sa židovskim repertoarom. Pjevale su se pjesme na čak sedam jezika: njemačkom, talijanskom, španjolskom, hebrejskom, jidišu, latinu i hrvatskom. Među njima su se našle, između ostalih, dvije sefardske kompozicije: Adio Kerida i Kuando el rey Nimrod koje su najviše razveselile slušatelje. Za bis su izveli pjesmu "Neka cijeli ovaj svijet" Alfija Kabilja, koju su s njima zapjevali svi prisutni. Odličan izbor kompozicija i izuzetna izvedba!

U zadnji tren u program se uklopio još jedan događaj: u Đakovu, u dvorani Florentini, održana je svečana promocija slikovnice "Majka Amadeja". Pripremljen je prigodan kulturno-umjetnički

program na kojem je, uz mnoštvo drugih izvođača, nastupila i plesna skupina "Haverim Shell Israel". Slikovnicu je izdala Hrvatska provincija Milosrdnih sestara sv. Križa još 2021. ali je pandemija Covid-a tada spriječila promociju te je sada pri drugom izdanju na hrvatskom, kao i onom na albanskom jeziku, iskorištena prilika za predstavljanje ove knjižice. Majka Amadeja M. Pavlović 2009. proglašena je Pravednicom među narodima jer je za vrijeme Drugog svjetskog rata spasila židovsku djevojčicu Zdenku Bienstock. Promocijom se, kao i samom slikovnicom, željelo očuvati sjećanje na ovu hrabru ženu i vrijednosti za koje se zalagala. Autorice ove prekrasne slikovnice su sestra Krista Mijatović (tekst) i sestra Margita Gašparovsky (ilustracije).

Mjesec židovske kulture 2024. zatvoren je u predivnoj dvorani Doma hrvatske vojske 5. listopada. Osjećani su tom prilikom mogli uživati u veličanstvenom glazbeno-dramskom spektaklu, mjuziklu «Josef i njegova braća». Ovaj mjuzikl smatra se prvim židovskim mjuziklom, a te večeri izveden je u režiji Stefana Sablića, uz sudjelovanje grupe Shira U'tfila i zbora Braća Baruh. Cijeli mjuzikl, dobro znana biblijska priča o Josipu i njegovoj braći, je na latinu. Kada se spoje vrhunski glazbenici, prvoklasni pjevači i odlični glumci, energija koja pršti na sceni prenosi se na cijelu publiku. Upravo to se dogodilo te večeri! Prisutne su očarali svi pojedinačno: Nebojša Ljubišić dramatičnom glumom oca koji je izgubio najdražeg sina, Zorana Bečić kao izvrsna pripovjedačica, Branislava Podrumac, Stefan Sablić, Stefan Zekić i svi "Baruhovci" svojim predivnim glasovima, a Shira U'tfila svojom glazbom. Svi zajedno zatvaranje ove manifestacije učinili su čarobnim!

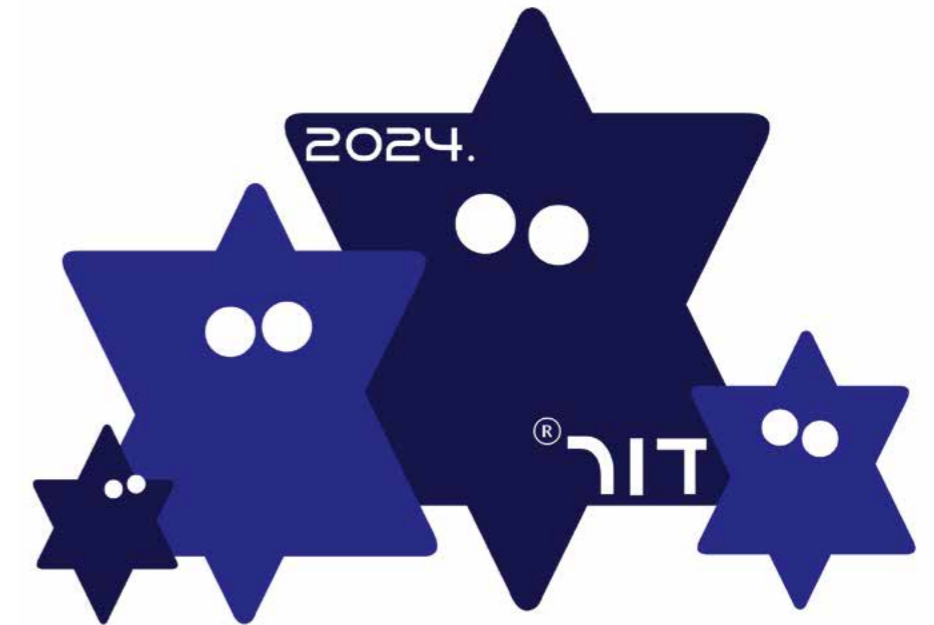
DOR 2024.

PIŠE: DEAN FRIEDRICH

Židovska općina Zagreb organizirala je i ove godine konvenciju DOR. Peti po redu DOR održan je od 26. do 29. rujna 2024. u Hotelu Well (Terme Tuhelj). Uz privlačan sportski, plesni i zabavni program, vjerski program i neformalna druženja, održana su brojna predavanja, kazališna predstava i četiri koncerta. Za najmlađe su organizirani Nedjeljna škola i Mini omladinski klub.

I za ovaj skup bio je velik interes te smo sve zakupljene kapacitete ubrzo popunili. Više od 300 sudionika iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, BiH, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Velike Britanije, Izraela, SAD-a, uz šezdesetoro djece dobi do 17 godina DOR čini jednim od najvećih skupova članova židovskih zajednica s prostora bivše Jugoslavije. Prosječna dob sudionika bila je 45,5 godina.

Održana su brojna predavanja koja su pokrivala razne teme od povijesti i glazbe do situacije na Bliskom istoku. Teme predavanja Clivea Lawtona bile su: "What are Jews for?", "Is Moses a success?", "What is Shabbat really about?", "The changing face of anti-semitism". Stjepan Heimer govorio je na temu "Glazbeni vremeplov za dušu — Od zelenih rukava do Zelene livade", a rabin Luciano Prelević održao je predavanje "Odgovor Marku Twainu". Teme predavanja Eliezera Pape bile su: "Knjiga Minhat Aaron, Jakova Parde, rođenog Splićanina i dubrovačkog rabina i njezin neobičan uvid u život balkanskih Židova", "U susret Jom Kipur — Knjiga proroka Jone kao parodija" i "Kako je Pjesma nad pjesmama ušla u Bibliju". Saša Cvetković govorio je na temu "EU care — Community Awereness" a izraelski

veleposlanik Gary Koren na temu "Insights on the situation in the Middle East". Ukratko o prezenterima, zabavljačima i voditeljima radionica:

Clive Lawton je izvršni direktor Židovskog vijeća Commonwealtha, predavač na Londonskoj školi za židovske studije i na JW3, vodećem londonskom židovskom centru. U obrazovanje o Holokaustu uključio se ranih 80-tih, uvjerivši nadležne da uključe Holokaust u nastavne planove. Suosnivač je Limuda, bivši ravnatelj srednje škole i direktor obrazovanja u Liverpoolu, predavač religijskih studija i razvoja zajednice na Školi orijentalnih i afričkih studija u Londonu. Clive je televizijski voditelj i redovit gost na BBC-u. Autor je petnaestak knjiga. Kraljica Elizabeta II. ga je 2016. odlikovala za zasluge židovskoj zajednici i obrazovanju.

Dr. Eliezer Papo viši je predavač na Odsjeku za Hebrejsku književnost Sveučilišta Ben-Gurion u Negevu, direktor Istraživačkog instituta za sefardske studije i Centra Moše David Gaon na istom sveučilištu te glavni i odgovorni urednik znanstvenog časopisa El Prezente, Journal for Sephardic Studies. Dr. Papo je i predsjednik međunarodnog znanstvenog društva "Sefarad — Society for Sephardic Studies", redovni član izraelske Nacionalne akademije za Ladino, predstavnik izraelske akademije u Savjetu izraelske Nacionalne uprave za ladino kulturu, te dopisni član Španjolske kraljevske akademije.

Luciano Moše Prelević školovao se na Ješivi Aiš haTora u Jeruzalemu od 1999. do 2007. i diplomirao kao jedan od dvojice najboljih u svojoj klasi. Nakon završetka studija i primitka smiha (rabinске ordinacije) zapošljava se u ŽOZ-u.

Godine 2012. postaje Glavni rabin u RH, a početkom 2013. i Vrhovni rabin Crne Gore. Član je Konferencije europskih rabina (CER).

Gary Koren je izvanredni i opunomoćeni veleposlanik Države Izrael u Republici Hrvatskoj. Rođen je 1959. u Rigi (Latvija). Govori hebrejski, ruski (materinski), engleski, francuski, češki, latvijski. Akademsko obrazovanje: 1986. prvostupnik ekonomije i međunarodnih odnosa, Hebrew University; 2010. magistar političkih znanosti i studija nacionalne sigurnosti, Haifa University; 2010. diploma (Cum Laude) National Defense Collegea; 2016. počasn doktorat iz područja upravljanja sigurnošću i kriminalistike, Policijska akademija Češke Republike.

Stjepan Heimer u mirovinu je otišao kao redoviti profesor u trajnom zvanju Kineziološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je bio nastavnik Fiziologije sporta i Sportsko-rekreacijske medicine. Na posljediplomskim studijima Medicinske rada i sporta Medicinskog fakulteta bio je nositelj predmeta Fiziologija rada i sporta te Sportsko-rekreacijske medicine. Objavio je više od 200 znanstvenih i stručnih radova te bio autor i koautor u više sveučilišnih udžbenika. Bio je voditelj više znanstvenih projekata te organizator i sudionik više konferencija i kongresa. Bio je i predsjednik Hrvatskog društva sportske medicine Hrvatskog liječničkog zbora.

Saša Cvetković je magistar politologije, zaposlen u ŽOZ-u, član je Vijeća ŽOZ-a i potpredsjednik ŽOZ-a. Posebno je uključen u području sigurnosti i službeni je instruktor EU CARE — Community Awareness projekta za Hrvatsku koji se realizira na razini EU-a, a usmjeren je na podizanje svijesti, otpornosti i općenito spremnosti židovskih institucija i zajednica za sigurnosne izazove. Projekt sufinancira EU kroz Fond za unutarnju sigurnost.

Nikolina Lisica je diplomirana profesorica kineziologije, licencirani instruktor

nordijskog hodanja i voditeljica individualnih i grupnih programa rekreacije već više od 20 godina. Od 2016. voditeljica je i rekreacije u Udruzi Holokaust preživjelih i na susretima preživjelih iz Holokausta koji se svake godine održavaju u Opatiji ili Selcima.

Nives Beissmann se bavi izraelskim plesom još od 1998. kada je osnovala plesnu skupinu "Haverim šel Israel" koja u ŽOZ-u vodi i Nedjeljnu školu za

djecu, uređuje glasilo ŽOZ-a "Menora" i koordinatorka je Europskog dana židovske kulture. Zadnje tri godine u Osijeku organizira Mjesec židovske kulture, manifestaciju koja traje cijeli rujan i u sklopu koje se, kroz predavanja, kazališne predstave, filmova, koncerte, izložbe, promocije knjiga, Žive knjižnice, vođene ture Osijekom i radionice za djecu i odrasle, može saznati više o židovskoj kulturi, običajima i tradiciji. U slobodno vrijeme bavi se matematikom i fizikom.

Andrea Cvetković rođena je u Beogradu. Od malena je aktivni član Jevrejske opštine Beograd, gdje se među ostalim počela baviti i izraelskim plesovima koje aktivno počinje plesati od svoje 13. godine. Po preseljenju u Zagreb, nastavlja s izraelskim plesom u ŽOZ-u u grupi Lomša.

ZABAVNI PROGRAM:

U četvrtak, 26. rujna 2024. održana je predstava "Baka ima dečka?!" u kojoj glume Asim Ugljen i Miro Čabraja. Asim Ugljen publici je poznat po brojnim kazališnim, televizijskim i filmskim ulogama. Miro Čabraja piše, režira i izvodi autorske predstave a ovo mu je prva komedija za odrasle. Dramaturgiju potpisuje Dorotea Šušak.

Istu večer prisutne su zabavljali Marjan Miše i Alen Polo. Marjan Miše bio je član Crvenih koralja od 1972. do 1976., dvostruki pobjednik Zagrebačkog festivala, pobjednik brojnih festivala. Imao je uspješne turneje po SAD-u i Europi te posebice u bivšem SSSR-u. Izdao je i ploču izraelskih pjesama za Croatia Records. Njegov single "Da mi je to što nije" prodan je u 700.000 primjeraka. Alen Polo se glazbom bavi gotovo trideset godina i kroz taj je period sakupio više od 4.000 nastupa, neke od njih s popularnim estradnim umjetnicima.

U petak, 27. rujna prisutni su se zabavljali uz Retrodukciju, glazbeni sastav s dugogodišnjom misijom promicanja dobre zabave i plesa, u ritmu pomno odabranih raznovrsnih hitova brojnih domaćih i stranih glazbenih velikana. Na repertoaru su bile bezvremenske uspješnice različitih glazbenih pravaca. Retrodukciju čine Ivan Vidović (vokal i gitara), Ante Vidović (gitara), Marko Bradaš (bas gitara i prateći vokal), Edi Vugrinec (klavijature, prateći vokal), Karlo Vlahek (truba) i Nikola Basgota (bubnjevi, vokal).

U subotu, 28. rujna koncert su održali Jewseri, zagrebački klezmer sastav ko-

jeg čine akademski obrazovani muzičari. Osnovan je 2002. u okviru ŽOZ-a. Dugo su vremena bili jedini klezmer sastav na ovim područjima a nakon što su popularizirali klezmer, u tom su se glazbenom pravcu pojavili i drugi sastavi. Kritika je Jewserse prozvala interesantnima, inovativnima i kvalitetnima. Svoju popularnost duguju brojnim nastupima a predstavili su se i u Izraelu, Nizozemskoj, Austriji, Francuskoj. Svoj stil nazivaju globalni klezmer, a to su američki, balkanski, bliskoistočni i istočno europski klezmer stopljeni zajedno i začinjeni jazzom, romskom glazbom, hrvatskim folklorom, rock i latino ritmovima, uz improvizacije. Anubis records izdao je 2003. njihov prvi album "Jewbox", drugi live album snimljen je 2004. u Novom Sadu, dok je treći "Prašina od zlata" snimljen za Croatia Records u suradnji s Lukom Nižetićem, Ivanom Banfić i klapom Nostalgija. Posljednji studijski album "Jewseri" iako nije službeno objavljen, nastao je u suradnji s glazbenim velikanima poput

Nevena Tabakovića, Mladena Barakovića, Nevena Šverka, Jure Vrandečića i Ines Tričković. U pripremi je i reizdanje pod pokroviteljstvom ŽOZ-a. Jewseri su danas: Melita Lovričević; vokal, Mario Igrac, gitara, Bruno Philipp, klarinet, Luka Žužić, trombon i klavijature, Zvonimir Šestak, kontrabas, Ozren Tabaković.

Nakon Jewsera publiku su ponovno zabavili Marjan Miše i Alen Polo.

Organizacijski odbor: Dean Friedrich, Zoran Ferber, Saša Cvetković

Team Nedjeljne škole i Mini omladinskog kluba: Lujo Kreszinger, Martin Grombanovski, Anđela Stevandić, Nina Stamatović

Grafičko oblikovanje i priprema informativnih materijala: Dean Friedrich

Kulturna manifestacija DOR ostvarena je u suradnji ŽOZ-a i JDC-a, a sufinancirana je sredstvima iz Državnog proračuna putem Savjeta za nacionalne manjine RH.

TJEDAN IZRAELA 2024.

PIŠE: DEAN FRIEDRICH

Kulturna manifestacija Tjedan Izraela realizira se redovito od 1999. godine, uz jednu iznimku odnosno “preskok” u 2023. godini. S digitalnih platformi uvjetovanih Covidom u 2020. i 2021. godini, oprezno, od 2022. vraćamo “žive” programe, no i ova je godina donijela niz organizacijskih teškoća zbog situacije u Izraelu i nemogućnosti realizacije prvobitno zamišljenog programskog koncepta. Ipak, više smo no zadovoljni konačnim rezultatom, produkcijom dva nova programa, uz ukupno pet izvedbi u tri hrvatska grada.

U suradnji s Jevrejskim kulturnim centrom i Jevrejskim centrom za programe iz kulture i umetnosti (oba iz Beograda), predstavili smo hrvatsku premijeru predstave Guslač na krovu (u originalu: Violinista na krovu), u Zagrebu, 16. studenoga 2024. i u Osijeku, 17. studenoga. Radi se o mjuziklu temeljenom na priči Šolema Alejhema, glazbi i stihovima Jerrya Bocka i Sheldona Harnicka i produkciji iz 1964. koja je doživjela tisuće inačica. Priča je to o ljubavi, dirljivim rastancima, ljubavnim nesporazumima, a sve u lošem povijesnom momentu. Ovu duhovitu i dirljivu priču donijeli su nam glumci — pjevači u ulozi likova koji svojim optimizmom opstaju u nepoljuljanoj vjeri u budućnost, uz glazbu sastava Shira Ufila. Redatelj je Stefan Sablić, scenograf i kostimograf Boris Čakširan, dizajner svjetla Marko Đokić, dizajner zvuka Miroljub Vladić, inspicijentica Marija Živković, a organizatorica Irena Prvulović. U glavnoj ulozi nastupio je fantastični Nebojša Ljubišić uz kolegice i kolege: Branislavu Podrumac, Ivana Jevtovića,

Draganu Đukić, Miloša Vlalukina, Stašu Nikolić, Vedrana Borovčanina, Leu Savin i Petra Đurđevića. Orkestar je nastupio u sastavu Dragana Anđelić Bunjac (klavijature), Petar Živanović (violina), Srđan Đorđević (bas), Vid Milošević (udaraljke), Sinan Aćifović (klarinet).

Drugi “blok” programa (Osijek, 16. studenoga, Zagreb, 20. studenoga i Čakovec, 6. prosinca) činio je koncert gudačkog kvinteta s klarinetom (Quodlibet Klezmerim Zagreb) u sastavu Bruno Philipp, klarinet, Val Bakrač, 1. violina, Marijan Modrušan, 2. violina, Domagoj Ugrin, viola, Vinko Rucner, violončelo, Jurica Štelma, kontrabas. Suradnja s Hrvatskom komornom filharmonijom iz

koje se razvio Quodlibet seže još u 2016. godinu, a za ovu prigodu osvježili smo, prvenstveno zahvaljujući novim aranžmanima Marijana Makara i Maria Korunića, dio publici znanog programa, uz dodatak novih kompozicija. Publika je s oduševljenjem poslušala tradicionalne kompozicije i djela Weilla, Baermanna, Glassa, Korunića, Piazzole i Blocka uz zahtjevnu tehničku izvedbu koja nikoga nije ostavila ravnodušnim.

Veselimo se Tjednu Izraela 2025!

Kulturna manifestacija Tjedan Izraela sufinancirana je sredstvima iz Državnog proračuna putem Savjeta za nacionalne manjine RH.

PRVI KAMEN SPOTICANJA U SLAVONIJI

PIŠE: DARKO FISCHER
FOTOGRAFIJE: TOMISLAV LICHTENTHAL

Kamen spoticanja (njemački Stolpersteine) je mali spomenik stradalniku Holokausta koji se ugrađuje ispred kuće iz koje je žrtva odvedena ili ju je morala napustiti a kasnije je stradala u Holokaustu. Spomenik se sastoji od mjedene pločice dimenzija 10x10 cm na kojoj je upisano ime žrtve, datumi i mjesta rođenja i pogibije, naravno ako su svi ti podaci dostupni. Spomenik je osmislio njemački umjetnik Gunter Demnig. Do sada ih je u svijetu postavljeno oko 100.000. U Hrvatskoj ih ima oko 100, od toga u Zagrebu 86.

Na moj poticaj i uz punu podršku Centra za promicanje tolerancije i očuvanja sjećanja na Holokaust, njegove ravnateljice Nataše Popović i Grada Osijeka prvi kamen spoticanja u Osijeku i Slavoniji postavljen je za moga oca Alfreda Fischera, koji je morao napustiti svoj dom u Sokolskoj ulici broj 6, današnjoj Keršovanijevoj ulici u Osijeku, a smrtno je stradao u Budimpešti 8. siječnja 1945. godine. Svečano postavljanje tog spomenika poklopilo se s Mjesecom židovske kulture koji tradicionalno već mnogo godina uspješno organizira Židovska općina Osijek i njena neumorna i svestrana voditeljica kulturnih aktivnosti Nives Beissmann.

Grad Osijek učinio je pripreme radove za postavljanje kamena spoticanja Alfredu Fischeru, rođenom Osječaninu, koji je do 1941. u Osijeku radio kao odvetnik. Na mjestu polaganja kamena

spoticanja okupili su se 20. rujna 2024. predstavnici Grada Osijeka, županije Osječko-baranjske, građani Osijeka, članovi židovske općine i učenici iz osječke Treće gimnazije kako bi svojim prisustvom ukazali na važnost sjećanja na strašne zločine Holokausta u kojem je stradalo 6 milijuna Židova Europe, među njima i oko 85 posto članova ŽO Osijek koja je 1941. brojala oko 2.500 članova.

U svom obraćanju prisutnima istaknuo sam zahvalnost Centru za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na Holokaust što je učinio sve potrebne radnje da dođe do tog svečanog događaja koji je ne samo sjećanje na mog oca već i na brojne članove ŽO Osijek koji su bili žrtve Holokausta, te na šest milijuna Židova Europe okrutno pogubljeni u tom najvećem zločinu u povijesti čovječanstva.

Zahvalu sam izrazio gradskim vlastima Osijeka koji su prepoznali važnost postavljanja spomenika i u vrlo kratkom vremenu izvršili sve radnje kako bi došlo do ostvarenja tog događaja. Osijek je gotovo uvijek bio grad tolerancije, multi-kulturalna i multi-konfesionalna sredina te je i ovim činom pokazao da slijedi plemenitu tradiciju ranijih generacija ovoga grada. Vjerujem da bi moj otac bio sretan, što mu je grad u kojem je rođen i u koji se mnogo čežnje želio vratiti iz progonstva i skrivanja odao počast postavljanjem simboličkog kamena spoticanja.

Članovi ŽO Osijek, njen predsjednik Damir Lajoš te uvijek neumorni i susretljivi Nives i Željko Beissmann pobrinuli su se da se ovaj događaj održi u dostojnom okruženju, iako su zbog radova na kući u Keršovanijevoj 6 ispred koje se

postavljao kamen spoticanja uvjeti bili otežani zbog građevinskih strojeva. Srećom, na molbu predstavnika ŽO Osijek, bučni građevinski strojevi prekinuli su radove i cijela se ceremonija odvijala u dostojanstvenoj tišini.

Nataša Popović objasnila je značaj ovakvih spomenika, kako je došlo do njihovih postavljanja u zemljama Europe i u Hrvatskoj. Predsjednik Gradskog vijeća Osijeka Tihomir Florijančić u emotivnom obraćanju građanima Osijeka naglasio je značaj prvog kamena spoticanja u Osijeku postavljenom u spomen Alfredu Fischeru, istaknutom osječkom intelektualcu, koji je u svom progonstvu razmišljao o ljudskoj pravdi i nepravdi te to opisao u dnevniku koji je pisao neposredno pred svoju smrt. Florijančić je rekao kako je

ponosan što je Grad Osijek sudjelovao u postavljanju ovog kamena spoticanja značajnoj ličnosti, koji je bio svjedokom jednog vremena i neprilika koje ne želimo da se ikada ponove. Miranda Glavaš-Kul, predstavnica Osječko-baranjske županije kazala je da ju je oduševila koncepcija ovakvog postavljanja spomenika. Pogled na kamen spoticanja, koji je ugrađen u pločnik, motivira prolaznika da se sagne i pokloni uspomeni stradalnika i da time oda počast i mnogim drugim nevinim stradalnicima u užasima i zločinima Drugog svjetskog rata i Holokausta.

Upravo potaknuti ovom svečanošću, javilo se još nekoliko potomaka žrtava Holokausta te je već pokrenuta inicijativa za postavljanje još nekoliko ovih obilježja u Osijeku, ali i u Đakovu i Donjem Mi-

holjcu. Mediji su vrlo opširno popratili ovaj događaj. Uz lokalne medije, radio, televiziju i novine, reportažu su napravili i reporteri emisije "Prizma", multinacionalnog programa HRT-a, koja u svojim terminima u dvije naredne subote donijela reportaže o tom događaju. Osječke novine Glas Slavonije je dan iza ove svečanosti gotovo cijelu stranicu posvetio opisu i značaju ovog događaja.

Autor ovog teksta posebno se želi zahvaliti Centru za promicanje tolerancije i sjećanja na Holokaustu i njegovoj ravnateljici Nataši Popović, ostalim djelatnicama toga centra, Gradu Osijeku i ŽO Osijek što su omogućili na ovako svečan i emotivan način upriličiti ovaj događaj, sjećanje na moga oca, tragično premulog Alfreda Fischera.

DAMIR LAJOŠ, DARKO FISCHER, NATAŠA POPOVIĆ I TIHOMIR FLORIJANČIĆ

IZLOŽBA AMELE FRANKL "PRUSKA PLAVA" U GALERIJI KRANJČAR

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Plavo nebo, crni četverokuti i prijeteće zgrade okrenute naopako ... tako je svestrana zagrebačka multimedijalna umjetnica Amela Frankl doživjela i dočarala svoje viđenje smrti u Holokaustu, prije svega inspirirana za najnoviju izložbu pjesmom rumunjsko-židovskog pjesnika Paula Celana "Fuga smrti" nastalom neposredno nakon Drugog svjetskog rata.

"U zraku kopamo grob tu nije nam tijesno... Smrt je majstor iz Njemačke i plavo mu oko", to su samo neki od stihova te pjesme koja je izdvojila Amela Frankl a govore upravo o slikama i trenucima smrti u logoru kojima je sam Celan bio svjedok a ujedno je i jedan od preživjelih stradalnika Holokausta.

Frankl je u "Fugi smrti" pronašla nadahnuće za video-fotografsku izložbu "Pruska plava" koja je bila otvorena od

25. rujna do 7. listopada ove godine u zagrebačkoj Galeriji Kranjčar, a uključila je desetak fotografija, tekst koji je napisala sama autorica i video sekvence u kojima šeće gradom.

"Meni su njegovi stihovi bili iznimno inspirativni", kazala je Frankl na otvorenju izložbe kojem su uz autoricu nazočili i predsjednik ŽOZ-a i Koordinacije židovskih općina u RH Ognjen Kraus, te povjesničar umjetnosti, likovni kritičar i kustos Vanja Babić koji je pripremio i popratni tekst za izložbu.

"Ta dva stiha meni su bila dovoljna da razumijem tu smrt. Smrt je u zraku, posvuda oko nas, njena boja je plava i tako je nastao moj rad", kazala je Frankl kojoj ovo nije prvi put da se referira na temu Holokausta. Ona iza sebe već ima nekoliko performansa i instalacija na tu temu — "Za početak" (2013.), "Balada o dva nadgrobna bloka" (2015.) te "I to će proći" (2017.)

"Voljela bih da 'Fuga smrti' kao važno svjedočanstvo ne završi u centrifugi povijesti", kazala je.

Upravo će Celanovi prelijepi, rafiniranom simbolikom prožeti te proživljenim strahotama potaknuti stihovi, i to točno osam desetljeća nakon što su osmišljeni, poslužiti Ameli Frankl kao početna inspiracija za njezinu najnoviju izložbu "Pruska plava", piše Vanja Babić u popratnom tekstu izložbe. Na samom otvaranju, on pojašnjava da je doživio "Prusku plavu" kao "spoj običnog i neobičnog, čak nadrealnog".

"Običan je video u kojem Amela snima sebe kako šeće posve neatraktivnim dijelovima Zagreba, video je izbljedio i namjerno je mutan. Takva jedna obična, banalna radnja u ona ružna vremena bio je privilegij. Neki ljudi tada nisu mogli šetati gradom", opisuje Babić svoje viđenje te dodaje: "S druge strane neobičan dio su fotografije neba snimane iz njezinog stana s različitim prozora, s time da je fotografija namjerno obrnuta naopako tako da zgrade koje se naziru djeluju prijeteće kao tamni pritisak na nešto što je izvorno bilo vedro i lijepo. Nebo na tim fotografijama prekrivaju tamni pravokutnici poput grobnih raka".

Mračna vremena otvaraju istodobno nesaglediv prostor umjetničkoj potrebitosti, pri čemu će osnovna inspiracija najčešće proizlaziti izravno iz osjećaja tjeskobe ili očaja te kao takva emanirati moćnu neposrednost, a samim time, i terapijsku uvjerljivost, kaže Babić. Svojom najnovijom izložbom Amela Frankl posredstvom "Fuge smrti" iznova nastoji osvijestiti činjenicu postojanja nenormalnih vremena, dodaje on.

Amela Frankl rođena je u Zagrebu 1963. a diplomirala je slikarstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1988. godine. Živi i radi u Zagrebu. Njezina multidisciplinarna umjetnička praksa uključuje sve od slikarstva do performativnih događanja, a redovito u svoju umjetnost uključuje osobne životne situacije i obiteljsku povijest.

“TEATRALIJE, KARIKATURE I CRTEŽI KLEME ŠVARC-POŽGAJ I KOLAŽI DUŠKA ŠIBLA” U GALERIJU KRANJČAR

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Otvaranje izložbe “Teatralije, karikature i crteži Kleme Švarc-Požgaj i kolaži Duška Šibla” 23. listopada u Galeriji Kranjčar, kojom su se nastavili ovogodišnji Europski dani židovske kulture i baštine, pobudilo je iznimno veliki interes zagrebačke publike. Europski dani židovske kulture i baštine u Zagrebu su započeti u rujnu projekcijom filma “Židovska građevna baština – sinagoge” povjesničarke umjetnosti i redateljice Mire Wolf koja stoji i iza ovogodišnjeg cjelokupnog programa te kulturne manifestacije.

Izložba karikatura umjetnice starije generacije Kleme Švarc-Požgaj i kolaža našeg suvremenika Duška Šibla otvorena je u nazočnosti predsjednika ŽOZ-a i Koordinacije židovskih općina u RH Ognjena Krausa, umjetnika Duška Šibla,

kustosa izložbe Frane Dulibića i Mire Wolf te predstavnika obitelji Kleme Švarc-Požgaj Igora Blivajsa. Izložbom radova tog dueta željelo se pokazati kako postoji veza između nešto davnijih vremena i suvremenosti, a veza je misao Williama Shakespearea da je cijeli svijet pozornica, a svi su muškarci i žene tek glumci. Duško Šibl prikazuje metaforički commediju dell’arte, a Klega Švarc-Požgaj karikature poznatih ličnosti, ponajviše iz teatra toga doba.

Radni prostor Kleme Švarc-Požgaj, rođene 1896. u Zagrebu u imućnoj i uglednoj židovskoj obitelji u kojoj su joj roditelji bili poslovno povezani s kazalištem, bio je upravo teatar. Njezina galerija karikiranih ličnosti dočarava nam karaktere poznatih režisera, glumica i glumaca, dramskih pisaca i pjesnika, kompozitora, dirigenata i glazbenika kojih odavno nema među nama. Posebno je poznata njena karikatura Miroslava Krležu koji joj je bio obiteljski prijatelj. U više je navrata objavila i autokarikature na kojima nije štedjela sebe i znala se našaliti na vlastiti račun. Umrula je 1982. u Zagrebu, a pokopana je na židovskom groblju na Mirogoju.

“Poveznica ove dvije izložbe je s jedne strane židovsko porijeklo i kultura, a s druge strane kazalište i teatralije kao zajednički nazivnik. Klega nam pred-

stavlja portretne karikature glumica, glumaca, režisera, dirigenata, svih koji su protagonisti kazališta, a Duško Šibl prikazuje likove iz commedije dell’arte, kazališnog oblika koji se pojavljuje u Italiji sredinom 16. stoljeća”, rekao je Frano Dulibić.

Duško Šibl predstavio je kolaže, relativno mladu tehniku koja se pojavila tek 1912. u radovima Georges Braauea i Pabla Picassa. Za Šiblove kolaže karakteristična je pročišćenost, geometrizacija i jednostavnost oblika, te bjelina pozadine, piše u svom popratnom tekstu Dulibić.

Na izložbi se Duško Šibl predstavio motivima iz kazališnog repertoara s četiri ulja na platnu i dvadesetak kolaža što je tehnika koju je počeo raditi od 2019. iz praktičnih razloga kada je, kako sam kaže, u skućenim uvjetima mogao samo “suho slikati”. Sam Duško Šibl kazao je da ovaj dio svog opusa posvećuje svojoj baki.

Židovskoj zajednici, kako su istaknuli i Mira Wolf i Ognjen Kraus, iznimno znači toliki interes i podrška publike kakva je iskazana na ovoj izložbi.

Kulturna manifestacija Europski dan židovske kulture sufinancirana je iz sredstava Državnog proračuna putem Savjeta za nacionalne manjine RH

KAKO JE GOLEM POSTAO DIO ZAGREBAČKE MIŠPOHE?

PIŠE: HANA GELB
FOTOGRAFIJE: IVA CIMERMANOVIĆ

Uz glinu i ponešto vode mogu se napraviti čuda. Uglavnom umjetnička. No ako se vratimo u 16. stoljeće i legendu nastalu u Pragu nešto magično se i dogodilo. Priča kaže kako je praški rabin Judah Loew, želeći zaštititi tamošnje židovsko stanovništvo od antisemitskih napada od gline napravio stvorenje. Golem, kako mu ime označava, bio je nešto nepotpuno i nezavršeno. I uz pomoć rabina on je magično oživio. No s vremenom je postao neustrasiv i nasilan te ga je njegov kreator morao uništiti. Priča tu ne staje jer legenda kaže da Golem spava na tavanu Altneushul, odnosno Stare-nove sinagoge u Pragu i čeka da se pokrene ako to bude potrebno. Stanovnici okolnih zgrada kažu da ga čuju kako hrče.

Upravo je Stara-nova sinagoga bila naše polazište na židovskoj turi Praga. To je najstarije mjesto ove ture i najstarija postojeća sinagoga u Europi. Izgrađena je krajem 13. stoljeća i zvala se Nova ili Velika sinagoga. No kad su u nadolazećim stoljećima izgrađene druge sinagoge preimenovana je u Staru-novu sinagogu (Altneushul). Osim legende o Golemu uz nju se vežu još neke. Tako priča kaže da je kamen temeljac dio uništenog jeruzalemskog hrama. Kamen su u Prag donijeli anđeli uz uvjet da se vrati pri ponovnoj izgradnji hrama. Još jedna legenda kaže da su sinagogi zaštitu od požara davala krila anđela pretvorena

u golubice te je zato ostala netaknuta do današnjeg dana.

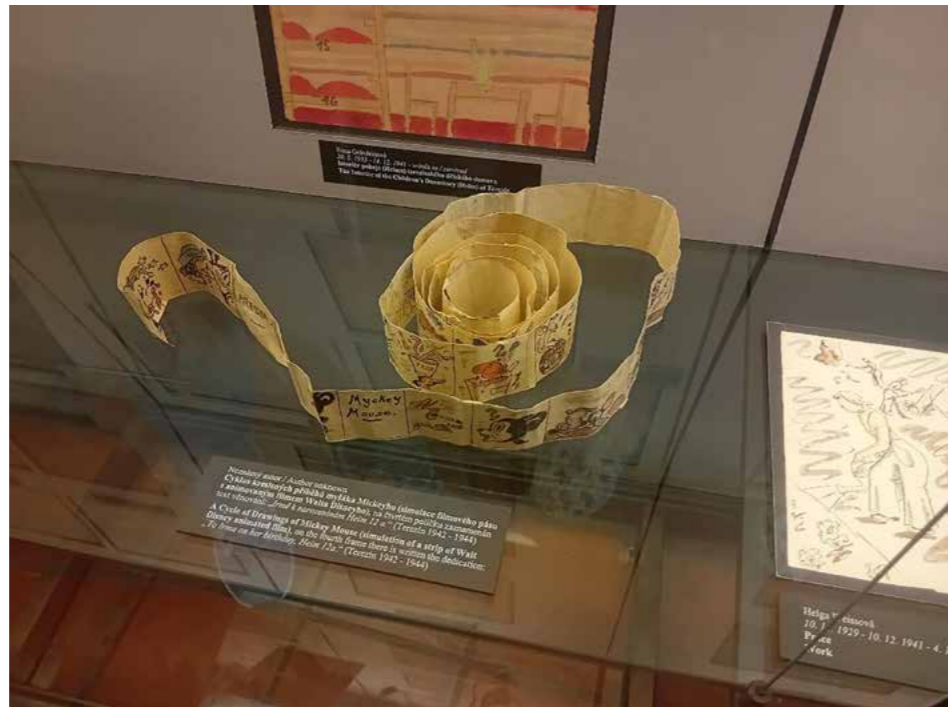
Ta sinagoga, iako turistički dosta posjećena, nije muzej. Ona je u funkciji i danas. Muški dio naše velike obitelji Mišpohe osjetio je ljepotu jutarnje subotnje šabatne službe vođene učenim glasom kantora.

Žene, ne toliko. Naime, ženski dio nalazi se u drugoj prostoriji i službu žene vide i čuju kroz uske prozore u zidu. No zato nam je za vrijeme ture, kada je dozvoljeno svima ući u glavi dio hrama, Liat, naša stručna vodičica objasnila neke zanimljive detalje. Pa se tako kod bime nalazi

mjesto za kantora. Ono je, u odnosi na mjesto gdje stoji rabin, sniženo. Time se očituje hijerarhija u sinagogi. Na mjestu koje je predviđeno za obrezivanje nalaze se dva sjedeća mjesta. Jedno za sandaka i drugo pomalo neobično na prvu, ali opet s valjanim objašnjenjem. Na tome mjestu nema prostora za noge, a to je zato što je namijenjeno proroku Eliahu.

Dolaskom do sljedeće lokacije dobivamo objašnjenje zašto se najstarija sinagoga zove Stara-nova sinagoga. Odgovor se krije u Španjolskoj sinagogi. Na mjestu današnje Španjolske sinagoge nekad je stajala stara sinagoga iz 12. stoljeća. Danas je gotovo nezamislivo da se nešto staro stoljećima ruši, no kada je u drugoj polovici 19. stoljeća reformna kongregacija odlučila graditi novu bogomolju srušila je sinagogu i na tom je mjestu 1868. niknula Španjolska sinagoga, nazvana tako zbog svog impresivnog maurskog unutrašnjeg uređenja, koje se ugledalo na poznatu Alhambru. Uređenje je nosilo ponešto od tri svjetske religije židovstva, kršćanstva i islama. Taj projekt djelo je tadašnjih priznatih profesionalca arhitekta Vojtecha Ignaca Ullmana, te unutrašnjeg dizajnera Josefa Niklasa. Vanjski dio rađen je u neo-romaničkom stilu s utjecajem maorske odnosno islamske arhitekture. Gledajući izvana gotovo je nezamislivo kakav spektakularnu unutrašnjost ima. Ističe se raznobojna arabeska. Pravi kolaž simetričnih mozaika koji su dovršeni zlatom. Kako smo tamo saznali, ta je građevina u koju je ugrađeno najviše zlata u cijelom Pragu. Veliki vitraj ukrašen je Magen Davidom, a ispod se nalazi impozantni Aron haKodeš. Kupola je okružena s tri balkona, a na južnom su smještene orgulje. Od 1955. bivša sinagoga prenamijenjena je u židovski muzej u kojem se redovno održavaju koncerti.

Maisel sinagoga je izgrađena 1592. privilegijom koju je vladar Rudolf II. dao

njenom osnivaču Moredchaiu Maiselu, tadašnjem načelniku židovskog dijela Praga. Originalno to je bio renesansni hram s tri lađe što je bilo neobično za to vrijeme. No, izgorjela je u požaru koji je zahvatio geto 1689. godine. Renovirana je više puta, a današnji neogotički izgled poprimila je nakon obnove 1893. – 1905. prema nacrtima profesora Alfreda Grotte. I ova je sinagoga muzej.

O eksponatima neću mnogo. No, jedan od njih pojavljuje se kroz u raznim simboličnim oblicima na nekoliko mjesta ove ture. To je žuti šešir. Židovi su Češkoj od 14. stoljeća nadalje morali nositi oznake. One su se mijenjale kroz vrijeme od velikog bijelog ovratnika, žute kape ili kapuljače. Žuta kapa zamišljena je kao kapa dvorske lude. Osim toga da se na prvu vidi tko je Židov, svojim je izgledom osmišljena kako bi ismijala i omalovažila cijeli narod. Odlukom Marije Terezije takvi su simboli uklonjeni. I od 1781. do rujna 1941. Židovi u Češkoj nisu nosili nikakve oznake. Nakon toga,

kao i u ostatku Europe Židovi su ponovo označeni i gotovo istrijebljeni.

A upravo nas to vodi do sljedećeg mjesta i priče o Holokaustu u Češkoj.

Iako je priča o nastanku Pinkas sinagoge zapravo simpatična, njezina današnja namjena je da očuva sjećanje na tamošnju zajednicu. To je druga najstarija sačuvana sinagoga u Pragu. Izgrađena u gotičkom stilu, a osnovao ju je Aaron Meshulam Horowitz, istaknuti član praške zajednice. Vjeruje se da je zapravo nazvana prema njegovom unuku rabinu Pinkasu Horowitzu. Originalno je izgrađena kao mjesto molitve za tu obitelj. A legenda kaže da su ju izgradili po svom dolasku iz Španjolske jer su od češke zajednice dobili hladan doček.

No prije nego prijeđem na unutrašnjost valja spomenuti da se oko nje nalazi staro židovsko groblje. Posebno po svojim oznakama na nadgrobničkim spomenicima. Naime znakovima se označavalo o kojoj je obitelji radi. Tako se na njima može naći znak lava, goluba,

Vratimo se sad na unutrašnjost. Ona je epitaf za one koji nemaju grob. Pinkasov memorijal posvećen je židovskim žrtvama Holokausta s područja Češke. Njihova su imena upisana na unutrašnje zidove sinagoge. Posložena su prema zadnjem prebivalištu žrtve. Taj je memorijal jedan od najstarijih u Europi. Osmislili su ga i napravili Vaclav Boštik i Jiri John između 1954. i 1959. Nakon sovjetske invazije na Čehoslovačku 1968. memorijal je zatvoren. Tek po padu komunističkog režima krenuli su obnovu te je za javnost otvoren 1996. godine.

Osim, kako se čini, beskrajnog popisa imena, prostorija koja ostavlja bez teksta je soba koja sadrži dječje crteže i memorabilije. Priče djece deportirane u Terezinski geto, koji je služio kao stanica na putu za koncentracijske logore i logore smrti. Osim opisa događaja, izložba prikazuje snove i želje zatočene djece. Njihove nade za povratak doma ili početku života u Svetoj zemlji. Dječji crteži nastali u Terezinu između 1942. i 1944. nastali su na umjetničkim radionicama koje je u getu organizirala Friedl Dicker-Brandeis, poznati slikarica

i dizajnerica interijera koje je svoje znanje stekla u Bauhausu. Osim edukacije, i zapravo odvratanja od okrutne stvarnosti, te su radionice djeci bile mjesto izražavanja te usmjerenja svojih misli i emocija. Pomagala su djeci da izdrže strašnu svakodnevicu geta. Prije deportacije u Auschwitz, Friedl Dicker-Brandeis napunila je dva kovčega s oko 4.500 dječjih crteža i sakrila ih. Poslije rata nađeni su i predani Židovskom muzeju u Pragu. Malo je djece preživjelo geto u Terezinu. Većina je deportirana u Auschwitz i ovi crteži su jedni podsjetnik na njihove živote.

Ono što se da zaključiti iz ove praške ture je da su tamošnji Židovi, kao i ostali Židovi Europe, stoljećima proganjani, omalovažavani, protjerivani, a onda i gotovo istrijebljeni. Ipak u tim uvjetima postali su izrazito važan dio kulture, znanosti, i razvitka društva svih mjesta u kojima su živjeli pa tako i Praga koji je na sreću sačuvao brojne tragove. A sačuvao je i legendu o Golemu koji će ustati u njihovu obranu. Ili, možda, ta priča daje novu nadu da za očuvanje nisu potrebni divovi već ljudi.

MIŠPOHA 2024 — “ŽIDOVSKI PRAG”

Piše: Saša Cvetković

Od 15. do 18. studenoga 2024. godine, 37 članova ŽOZ-a boravilo je u Pragu kao nastavak programa Mišpohe, obitelji s djecom kojeg smo započeli 2015. godine. S članovima Židovske općine Prag bili smo na šabatu i službi u najstarijoj sinagogi u Pragu. Nakon toga upoznali smo se s “židovskim djelom Praga”, a bilo je i dovoljno vremena za zajedničko druženje, razgledavanje i uživanje u ljepotama Praga.

Zahvaljujemo se Židovskoj općini Zagreb, JDC-u na financijskoj potpori i Židovskoj općini Prag na gostoprimstvu. Nadamo se da ćemo imati priliku u budućnosti ih dočekati u Zagrebu i zajedno proslaviti neki od blagdana.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA POTREBE ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

1. BOŽENA I DRAGAN BUBNJEVIĆ

(U SPOMEN NA BRANKA POLIĆA) — 100,00 EUR-A

2. VESNA TRIPKOVIĆ, VALENTINA ANTILL I HRVOJE DŽEBA

(U SPOMEN NA NAŠEG UJAKA ŽIVKA GRUDENA) — 300,00 EUR-A

3. ERIKA I SANJA GOLDSTEIN (U SPOMEN NA RICHARDA RONIA GOLDSTEINA, LOLU I ROBERTA GOLDSTEINA, TE IVANU ŠLAHER) — 50,00 EUR-A

DOPUNA DOBROVOLJNIH PRILOGA IZ PROŠLOG BROJA HA-KOLA

1. OBITELJ SINGER

(U ZNAK SJEĆANJA NA IVIGU SINGERA) — 50,00 EUR-A

IZLET ŽENSKJE SEKCIJE ŽOZ-A I UPOZNAVANJE SA ŽIDOVSKIM KARLOVCEM

PIŠE: MR.SC. NARCISA POTEŽICA
FOTOGRAFIJE: TVRTKO UJEVIĆ

Ženska sekcija Židovske općine Zagreb posjetila je 14. studenoga Karlovac. Za put se prijavilo petnaestak članica i svi su s radošću čekali taj izlet — upoznavanje sa židovskim Karlovcem. Zahvaljujući našoj članici Zlati Sučić, dogovoreno je s predsjednicom Brankom Cimermanović da iz Zagreba, kao naša pratiteljica, krene Ivana Kovačić, turistička voditeljica koja po djedovoj strani ima židovske korijene. Već u autobusu Ivana nam je pričala o Židovima u Karlovcu, posebno o svojoj obitelji Reiner i pokazala nam puno starih fotografija.

Nažalost prema zadnjem Popisu stanovništva, danas u Karlovcu ima samo pet Židova a nekada ih je bilo više od 400. Nekadašnja židovska zajednica značajno je sudjelovala u gospodarskoj i kulturnoj djelatnosti svoga grada kojeg su u svakom pogledu svojom sposobnošću i zalaganjem unaprijedili. Na zanimljiv način saznali smo od Ivane Kovačić priču o usponu i tragediji njezinih predaka, o karlovačkoj obitelji Reiner, koja je obilježila grad Karlovac. Tako se, među prvima, ističe Filip Reiner (1826. – 1898.), veletrgovac i javni djelatnik zaslužan za gradnju karlovačke sinagoge, a kasnije i njegov sin Vilim inicijator izgradnje ču-

venog Zorin doma, koji je kao tadašnji centar za kulturu ostao do danas najupečatljivija zgrada Karlovca.

Posjet je započeo obilaskom židovskog groblja, najboljeg svjedočanstva postojanja brojne židovske zajednice u Karlovcu. Dočekala nas je Tena Korkut, profesorica glazbe i provela kroz prekrasnu izložbu u obnovljenoj židovskoj mrtvačnici. Ona je istražujući svoje židovsko porijeklo i život

svog pradjeda u kući u kojoj je odrasla pronašla knjige, slike i razne predmete. Počela je istraživati i pokrenula puno sjajnih akcija kako bi širu javnost upoznala s doprinosom i značajem Židova u Karlovcu. Uz objašnjenje naših voditeljica obišli smo nekoliko grobova poznatijih Židova. Groblje je osnovano 1816. trideset godina nakon dolaska prvih Židova (Aškenaza) u Karlovac. Sve je iznenadilo kako je

nekadašnja mrtvačnica obnovljena i u njoj je postavljena prekrasna izložba. Uz svečano otvorenje ove izložbe povijesnih fotografija Udruge Židovi u Karlovcu u restauriranoj mrtvačnici održan je i koncert "Sinagoga glazbena baština". U tom lijepom prostoru su velike fotografije nekadašnje sinagoge, zatim fotografije karlovačkih Židova, kantora, djece na proslavi bar micve i drugi prizori iz života karlovačkih Židova.

Oduševljeni izložbom, otišli smo u centar grada u staru kavanu, povezanu s jednom zanimljivom pričom. U njoj je Miroslav Reiner, poznati karlovački šahist i karikaturist, 1931. organizirao šahovsku simultanku s tada aktualnim svjetskim šahovskim prvakom Aleksandrom Aljehinom i više od tridesetak karlovačkih šahista. U sklopu Dana židovske baštine 2022. ispred Velike kavane održana je simultanka i izložba Reinerovih karikatura, koja je iste godine ponovljena u Paviljonu Katzler. Inače za šah u Karlovcu, Hrvatskoj i u Europi je značajan Izidor Gross koji je osnovao šahovski klub, suosnovao hrvatski šahovski savez, napisao prvu knjigu o šahu na hrvatskom jeziku i imenovao šahovske figure na hrvatskom jeziku. Bio je kantor u sinagogi, ubijen u Jasenovcu.

Poslije predaha u kavani i šetnje kroz park s upečatljivo zelenim Paviljonom (Katzler) iz 1897. godini, nekad cvjećarnici, a danas suvenirnici u kojoj se prodaju unikatni suvenirni poput bočica "s karlovačkom maglom", obišli smo još nekoliko mjesta povezanih s nekad brojnom židovskom zajednicom. Tena Korkut odvela nas je do Glazbene škole smještene u Palači Reiner koju je obitelj Reiner dala izgraditi krajem 19. stoljeća u neorenesansnom stilu. Zatim nas je put odveo do Zorin doma kroz čiji su nas interijer proveli naši domaćini. Udruga Židovi u Karlovcu ispred Zorin doma postavila je 2022. na 130. obljetnicu izgradnje tog prekrasnog zdanja, bistu Vilimu pl. Re-

ineru (1860. – 1920.) uz pomoć donacija Grada, obitelji Reiner, te drugih donatora. Pod bistom piše da je Vilim Reiner bio "inicijator izgradnje Zorin doma", a poznat je i kao dugogodišnji predsjednik prvog hrvatskog pjevačkog zbora Zora, te vrlo uspješan industrijalac u Karlovcu i kasnije Zagrebu. U predvorju Zorin doma postavljena je i spomen-ploča Davidu Meiselu, najznačajnijem dirigentu Zore i posljednjem nadkantor u Karlovcu.

U Karlovcu smo vidjeli i tri kamena spoticanja (Filipu Reineru, odvjetniku, Davidu Meiselu, proslavljenom dirigentu i Ivi Goldsteinu, knjižaru) koji su stradali u Holokaustu. Oni su prve žrtve Holokausta u Hrvatskoj — odvedeni su već 13. travnja 1941. znači 17 dana prije stupanja rasnih zakona na snagu.

Na kraju smo se zaustavili kod nekadašnje sinagoge, koja je za vrijeme NDH devastirana, a petnaest godina kasnije potpuno srušena, te se na njezinom mjestu nalazi neboder. Postavljanje ploče na

kojoj piše: "Na ovome se mjestu nalazila sinagoga Židovske općine Karlovac (1871. – 1960.)" bila je prva aktivnost Udruge Židova u Karlovcu, na 150. obljetnicu posvećenja sinagoge.

Šetnja Karlovcem završila je zajedničkim ručkom u ugodnom druženju i razgovoru. Na povratku Ivana Kovačić nam je pročitala nekoliko zapisa svoje prabake Terezije Reiner koja je uz humanitarni rad osnovala Društvo za uljepšavanje grada, a iz njezinog dnevnika iz 1877. najbolje saznajemo pojedinosti o životu karlovačkih Židova. Svi smo bili dirnuti kolika je njena briga i angažman, kao i nastojanje Tene Korkut da se njihovi preci ne zaborave, već da ostanu u pamćenju svojih sugrađana.

SEMINAR ŠOA AKADEMIJE O POUČAVANJU O HOLOKAUSTU

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Novi ciklus seminara o poučavanju o Holokaustu Šoa akademije održan je u Židovskoj općini Zagreb 28. listopada, uz sudjelovanje profesora s Filozofskog fakulteta u Zagrebu Tvrtka Jakovine, načelnice Odjela za središnju i istočnu Europu i balkanske države u Jad Vašemu Lee Miche, te Danijela Matijevića iz Centra za istraživanje Holokausta i genocida na jugoistoku Europe. U uvodnom govoru voditeljica Šoa akademije Sanja Zoričić Tabaković rekla je da je ovaj seminar obično namijenjen profesorima koji odlaze u Jad Vašem, koje Hrvatska svake godine šalje na edukaciju, što se ove godine zbog situacije na Bliskom istoku neće dogoditi. Umjesto toga predavanje je nastavnice on-line održala Lea Micha iz Jad Vašema.

Među nazočnima bila je i neočekivana gošća, Elen Elias Bursać, donedavna predsjednica Američke udruge prevoditelja, koja je na engleski jezik prevela knjigu "Antijudaizam, antisemitizam i Holokaust u Hrvatskoj" profesora Nevena Budaka, Tvrtka Jakovine, Hrvoja Klasića, Žarka Puhovskog i Snježane Koren, objavljenu u izdanju Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba, ŽOZ-a i Šoa akademije.

Tvrtko Jakovina kazao je da se posljednjih mjeseci intenzivno bavio postavima hrvatskih muzeja, te je tako stekao uvid u postav 25 hrvatskih muzeja. Pri tome je došao do nevjerojatne činjenice: "U hrvatskim muzejima o 20. stoljeću nema ničega".

"To je situacija koju mi imamo, koja s jedne strane izražava strah jer se lokalni muzealci boje postaviti bilo što da ne bi bili kritizirani od ove ili one strane. Nije se stvorilo građane koji bi trebali razmišljati, već prazan prostor u koji se može utisnuti bilo što, a građani neće biti svjesni manipulacije. I to je ozbiljan problem", istaknuo je Jakovina, poručivši profesorima polaznicima Šoa akademije: "Ako nema u muzejima, neka barem bude u učionicama."

Govorio je i o Holokaustu na području Požege, gradu koji je na početku Drugog svjetskog rata imao 8.000 građana, dok je na cijelom području Požeštine živjelo 48.000 ljudi, Među njima, bilo je ukupno 300 Židova. Taj odnos broja Židova i većinskog stanovništva usporedio je s velikom Njemačkom. Neshvatljivo je i fascinantno, kazao je, da se uspjela stvoriti percepcija dominacije židovske manjine koje je u toj zemlji bilo manje od 1 posto i bila je potpuno integrirana u društvo i da se stvorio strah i antisemitizam u sredinama koje često nisu vidjele ni jednog Židova. Takva se histerija stvorila i na području Požege.

Vezano uz Požegu, spomenuo je predstavnike ustaškog režima koji su tamo djelovali: ministra vanjskih poslova NDH Mladena Lorkovića, zapovjednika ustaške policije u Požegi Milivoja Ašnera i ministra policije Andriju Artukovića; podsjetio je da su u tom gradu spaljivali knjige već mjesec dana nakon formiranja NDH, ali i neke pozitivne primjere — npr. obitelj Taborski koja je spasila jednog židovskog dječaka i proglašena je Pravednicima među narodima. "Do kraja 1941.

većina Židova iz Požege je deportirana i ubijena", dodao je. Jakovina je na kraju naglasio da je Holokaust u Hrvatskoj usporediv sa Šoom u drugim istočnoeuropskim zemljama, ali i da je imao svoju specifičnost: 'home made' logore kojima su rukovodili ustaški vojnici i hrvatske vlasti, zbog čega je hrvatska odgovornost više naglašena nego što je to kod onih koji se nastoje sakriti iza njemačke politike prema Židovima.

Lea Micha u svojem je on-line predavanju predstavila novu izložbu koja se odnosi na Holokaust, a Danijel Matijević govorio je o digitalnom mapiranju Holokausta s novim resursima za istraživanje, izučavanje i predavanje o Holokaustu u Hrvatskoj i široj regiji.

Nakon prikazanog kratkog dokumentarnog filma potpredsjednik ŽOZ-a Saša Cvetković proveo je nastavnike i učenike kroz Židovsku općinu Zagreb, ispričao neke zanimljivosti iz povijesti, a mogli su vidjeti i neke fragmente izložbe Melite Švob koja sadrži dokumente iz arhive CENDA, udruge koju je osnovala i koju još uvijek vodi.

PREDSJEDNIK ZORAN MILANOVIĆ ODAO POČAST ŽRTVAMA HOLOKAUSTA U AUSCHWITZU

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC

Predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović odao je 9. listopada 2024. počast žrtvama Holokausta i nacističkih zločina na mjestu nekadašnjeg nacističkog logora Auschwitz-Birkenau u Poljskoj. Hrvatski predsjednik je položio vijenac na mjestu jednog od najstrašnijih zločina počinjenih u povijesti čovječanstva. Ovo je bio prvi posjet Zorana Milanovića Državnom muzeju Auschwitz-Birkenau u svojstvu predsjednika Republike Hrvatske.

"Ovaj Muzej trajno čuva sjećanje na žrtve Holokausta, najmonstruoznijeg zločina u ljudskoj povijesti, pogroma koji je bio usmjeren na Židove i na judaizam kao vjeru. To je bilo razdoblje sumraka civilizacije u kojem su napravljena nepojmljiva zverstva u kojima su ubijeni milijuni ljudi, među kojima je bio i veliki broj djece. Posjet ovom Muzeju duboko me je potresao. Ovaj tragični period europske povijesti ostavlja nam pouku da se ovakvi zločini više nikada ne smiju ponoviti", napisao je između ostalog Milanović u Spomen-knjigu Muzeja.

Memorijalni Državni muzej Auschwitz-Birkenau obuhvaća bivše nacističke logore Auschwitz I i Auschwitz II-Birkenau, gdje je tijekom Drugog svjetskog rata stradalo više od 1,1 milijun ljudi, od kojih 960.000 Židova.

NAJAVA ONLINE PREDAVANJA: HOLOKAUST — MITOVI, ZABLUDE I PORIGANJE

U sklopu obilježavanja 80. obljetnice oslobođenja nacističkog koncentracijskog logora Auschwitz, platforma EduMat najavljuje edukativno predavanje pod nazivom "Holokaust — mitovi, zablude i poricanje." Ovo online događanje, koje će se održati u tri termina 25.

i 27. siječnja 2025. pruža jedinstvenu priliku za dublje razumijevanje Holokausta kroz kritičku analizu najčešćih mitova i teorija poricanja.

U vremenu koje obilježava novi val antisemitizma i sve učestaliji napadi na židovsku zajednicu, važnost edukacije o

Holokaustu postaje ključna. Predavanje se bavi širokim rasponom tema od manipulacija povijesnim statističkim podacima o broju žrtava do pogrešnih prikaza funkcioniranja nacističkih logora, pogrešnih interpretacija reakcija savezničkih snaga, te analize uloge Hitlera i nacističkih vođa

u provedbi genocida nad Židovima. Kroz korištenje arhivskih fotografija i autentinih filmskih žurnala iz razdoblja Drugog svjetskog rata, sudionici će dobiti uvid u vjerodostojne izvore i interpretacije koje razbijaju sveprisutne mitove.

Predavanje će voditi Miljenko Hajdarović, povjesničar i edukator s bogatim iskustvom u istraživanju i predavanju o povijesti Holokausta. Hajdarović, koji je ovog ljeta proveo značajno istraživanje o obrazovnim potencijalima Jasenovca i izazovima učenja o Holokaustu u

Hrvatskoj, poznat je po svojem interdisciplinarnom pristupu koji povezuje povijesnu analizu s pitanjima ljudskih prava, etike i obrazovne prakse. Njegova predavanja posvećena su kritičkom pristupu povijesti, ali i aktualnim društvenim pitanjima koja se vežu uz toleranciju, povijesno pamćenje i borbu protiv zabluda i diskriminacije.

Prijave su otvorene putem EduMat platforme, a detaljima možete pristupiti skeniranjem QR koda.

VESNA MIOVIĆ: ŽIDOVI U DUBROVAČKOJ REPUBLICI 1546. – 1808.

PIŠE: NATAŠA BARAC

Knjige Vesne Miović najbolji su dokaz kako povijesne knjige nisu ni u najmanjoj mjeri dosadne, već dapače mogu se čitati poput napetog romana. Židovska zajednica može biti jako zadovoljna što je Vesna Miović dio svog profesionalnog puta posvetila istraživanju povijesti i života židovske zajednice u Dubrovačkoj Republici. Nova knjiga “Židovi u Dubrovačkoj Republici 1546. – 1808.” (izdavač Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Du-

brovniku) veliki je doprinos istraživanju života Židova u Dubrovačkoj Republici i nadopunjuje već dosadašnje radove i knjige Vesne Miović.

Kao što sama autorica navodi u predgovoru, ona se prije petnaestak godina gotovo slučajno (i na sreću) počela baviti upravo ovom temom kada je istražujući fond Libri Affictuum u Državnom arhivu u Dubrovniku shvatila da se na temelju dokumenata koji se tamo nalaze može rekonstruirati izgled dubrovačkog geta

kada je 1546. nastao kao i načine na koje se kasnije širio. Prva knjiga Vesne Miović “Židovski geto u Dubrovačkoj Republici 1546. – 1808.” objavljena je 2005. na hrvatskom i engleskom jeziku i u međuvremenu je rasprodana. Kada se prije dvije godine pojavila ideja o reprintu te knjige, Vesna Miović je shvatila da je u međuvremenu došla do novih podataka i saznanja, te je odlučila napisati novu knjigu u želji da, kako sama kaže, “na neki način sumarno isprepletem skoro

tri stoljeća dugu priču o životu Židova u Dubrovniku”.

A to je priča u kojoj se ima puno toga za ispričati. Od dolaska prvih Židova u Dubrovnik (pretpostavlja se negdje u 13. stoljeću), osnutka geta, ustanovljenja židovske općine i sinagoge, rasta židovske općine pa sve do 18. stoljeća, autorica čitateljima emotivno i gotovo plastično crta slike života židovske zajednice Dubrovnika, te daje i potrebni širi povijesni kontekst ove priče. Tako u poglavlju o osnivanju židovskog geta, uz objašnjenja zašto su se Senat i gradski providuri odlučili, nakon što su pažljivo pregledali sve gradske četvrti, ulice i kuće, Židovima dati upravo Lojarsku ulicu (današnja Žudioska), Vesna Miović čitateljima daje i kratki povijesni pregled početak osnivanja geta. Posebno poglavlje posvećeno je tragičnom događaju i sudskom procesu koji se 1622. vodio protiv Židova Izaka Jeshuruna, optuženog da je nagovorio Mariju Matkovu da ubije kćerku Julija Longa. Iako nije utvrđena njegova krivnja, osuđen je (nakon dvije godine je pomilovan u zamjenu za doživotni izgon iz Dubrovnika), a taj je proces, navodi autorica, imao daleke i dugotrajne odjeke i o njemu se pisalo širom Europe.

Židovska zajednica Dubrovnika dijelila je sudbinu svoga grada pa je u strahovitom potresu koji je 6. travnja 1667. pogodio Dubrovnik stradalo i 39 Židova a njihova imena su sačuvana i nalazi se u Židovskom muzeju u Dubrovniku. Novo 18. stoljeće donijelo je više slobode a u povijesnim dokumentima mogu se pronaći i prilično intimne priče o suživotu kršćanske i židovske zajednice u Gradu: “Jasno je da su u arhivskim izvorima po prirodi stvari zabilježeni uglavnom samo konfliktni i društveno neprihvatljivi odnosi Židova i kršćanki”. Posljednje poglavlje ove divne knjige posvećeno je prizorima “iz svakodnevnog života”.

Na kraju autorica zaključuje da je “unatoč povremenim padovima, tolerancija dubrovačkih vlasti i katoličkih sugrađana s vremenom konstantno rasla i reklo bi se da je maksimum dosegnula u zadnjim desetljećima 18. stoljeća, baš u vrijeme

pape Pije VI. (1775. – 1799.) čije su se antižidovske odredbe prelile preko granica Papinske države”.

Nadam se da dubrovački arhivi kriju još tajni o životu židovske zajednice i jedva čekam novu knjigu Vesne Miović.

JOHAN ICKX: URED: ŽIDOVİ PIJA XII.

PIŠE: NATAŠA BARAC

Što je papa Pio XII. znao o zločinima počinjenim tijekom Drugog svjetskog rata i kada je bio obaviješten o užasima koji su se događali na tlu Europe? Je li Sveta Stolica učinila sve što je mogla kako bi pružila pomoć žrtvama nacizma? Odgovore na ta desetljećima kontroverzna pitanja pokušava dati Johan Ickx u svojoj knjizi "Ured: Židovi Pija XII" (izdavač Ljevak, prijevod s francuskog Ivana Šojat). Nakon desetljeća inzistiranja od strane akademske zajednice papa Franjo je odlučio 2. ožujka 2020. otvoriti dio "tajnih arhiva" Vatikana koji danas nose ime "Povijesni arhivi Državnog tajništva — Odjela za odnose s državama". Znanstvenici su tako konačno dobili pristup dokumentima pape Pija XII. (1939. – 1958.), koji je nakon svoje smrti bio izložen žestokim kritikama zbog toga što nije otvoreno stao na stranu milijuna Židova žrtava Holokausta. Johan Ickx pregledao je stotine originalnih dokumenata a svoje je zaključke objavio u djelu koje je sada dostupno i na hrvatskom jeziku. Ova knjiga posebno će biti zanimljiva onima koje zanima uloga Katoličke crkve i posebice pape Pija XII. tijekom Holokausta. Johan Ickx, koji već više od trideset godina živi u Italiji i od svojih studentskih dana bavi se teologijom i Katoličkom crkvom, u 18 poglavlja donosi priče o židovskim sudbinama isprepletenim s vatikanskom politikom. Priče su to o ljudima koji se pokušavaju spasiti i pomoć traže od

Katoličke crkve, neki su Židovi, neki su pokršteni Židovi, jedni od mnogih koji su se tijekom Holokausta obraćali Vatikanu tražeći pomoć, podršku, savjet i zaštitu.

U poglavlju "Priča o zločnim i mračnim mjestima I." Ickx spominje i zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca: "Ured je zaprimao i informacije vezane uz deportaciju i interniranje Židova. Premda su ta izvješća ponekad bila manje precizna i pouzdana od onih koja su se odnosila na katoličko svećenstvo, nije bilo nikakve sumnje u sudbinu namijenjenu Židovima u Europi. Tijekom svog posjeta Vatikanu zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac 9. lipnja 1941. Uredu je predao "Davidovu zvijezdu" ispod koje je bilo napisano slovo Ž (za Židov), bila je to oznaka koju su na sebi morali nositi Židovi u Hrvatskoj. Zahvaljujući svojoj intervenciji, nadbiskup je samo uspio postići da obraćeni Židovi izbjegnu takav tretman, ali ne i ostali".

Ickx navodi i da je "Ured bio prisiljen priznati da je postalo nemoguće intervenirati u ime progonjenih, osobito kada bi u pitanju bile zamolbe nekrštenih Židova". Stranice ove knjige pune su tužnih sudbina ljudi a je li Katolička crkva učinila sve što je mogla, pitanje je kojim će se znanstvenici zasigurno još dugo baviti. Autor je svoj uvod završio ovim, po meni, znakovitim rečenicama: "Neobjavljeni dokumenti Pija XII. i njegova Ureda bit će protuteža pričama punima pogrešaka koje su mnogi prihvaćali kao dokazane istine. Nitko ne vodi savršen život, čak ni sveci koje se najviše poštiva i voli, no svi zaslužujemo u sjećanjima ostati onakvi

kakvi smo doista bili. Ova knjiga otkrit će čovjeka koji je patio pod bremenom svoje službe, za ideala Katoličke crkve i Kristovo učenje u vrijeme kada su mnogi razumljivo mogli dovesti u pitanje i postojanje samoga Boga".

Johan Ickx doktorirao je crkvenu povijest na Papinskome sveučilištu Gregoriana i ravnatelj je Povijesnoga arhiva Odjela za odnose s državama Državnoga tajništva Vatikana. Autor je knjige o tajnama diplomatskoga djelovanja Svete Stolice za vrijeme Prvoga svjetskog rata te zaslužan i za digitalizaciju Vatikanskih arhiva iz razdoblja Drugoga svjetskog rata prije njihova otvaranja za istraživače. Objavio je istraživanja o raznim temama vezanim uz povijest Katoličke crkve.

URED
Židovi Pija XII.

Johan Ickx

LJEVAK

JANINA KUJAWSKA-TENNER: OAZA U CRIKVENICI

PIŠE: NATAŠA BARAC

Izdavačka kuća Srednja Europa nedavno je objavila niz knjiga iz "našeg" područja: jedna od njih privukla mi je pažnju svojim naslovom i kratkim opisom: "Oaza u Crikvenici" — "U jeku Drugog svjetskog rata grupa žena s djecom pronašla je u crikveničkom hotelu Slavija spas od nacističkih progona u rodnoj Poljskoj. U knjizi su sjećanja jedne od djevojčica koje su boravile u toj oazi mira na obali Jadranskog mora."

Moram priznati da nisam nikada prije čula za ovu priču, a istovremeno odmah sam pomislila na talijanske logore u Krajevici, na otoku Rabu...i sudbine koje su očito u istom povijesnom trenutku bile bitno drugačije. O čemu se dakle radi?

Janina Kujawska-Tenner napisala je relativno kratku priču sjećanja "Oaza u Crikvenici" (Izdavač dvojezičnog hrvatsko-engleskog izdanja je Srednja Europa, prijevod s poljskog jezika Slaven Kale). Ona je u Crikvenici boravila zajedno sa svojom majkom i tri sestre u skupini od sedamdesetak-osamdesetak osoba (dvadesetak žena s djecom) koje su bili stanovnici Švicarskog doma za poljsku djecu u Crikvenici. Zaklada koja se brinula za poljsku djecu i njihove majke (većinom se, kako se navodi u knjizi, radilo o suprugama vojnika koje je rat odvojio od muževa i protjerao iz Poljske) iznajmila je u tu svrhu crikvenički hotel Slavija. Stanarke su u Crikvenicu stigle u ožujku 1940. godine i vodile su cijelo

domaćinstvo u hotelu, imale su osiguran smještaj, uzdržavanje i liječničku skrb.

Donatori iz Švicarske, švicarsko-poljska karitativna udruga Pro Polonia, slali su u Crikvenicu pakete s odjećom, posteljnom, lijekovima, higijenskim potrepštinama, igračkama i slatkišima. Janinina majka Maria Kujawska bila je liječnica i ona je postala jedna od voditeljica Švicarskog doma za poljsku djecu.

Pro Polonia je osnovana 20. rujna 1939. godine u švicarskom Fribourgu, trojica osnivača navodno nisu željela nikakvu politiku već su se vodili drugačiji motivima i organizirali su financijsku i materijalnu pomoć žrtvama rata, a ta je pomoć bila namijenjena Poljacima koji su trebali pomoć tijekom Drugog svjetskog rata i koji su spas pronašli u različitim zemljama Europe. Jedna od tih zemalja bila je bivša Jugoslavije.

U samoj knjizi sjećanja ima i nekih grešaka (poput navoda da je Crikvenica ljetovalište na dalmatinskoj obali), ali autorica ima samo dobra sjećanja na svoj boravak u Crikvenici. Na početku knjige autorica donosi i kratak povijesni pregled situacije u tadašnjoj Jugoslaviji. "Sjećam se tek nekoliko trenutaka kada su vijesti o zvjerstvima tog rata prodrle u moj miran tinejdžerski život. Pamtim razgovor s profesorom Seeliehom, koji mi je 1940. ili 1940. godine rekao za osnivanje koncentracijskog logora u Oswiecimu, tada namijenjenog poljskoj inteligenciji. U ljeto 1941. godine u hrvatskom ilustriranom časopisu našla sam na reportažu o sovjetskim zarobljenicima, kojih se tada na stotine tisuća predavalo njemačkoj

vojski (...)", piše autorica koja se sjeća i kako je u proljeće 1943. godine u Crikvenicu dovedena grupa grčkih Židova koji se "nisu nalazili pod strogim nadzorom", ali im je bilo zabranjeno otići na plažu i kupati se u moru.

Život u "oazi u Crikvenici završio je u siječnju 1944. godine kada su svi članovi poljske kolonije, njih oko 150, dobili naredbu njemačke vojske da se u roku od jedan sat spakiraju. Prebačeni su prvo u Austriju odakle je jedan dio skupine poslan u Poljsku, preostali muškarci u Dachau a žene, među kojima je bila i Janina Kujawska, u Ravensbrück.

Ova knjiga sjećanja objavljena je i u Švicarskoj na francuskom i njemačkom jeziku.

FARHUD

— POGROM IRAČKIH ŽIDOVA

PIŠE: MILJENKO HAJDAROVIĆ

Kad govorimo o stradanjima Židova tijekom Holokausta pažnja je uglavnom usmjerena na Europu što je i razumljivo obzirom na činjenicu da je na europskom području broj žrtava bio najveći. Primjeri stradanja na području Sjeverne Afrike, Kine ili Iraka slabo su poznati. Farhud je bio pogrom koji se dogodio 1. i 2. lipnja 1941. godine u Bagdadu, tadašnjem dijelu britanskog mandata nad Irakom. Riječ “farhud” na arapskom jeziku znači “krvoproliće” ili “nasilje”, a taj događaj predstavlja jedan od najozloglašnijih slučajeva progona i nasilja prema židovskoj zajednici na Bliskom istoku tijekom Drugog svjetskog rata.

PROSTOR IRAKA U MEĐURATNOM RAZDOBLJU I POČETKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA

Nakon Prvog svjetskog rata prostor današnjeg Iraka prešao je iz ruku propalog Osmanskog Carstva pod upravu Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske. No, nakon iračkog pokušaja revolucije tijekom 1920. godine Britanci su prepustili dio samouprave i naredne godine je nastalo “Kraljevstvo Iraka pod britanskom administracijom” s kraljem Faisalom I. na čelu. Otpor takvoj iračkoj državi pružali su Kurdi na sjeveru koji su tražili svoju samostalnost. Britanska civilna i vojna uprava te suradnja s iračkom administracijom dodatno je potvrđena ugovorom 1922. godine. Samostalna Hašemitska Kraljevina Iraka nastala je novim ugo-

UNUTRAŠNOST SINAGOGE U BAGDADU U PRVIM DESETLJEĆIMA 20. STOLJEĆA

vorom 1932. godine. Suradnja s Britanijom i dalje se održavala u pitanjima vanjske politike i međusobne pomoći u slučaju rata. Britancima su ostale na korištenje dvije vojne baze i pravo prelaska vojske preko iračkog teritorija.

Nezadovoljstvo prisutnošću Britanaca kontinuirano je raslo u dijelu iračkog društva. Nakon dolaska na vlast u Njemačkoj nacisti su nastojali ojačati protubritanske osjećaje na Bliskom istoku sukladno njihovoj težnji za naftnim resursima na tom području. Radio Berlin je emitirao i na arapskom jeziku, kupili su dnevni list Al Alamal Arabi koji je pisao u skladu s nacističkom politikom, a ubrzo je na arapski jezik preveden i Hitlerov “Mein Kampf”. Osnovana je i omladinska organizacija Al-Futuwwa po uzoru na Hitlerjugend. Tijekom tridesetih godina 20. stoljeća

postepeno je ograničavan broj židovskih službenika i broj primljenih u škole u korist muslimana. Krajem tridesetih počelo se događati i sve više fizičkih napada na Židove. Njemački pritisak je dodatno ojačao izbijanjem Drugog svjetskog rata. Nakon što su nacisti pod svoju kontrolu stavili većinu Europe britanski imperij je pod svaku cijenu nastojao sačuvati kontrolu nad Bliskim istokom. Potencijalno njemačko zauzimanje naftom bogatih područja zadalo bi Britaniji odlučujući udarac.

Četvorica časnika iračke vojske predvođeni Rashidom Ali al-Kailanijem izvršili su 2. travnja 1941. godine vojni udar protiv probritanske vlade Iraka. Snažnu podršku su imali u bivšem jeruzalemskom muftiji Hajju Aminal-Husayniju, koji je u Irak prebjegao 1939. nakon propasti pobune Arapa protiv britanske vlasti u Palestini

(1936. – 1939.). Nova iračka vlada bila je sklona nacističkoj Njemačkoj nadajući se da će njihova pobjeda u ratu omogućiti potpunu iračku samostalnost od Britanaca. Nova vlast je Britancima zabranila vojne transporte preko iračkog teritorija što je zaprijetilo prekidom kopnene komunikacije s Indijom. Britanci su 19. travnja odlučili okupirati Irak, ali su nastojali zauzimanje gradova prepustiti njima lojalnim iračkim snagama kako ne bi dodatno pojačali protubritansko raspoloženje. Tijekom sukoba njemačka i talijanska avijacija je poslala bombardere i lovce u pomoć iračkim saveznicima. Britanski RAF ih je bez većih problema suzbio pritom uništivši 19 njemačkih i tri talijanska zrakoplova. U opremanju ustanika pomogla je i Višijevska Francuska slanjem pješačkog naoružanja, topova i municije. Hitler je 23. svibnja 1941. izdao Direktivu br. 30 u kojoj je podržao arapski oslobodilački pokret u borbi protiv Britanaca. No, većina ustanika je izbjegla iz Iraka do kraja svibnja nakon što su ostali bez svih zrakoplova i oko 500 vojnika.

POGROM ŽIDOVA U BAGDADU

Židovi su živjeli na prostoru Iraka od 7. stoljeća prije naše ere. Početkom Drugog svjetskog rata na prostoru Iraka živjelo je oko 135.000 Židova što je bilo oko 3 posto ukupne populacije. Od tog broja čak 90.000 živjelo je u Bagdadu. Židovi su pod britanskom upravom imali sva građanska prava i sudjelovali su u iračkoj vlasti s četiri do šest zastupnika u iračkom parlamentu i jednim predstavnikom u senatu.

Tijekom intervencije nakon vojnog udara britanska vojska je od 27. svibnja bila u blizini Bagdada, ali je čekala da u glavni grad Iraka prvo uđe iračka vojska. Kratko razdoblje bezvlašća u Bagdadu je, kao i u drugim gradovima, iskorišteno za napade i pljačke trgovina, obrta i bogatih kuća. Obzirom da su pronacistički usta-

ULICE BAGDADA TIJEKOM FARHUDA

nici pobjegli iz grada Židovi su popodne 1. lipnja izašli na ulice židovske četvrti kako bi proslavili Šavout. Proslavu je prekinuo napad iračkih vojnika i policajca koji su podržavali pronacističku vlast. U napadima na Židove sudjelovali su i pripadnici Al-Futuwwa. Napadačima su se pridružili i civili koji su vidjeli priliku za pljačku i nasilje. No, za razliku od nekih prethodnih razbojničkih prilika događaji 1. i 2. lipnja bili su usmjereni na nasilje, silovanja i ubojstva.

Premda se brojke u više istraživanja razlikuju, ubijeno je najmanje 180 Židova i ranjeno od 600 do 1.000 ljudi. Neki istraživači spominju da je uz tih 180 u masovnu grobnicu sahranjeno još dodatnih 600 osoba no nije jasno radi li se o ubijenim Židovima ili o pripadnicima rulje koji su u narednim danima stradali od iračke vojske koja je suzbijala nemire. Opljačkano je oko 1.500 poslovnih objekata i domova. Istraživači procjenjuju da je pogrom direktno utjecao na oko 250 židovskih obitelji ili oko 15 posto židovske zajednice Bagdada. Bagdadska sinagoga je također zapaljena. Dio muslimanskih susjeda je uz rizik pomogao sakriti i sačuvati Židove.

Dio Židova je napustio grad, ali su se kasnije pod britanskom zaštitom uglavnom vratili. No to dodatno približavanje Britancima je imalo negativne posljedice nakon rata u vrijeme oslobađanja od britanske kolonijalne vlasti. Farhud je duboko utjecao na židovsku zajednicu u Iraku i ostavio trajne traume i gorčinu. Ovaj događaj također podsjeća na šire napetosti i nasilje koje su Židovi iskusili tijekom Drugog svjetskog rata i njihovu potrebu za emigracijom iz mnogih dijelova svijeta kako bi pronašli sigurnost i bolju budućnost. Od 1948. do 1951. iz Iraka se u novostvoreni Izrael preselilo 124.000 Židova.

SPOMENIK “MOLITVA” PODIGNUT JE U RAMATGANU U SPOMEN NA ŽRTVE FARHUDA.

KAD MOSSAD POMAŽE U SELIDBI — OPERACIJE “MURAL” I “JAKIN”

PIŠE: IVO MIŠUR

UVOD

Arheološki ostatci pokazuju da su Židovi prisutni na području današnje Kraljevine Maroko još od 2. stoljeća prije naše ere. Najstariji sloj tamošnje židovske populacije su Imazighen Udayeni (što znači «Amazigh židovske vjere» na jeziku Amazigha, tj. Berbera, autohtonog naroda koji nije arabiziran). U kasnijim povijesnim razdobljima rimske, bizantske i vizigotske vlasti te tijekom europskog srednjeg vijeka doselile su mnoge druge skupine Židova donijevši vlastitu kulturu. Zanimljivo je da su Židovi na sjeveru Maroka govorili mješavinom arapskog i ladina, jezika židovske zajednice nastalog u Španjolskoj. Ovaj dijalekt se tijekom stoljeća razvio u ono što je danas poznato kao jezik haketija, specifičan za marokanske Židove. Mellah su bili nazivi za židovske četvrti u Maroku. Samo ime dolazi od arapske riječi za sol i odnosi se na prvi mellah stvoren u Fezu pored područja poznatog po trgovini ovim začinom. Maroko je bio pošteđen razaranja za vrijeme Drugog svjetskog rata, a tamošnja brojna židovska zajednica ostala je netaknuta od strahota Holokausta. Malo tko je u

ŽIDOVSKA DJECA SE POD MAROKANSKIM ZASTAVOM UKRCAVAJU NA BROD 1961. GODINE (OPERACIJA MURAL)

proljeće 1945. mogao zamisliti da će od tristotinjak tisuća Židova u ovoj državi njihov broj za petnaestak godina biti svedeni na razinu statističke pogreške.

Sve je počelo povijesnim trenutkom za sve Židove, obnovom Države Izrael. Marokanski sultan Muhamad V. tada je upozorio Židove svoje zemlje da ne iskazuju “solidarnost s cionističkom agresijom”. Valja naglasiti da je Maroko nakon Drugog svjetskog rata bio zemlja

s najbrojnijom židovskom populacijom u sjevernoj Africi. U vrijeme arapsko-izraelskih ratova kasnih četrdesetih dolazi do velikih antisemitskih prosvjeda. Početkom ljeta 1948. u gradovima Oujdi i Jeradi ubijena su 44 Židova. Spomenuti masakri su traumatizirali židovsku zajednicu koja je već živjela u strahu dodatno zastrašili i potaknuli su početni val iseljavanja u Izrael. Židovima u Maroku, ali i izraelskim vlastima ovo je bio

ključan moment u kojem su shvatili da marokanske vlasti ne mogu ili ne žele zaštititi Židove. Od 1948. do 1951. u Izrael je emigriralo približno 28.000 Židova. Dodatan strah početkom pedesetih godina 20. stoljeća ulijevala je izvjesna marokanska neovisnost, koja se nazirala. Židovi su se bojali da će kad Francuzi napuste zemlju u potpunosti izgubiti bilo kakvu zaštitu. Nakon stjecanja neovisnosti od Francuske 1956. godine, marokanska je vlada ograničila iseljavanje Židova iz zemlje. Godine 1959. pod pritiskom Arapske lige i suočavajući se sa stalnim opadanjem brojnosti židovskog stanovništva, zabranjeno je iseljavanje u Izrael. Unatoč naporima za njihovim zadržavanjem, u razdoblju od 1952. do 1960. godine broj marokanskih imigranata u Izrael iznosio je 95.000.

Kao odgovor na marokansku zabranu, izraelska vlada je preuzela odgovornost te je od 1960. iseljavanje Židova iz Maroka sponzorirano od Države Izrael, što legalnim, što ilegalnim, što tajnim, što javnim putem, kako će se vidjeti u nastavku teksta. Mossad je u početku organizirao ilegalno iseljavanje morskim putem. Ovaj nadasve riskantan način kratko je trajao te je prekinut u siječnju 1961. nakon katastrofe u kojoj se prevrnuo brod Egoz koji je prevezio 44 imigranta, koji su se svi utopili zajedno s jednim agentom Mossada. Posmrtni ostaci poginulih su tek krajem 1992. u tajnoj operaciji pod nazivom Ayelet Hashahar avionom prevezeni u Izrael na pokop na planini Herzl. Ova tragedija inspirirala je film “Zbogom, majke” marokanskog redatelja Mohameda Ismaila. Prije potonuća Egoz je tijekom tri mjeseca prevezao više od 300 Židova iz Maroka, krijumčareći na svakom od svojih putovanja između 40 i 50 osoba iz Maroka u Gibraltar, odakle bi nastavili prema Izraelu. Mossadovi suradnici su nakon potonuća broda u Maroku proveli operaciju “Bazak” (di-

jeljeni su letci da se minutom šutnje oda počast poginulima), kojom se htjelo podići moral marokanskih Židova, ali se pokazala kao taktički promašaj. Mnogi su ljudi uhićeni, a aktivnosti Mossadovih suradnika su zaustavljene.

Potrebno je istaknuti da je u Maroku djelovala tajna grupa suradnika Države Izrael. U srpnju 1954. godine Mossad je u suradnji s Odjelom za imigraciju Židovske agencije (DEJ) odlučio uspostaviti misiju u Maroku pod imenom Židovska samobrambena organizacija. Tajna mreža počela je djelovati u Maroku u ljeto iduće godine pod imenom Misgueret. Prvi šef ove mreže suradnika bio je Shlomo Havilo. Misgueret je bio podijeljen u pet odjeljaka: obrana (zaštita mreže i židovske zajednice), obavještajna služba, priprema (odnosi između lokalnih vlasti i židovskih institucija), registracija iseljenika i evakuacija. Na čelu im je od 1960. bio Alex Gutman/Gatman (čije je kodno ime bilo Armin) i zapovijedao je operacijama “Mural” i “Jakín”. Godine 1964. otišao je u vojno-obavještajnu mirovinu i posvetio se privatnom biznisu.

DAVID LITTMAN — ENTUZIJAST

Bilo je potrebno naći sigurniji način za masovno preseljenja ugroženih marokanskih Židova. Nekoliko tisuća kilometara sjevernije, u Švicarskoj je 28-osmogodišnji britanski Židov David Littman čitao knjigu “Uspon i pad Trećeg Reicha” Williama Shirera. Knjiga ga je nagnala na promišljanja o tome kako bi on pomogao svojim sunarodnjacima da je mogao tijekom Drugog svjetskog rata. Vođen željom za pomoći ugroženim Židovima javio se za volontiranje mnogim židovskim organizacijama u inozemstvu, ali nijedna od njih nije trebala njegovu pomoć. Zadnja vrata na koja je pokucao bila su ona Jacquesa Blocha, direktora organizacije Œuvre de secours aux enfants — Organizacije za spašavanje djece.

Njih dvojica su dogovorili organiziranje ljetovanja na području Švicarske za židovsku djecu iz Maroka. Djeca bi se nakon toga prebacila u Izrael. Za ovu operaciju bili su potrebni volonteri. Nakon nekoliko sastanaka, Littman je odlučio sudjelovati u ovoj nevjerojatnoj misiji, koja će zvati Operacija “Mural” (po njegovom tajnom imenu “Mural”).

Littman je u to vrijeme bio oženjen i imao je kćer koja je imala tek pet mjeseci. Supruga mu se zvala Giselle Orebi i bila je egipatska Židovka, jedna od 25.000 Židova koji su pobjegli iz Egipta godinu dana nakon Sueskog rata 1956. godine. Bila je književnica koja je pisala pod pseudonimom Bat Ye’Or (Kćer Nila). Zanimljivo je da je upravo ona u zapadnoj kulturi proširila izraz koji je skovao 1982. godine libanonski maronitski vođa Bashir, a koji je opisivao život nemuslimana pod muslimanskom vladom. “Dhimmitude” je neologizam koji potječe od arapske riječi “dhimmi”, koristi se za stanja i iskustva onih koji su podložni “dhimmi”, tj. života nemuslimana, prvenstveno kršćana i Židova pod muslimanskom vlašću. Svojom mirnom predajom tj. prihvaćanjem muslimanske vlasti i šerijata dobili su sigurnost za svoj život, imovinu i vjeru, ali su morali prihvatiti stanje inferiornosti i donekle poniženje. Budući da im je bilo zabranjeno posjedovati oružje i svjedočiti protiv muslimana, stavljeni su u položaj ranjivosti i poniznosti.

Bračni par Littman je sredinom ožujka 1961. stigao u Casablancu, pod krinkom prosječne kršćanske obitelji. Glavni akteri operacije “Mural” bili su David Littman, Mossad, Misgueret te sami iseljenici, marokanski Židovi. Cilj je bio jasan: dobiti odobrenje marokanske vlade da židovska djeca idu u ljetne kampove u Švicarsku, a nakon toga se tajno prebace u Izrael. U suradnji sa švicarskom organizacijom marokanskoj vladi je dana

ponuda da se djecu odvede na odmor u Švicarsku. Agenti Mossada tada su radili u židovskoj zajednici kako bi pronašli obitelji zainteresirane za emigraciju. Tijekom cijele operacije Littman sam nije znao da operaciju prevodi Mossad. Mislio je da radi za jednu inozemnu židovsku agenciju i da su mase djece i roditelja koji su kucali na vrata njegova ureda u Casablanci došla do njega kao odgovor na oglase koji su bili objavljeni u marokanskom tisku. Stvarnost je bila posve drukčija jer zapravo jedva da je i jedan Židov vidio te obavijesti. Sve je bilo rezultat Mossadovog tajnog rada od vrata do vrata. Nakon višemjesečnih pregovora s vlastima 530 židovske djece napustilo je Maroko u pet etapa počevši od 26. lipnja do 24. srpnja (pri čemu je Littman osobno pratio posljednji konvoj). Uz suglasnost marokanskih vlasti korištene su posebne 'kolektivne putovnice', a četiri mjeseca kasnije taj je sustav prihvatio kralj Hasan II. u sporazumu za egzodus 100.000 Židova od 1962. do 1964. u onom što je postalo poznato kao Mossadova "Operacija Jakin".

"Mural" je bila tajna operacija. Izraelskoj javnosti je predstavljena tek 1984. godine člankom u časopisu Maariv. Littmanov rad tada je prepoznao predsjednik Chaim Herzog koji mu je 1986. uručio nagradu Mimouna. Šira marokanska javnost je pak za tajnu operaciju saznali više od pola stoljeća kasnije. Littman je u ožujku 2009. dao intervju tamošnjim novinama Le Soir Échos, koje su objavile priču o operaciji "Mural". Izraelski predsjednik Shimon Peres odao je 2008. počast Littmanu na posebnom komemorativnom događaju u predsjedničkoj rezidenciji uz prisustvo njegove supruge i obitelji te bivših ključnih agenata Mossada, rekavši: "Ovo je zakašnjela ceremonija, ali ne gubi na vrijednosti, jer ono što ste ne blijedi prolaskom vremena... Spašavanje 530 djece je, vjerujem,

najdirljivije iskustvo koje čovjek može doživjeti. Kaže se na hebrejskom: Onaj tko spasi jedan život, spasio je cijeli svijet, ali kad spasite 530 djece, to je stvarno nezaboravno". Godinu dana kasnije Izraelski obavještajni i komemoracijski centar (MLM) odao je počast Littmanu na ceremoniji 1. srpnja 2009. kada mu je dodijeljen orden "Heroj tišine", a on je bio deveta osoba koja ga je primila od 1985. godine. Zanimljivo je da se Littman 2006. potajno vratio u Maroko s dva agenta Mossada, pretvarajući se da su obični umirovljenici. Svrha ove akcije bilo je snimanje filma o operaciji "Mural" na autentičnim lokacijama u Casablanci. Film je dovršen i prikazan na Izraelu.

Iz današnje perspektive zvuči proročanski da je David Littman još u siječnju 1989. pred UN-ovom komisijom upozoravao na opasnost od Hamasa koji je u svojem programu i ideologiji pozivao na uništenje Izraela kao jednom od svojih temeljnih zadaća. Littman je zajedno sa suprugom objavio je niz članaka u kojima je upozoravao na antisemitizam u samim temeljima nekih islamističkih

organizacija. David Littman je umro u dubokoj starosti u svibnju 2012. godine.

OPERACIJA "JAKIN"

Nakon operacije "Mural" ubrzo je uslijedila operacija "Jakín", u kojoj je gotovo sto tisuća Židova, ovaj put bila je riječ o cijelim obiteljima i mladima i starcima, stiglo u Izrael između 1962. i 1964. godine, koristeći isti dogovoreni sustav "kolektivnih putovnica", ovaj put uz kratljevo odobrenje, a sve nakon iscrpnih pregovora s Mossadom. Bitno je istaknuti datum 26. veljače 1961. kada je umro marokanski kralj Mohamed V., a na prijestolje je stupio njegov sin Hasan II. koji je bio skloniji dogovorima. Dogovorena je može se reći ekonomska razmjena između Izraela i Maroka, uz dogovor izraelskog premijera Davida Ben-Guriona i marokanskog kralja Hasana II., prema kojem bi 500.000 dolara bilo plaćeno kao predujam, plus 100 dolara po iseljeniku za prvih 50.000 marokanskih Židova, a zatim 250 dolara po emigrantu. Operaciju je financirala američka organizacija Hebrew Immigrant Aid Society.

Zanimljivost je da je bilo predviđeno da operaciju logistički podrži i tadašnja frankistička Španjolska. Naziv operacije "Jakín" potječe od naziva jednog od dva središnja stupa koji su podupirali konstrukciju Salomonovog hrama. Izraelski političari su tijekom 1960-ih useljavanje smatrali glavnim stupom koji je podupirao i osiguravao postojanje i budućnost Države Izrael. Potrebno je istaknuti da su neki iseljenici iskoristili operaciju te se umjesto u Izraelu naselili u Francuskoj, Kanadi i SAD-u. U ovoj operaciji je iz rodnog Rabata u Izrael doselio današnji ministar socijalne skrbi i pitanja Izraela Ya'akov Margi.

ZAKLJUČAK

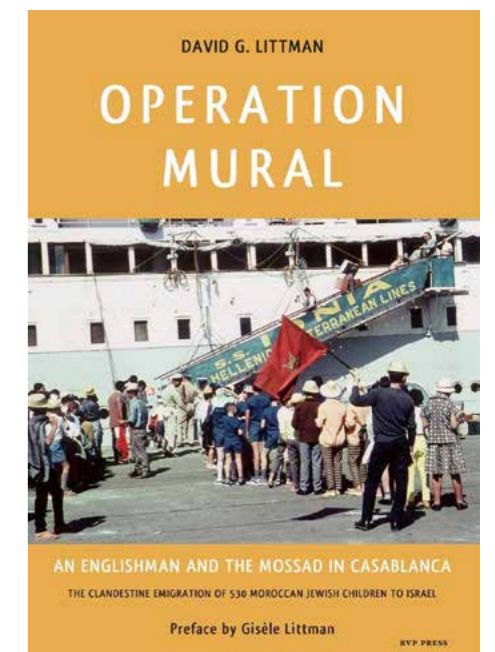
Operacija "Mural" je bila humanitarna tajna operacija čiji je uspjeh pokazao odlučnost Mossada te Države Izrael u zaštiti marokanskih Židova. Njen uspjeh omogućio je dogovaranje i provođenje operacije "Jakín" kojom je većina tamošnje židovske populacije preseljena u Izrael. U vremenskom razdoblju od 1948. do 2016. godine ukupno je 274.180 osoba emigriralo iz Maroka u Izrael. Potrebno je istaknuti da je zasigurno jedan dio marokanskih Židova iselio iz drugih uobičajenih emigrantskih razloga kao što su ekonomski razlozi, želja za promjenom ili avanturom... Kod nekih je zasigurno presudila oduševljenost stvaranjem Države Izrael. Međutim, antisemitizam i osjećaj nesigurnosti je kod mnogih definitivno otklonio sve njihove dvojbe, ako su ih uopće imali. U židovskim getima (mellah) u Fesu, Marakešu, Esaouiri, Meknesu ili Rabatu još uvijek su vidljive Davidove zvijezde ugravirane na vratima domova i trgovina u kojima su nekoć živjeli i radili marokanski Židovi.

Među marokanskim Židovima koji su iselili bio je prisutan osjećaj gubitka doma koji je izražen u književnosti i

glazbi. Romanopisac Edmon Amran El Maleh bio je jedan od književnika koji su u svojim radovima opisivali tragediju marokanskih Židova (Mille ans, un jour; Fenec 1990.). Isto se može reći i za autore kao što su Marcel Benabbou, Joseph Shtrit, Sami Berdugo ili Nicole Elgriss, dok su pjevači Pinhas Cohen, Sami El Maghribi ili Raimonda El Bidauia poznatiji kao izvođači marokanske židovske glazbe i pripovjedači o sudbini zajednice koja je bila prisiljena otići. Uz navedene židovske ličnosti koje su obogatile povijest zemlje, valja spomenuti i druge; od kojih su neki i danas aktivni bivšeg ministra turizma Sergea Berduga, osnivača "Transparency Maroc", Sideona Assidona, umjetnice Deborah Benzakine ili pjevača Haima Botbolija. Ima i drugih koji su napustili Maroko, ali u mnogim prilikama ističu svoju vezu s bivšom domovinom, kao što je slučaj s izraelskim političarem Davidom Levyjem, francuskim glumcem Gadam El Malehom ili francuskim fizičarom Sergeom Haroucheom (Nobelova nagrada za fiziku 2012. godine). Suvremena Kraljevina Maroko nastoji njegovati dobre odnose s malobrojnou preostalou židovskom zajednicom. Svake godine pozivaju rabine i političke vođe Židova na proslavu kraljevine koja se održava svakog 30. srpnja u Rabatu. Grube procjene govore da danas u Maroku živi oko dvije tisuće Židova, uglavnom u Casablanci. Riječ je o populaciji s relativno visokom prosječnom dobi koja demografski izumire.

Izraelska vlada je 23. lipnja 2014. donijela odluku o proglašavanju 30. studenog nacionalnim Danom sjećanja na 850.000 židovskih izbjeglica koji su raseljeni iz arapskih zemalja i Irana u 20. stoljeću. Taj je datum odabran jer je to simbolično dan nakon 29. studenog, dana kada je usvojen Plan podjele Palestine Ujedinjenih naroda i kada su

mnoge zajednice Židova u spomenutim zemljama počele osjećati pritisak i neprijateljstvo od strane susjeda koji su rezultirali njihovim napuštanjem domovina svojih predaka. Dana 9. svibnja 2021. na promenadi Sherover u Jeruzalemu otkriven je i prigodni spomenik naziva Memorijal odlaska i protjerivanja. Tekst na spomeniku glasi: "Rađanjem Države Izrael, više od 850.000 Židova je protjerano iz arapskih zemalja i Irana. Izrael je dočekao očajne izbjeglice." Na ovaj način tragedija etničkog čišćenja židovskog naroda koji je stoljećima živio pod muslimanskom je dobila svoje mjesto u kolektivnom sjećanju te urbanom prostoru. Spomen je to i Mossadu te brojnim pojedincima kao što je bio David Littman koji ostaje kao svijetli primjer kako entuzijazam i odlučnost jednog čovjeka može rezultirati velikim stvarima. Operacija "Mural" također pokazuje kako ponekad i bez našeg znanja možemo biti dijelom nekog većeg plana te da nekad imamo vjetar u leđa od većih sila o čijoj podršci saznamo tek godinama poslije.

FALAŠI

— CRNI ŽIDOVI IZ ETIOPIJE

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Malo je poznata činjenica da su Falaši, Židovi tamne, crne boje kože porijeklom iz Etiopije, jedna od najstarijih židovskih zajednica izvan Izraela. Pod ovim se imenom Falaši (na etiopskom liturgijskom jeziku gez, što je riječ za emigranta) prvi puta spominju u 15. stoljeću, ali njihovo postojanje datirano je znatno ranije; primjerice u 9. stoljeću u hebrejskim dokumentima koje u svom dnevniku navodi svjetski putnik, filozof i trgovac Eldad ha-Dan tvrdi se kako su oni potomci plemena Dan (o čemu je u 16. stoljeću pisao i glavni rabin Egipta, talmudist i kabalist David Šlomo ben Avri Zimra) i navodi se kako oni svoje etno-religijske korijene “vuku” iz Judeje, koju su napustili poslije smrti cara Salomona, a kasnije su im se pridružili i pripadnici plemena Naftali, Gad i Ašer. Važno je napomenuti kako je naziv Falaši u Etiopiji pejorativan, ali se ustalio, jer su ga koristili i istraživači koji su proučavali porijeklo i povijest ove, sve do danas pomalo tajanstvene i velikim dijelom (još uvijek) nepoznate židovske zajednice o kojoj nema previše materijalnih dokaza na temelju kojih bi se sa sigurnošću moglo govoriti o njihovoj etnogenezi i povijesti općenito. Ali u svijetlu novijih istraživanja izvjesno je da im je ime nadjenulo car Isak (1414.-1429.) nakon što je osvojio prostore na kojima

su živjeli “crni Židovi”, koji su se gotovo isključivo bavili poljoprivredom; odnosno kada ih je počeo silom pokrštavati uz imperativno geslo: “Onaj tko je kršten može naslijediti očevu zemlju, u protivnom neka bude Falaš”. Drugim riječima, manje vrijedan čovjek uskraćen u pravu na slobodan život. Do tada (od 4. stoljeća) sami sebe su nazivali pripadnicima Bet Izraela (kuće Izraelove), a svoju su vjeru ispovijedali koristeći se dijalektom jezika agav, da bi se kasnije, uspostavom etiopske monarhije počeli služiti amharskim, službenim jezikom carstva.

Zajednica Falaša nikada nije bila brojna, u vrijeme dok su se živjeli u sklopu velikog etiopskog carstva bilo ih je oko pola milijuna, ali kako su zaredali svjetski ratovi, posebice brutalna talijanska okupacija zemlje uoči Drugog svjetskog rata, kasnije 1974. svrgavanja cara Haile Selasija i nakon toga uspostava krvave marksističke diktature na čelu s potpukovnikom Mengistu Haile Mariamom koja je rezultirala građanskim ratom i raspadom Etiopije na dvije države (odnosno uspostavom neovisne i samostalne Eritreje 1993.), broj se “crnih Židova” uz masovnu emigraciju počeo rapidno smanjivati, budući su u egzilu (po)tražili spas pred silnim pogromima i odmazdama koje su im (za)prijetile čak i

posvemašnjim fizičkim istrebljenjem. Povijest etiopskih Židova se po stradanjima gotovo ništa ne razlikuje od povijesti ostalih židovskih zajednica rasutih diljem svijeta; stalno su bili progonjeni i izloženi masakrima, ali ta njihova stalna borba za opstanak, konkretno u Etiopiji najviše i najčešće protiv prisilne konverzije na kršćanstvo, usprkos svemu ih je osnažila i omogućila im da izdrže i najteža iskušenja. Zajednicu Falaša život nikada nije mazio; stalno su živjeli na ili ispod granice siromaštva, društveno posve marginalizirani, pa čak i izolirani u odnosu na ostala plemena i narode u carskoj Etiopiji, tako da praktički svijet sve do 19. stoljeća, tj. pojave europskih misionara i kršćanskih misija za njih nije ni znao. Koliko god su bili izloženi misijskim pritiscima različitih denominacija pa ih se čak i grubom silom pokušavalo preobratiti na kršćanstvo, toliko im Falaši u neku ruku moraju biti i zahvalni, jer se isključivo njihovom zaslugom čitav svijet upoznao s problemima i izazovima s kojima se suočavaju u borbi za svoj opstanak i pravo da ispovijedaju svoju vjeru u kojoj su bili iznimno čvrsti. A dodatni su problem Falaši imali i u tomu što ih kao Židove nisu prihvaćala ni njihova “judaistička subraća”, budući su se po obredima i načinu ispovijedanja vjere u

mnogočemu razlikovali od ostalih “pravih” židovskih zajednica diljem dijaspore. Trebalo je proći puno vremena, uz puno uvjeravanja da ih i sama “matična” zajednica prihvati kao neotuđivi dio svog religijskog korpusa, a suština nesporezuma bila je, s jedne strane “rasno obilježena”; odnosno vezana uz “crnu boju kože” Falaša, a s druge strane to što su oni živjeli na način koji je ostalim Židovima, ili barem većini bio tuđ, zapravo neprihvatljiv, jer nisu poznavali Talmud, nisu slavili Hanuku, Roš Hašanu, Šavuot, Purim, nisu obilježavali Tiša beav a nisu ni poznavali Kabbalu, hebrejski jezik ili Bar micvu. Obilježavali su i slavili Šabat, Pesah, Sukot, Jom Kipur, a imali su i svoj specifičan praznik hodočašća, posta i molitve koji su zvali Sigud. Imali su i “svoju” Toru, nazivali su je Orit (Zakon) i iščekivali su povratak Mesije, za kojeg su vjerovali kako će se pod imenom Teodor pojaviti izravno iz “kuće Davidove”. Zahvaljujući intenzivnom interesu, angažmanu i borbi za njihov vjerski i vjernički identitet, te prije svega dvojici iznimnih francusko-židovskih intelektualaca i znanstvenika, Josephu Halevyju stručnjaku za lingvistiku i Jacquesu Faitlovichu specijalistu za orijentalne jezike, koji je dobio nadimak “otac Falaša”, ova je mala zajednica i kao narod i kao konfesija bila spašena od izumiranja i(li) zaborava, da bi je konačno 1973. glavni sefardski rabin Izraela Ovadija Josef priznao za “punopravne” Židove.

Uz porijeklo Falaša vežu se brojne legende, a najpoznatija je ona o kralju Salomonu i kraljici od Sabe, kao začetnicima etiopske kraljevske dinastije, koja je zaobilježena i u najstarijim etiopskim povijesnim izvorima, uključujući one zapisane u dokumentima kršćanske, etiopske ortodoksne zajednice. Legenda kaže kako je Salomon, u vrijeme kada je u Jeruzalemu počeo graditi hram za Zavjetni kovčeg pozvao sve trgovce iz okolnih zemalja

da donesu “vrijednu robu” za potrebe njegova opremanja koju će im bogato platiti. Nakon što su i etiopski trgovci s traženom robom došli u Jeruzalem, oduševljeni onim što su vidjeli, kao i mudročću izraelskog vladara, vrativši se doma o svemu su izvijestili i svoju kraljicu, koja je odlučila sama se uvjeriti u istinitost svih tih priča i 980. godine pr. n. e. uz

veliku pratnju, karavanom od gotovo 800 deva uputila se u posjet Salomonu. Lijepa i mudra je kraljica u gostima ostala šest mjeseci, zaljubila se u Salomona i iz te veze rodio im se sin Menelik i tako je po legendi kraljica od Sabe u Etiopiju donijela judaizam koji je postao službenom, državnim religijom, sve do pojave kršćanstva. A kada je Menelik napunio

20 godina, poželio je upoznati oca i po dolasku u Jeruzalem, nakon dirljivog susreta, otac mu je dao novo ime David. Nakon tri godine, David se odlučio vratiti u Etiopiju i Salomon je zapovjedio da ga prati više od tisuću ljudi iz svakog od 12 pleme plemena Izraela, a kao dar ponio je originalni Kovčeg zavjeta u kojem su se nalazile Mojsijeve ploče s deset Božjih zapovjedi, za koji se vjeruje da se i danas čuva na skrovitom mjestu u crkvi Svete Marije u Aksumu, iako o tomu nema nikakvih pouzdanih podataka. David/Menelik je po povratku naslijedio majku na prijestolju i tako po legendi postao suosnivač Salomonove dinastije koja je Etiopijom, uz kraće prekide, vladala gotovo tri tisuće godina, sve do posljednjeg izdanka "loze" u liku cara Haile Selasija. I upravo na temelju te legende Falaši su tvrdili kako su (i) oni potomci prvih židovskih plemena, ali mišljenja o tomu su u historiografskim okvirima dosta podijeljena: po jednom tumačenju Falaši su potomci lokalnog plemena Agau koji su prihvatili judaizam od Židova iz južne Arabije, po drugom se tvrdi da su Židovi došli u Etiopiju prije Menelika i to nakon uništenja Prvog hrama za vrijeme tzv. babilonskog ropstva i tih i sličnih tumačenja je pregršt, uključujući i ona o vladavini židovske kraljice Judit/Ester koja je 960. godine povela borbu u namjeri da u Etiopiji iskorijeni kršćanstvo, pokušavajući tako cijelu državu učiniti židovskom. Ali niti jedna priča o nazočnosti Židova u Etiopiji, posebice između 6. i 13. stoljeća nema relevantnu historiografsku podlogu i treba je uzeti s rezervom; prvi znanstveno verificirani zapisi o etiopskim Židovima datiraju iz 1270., a naziv Falaši se počeo upotrebljavati kada je car Isak poslije pobjede nad židovskim plemenima 1429. zaprijetio kako će ih sve prisiliti da konvertiraju na kršćanstvo, u protivnom neće moći naslijediti posjede "svojih otaca" i (p)

ostati će Falaši, tj. besprizorni. Sve do konca 16. stoljeća Židovi su u Etiopiji vodili žestoke borbe kako bi osigurali opstanak svog "kraljevstva", koje se unatoč velikim otporima sve više smanjivalo na uštrb širenja etiopskog kršćanskog carstva. U tim brojnim borbama, u nekoliko navrata Židovi su, kako ne bi pali u zarobljeništvo izvršili masovna, kolektivna samoubojstva; najpoznatiji (i najkrvaviji) se takav događaj, nazvan "Falaška masađa" zbio 1624., kada se veliki broj Židova, nakon što je kršćanski car Susenios ubio vođu Židova Gideona, bacio u provaliju, kako ne bi pali u ruke neprijatelja. Svi preživjeli Židovi su se morali pokrstiti, u protivnom su bili prodani kao roblje u Egipat, a "falaška" pisana povijest, kao i sve religijske knjige i sveti spisi bili su spaljeni kako bi se Židovima u Etiopiji zatru svaki trag. Za vladavine cara Suseniosa, Falaši su izgubili svoju neovisnost, a ono malo preživjelih, kako bi sačuvali svoju vjeru i identitet povuklo se i naselilo u zabiti sjeverne Etiopije, baveći se primitivnom poljoprivredom, zanatima i tako su izolirani živjeli u ve-

likom siromaštvu u blizini jezera Tan. Sve do pojave škotskog istraživača Jamesa Brucea koji je u Etiopiji proveo šest godina sredinom 18. stoljeća, u nakani da otkrije izvorište Plavog Nila, Falaši su na Zapadu bili posvema nepoznati. Bruce je po povratku u Britaniju objavio knjigu i upozorio na postojanje jednog "zaboravljenog naroda" koji u tom trenutku, po njegovoj procjeni nije broja više od sto tisuća pripadnika. A prvi su puta pripadnici Falaša posjetili Jeruzalemu i tamošnjeg rabina 1855. i tada su ga upoznali sa svojom poviješću i uopće ponižavajućim društvenim statusom u kojem prebivaju u okruženju neprijateljski raspoloženih kršćana.

Kada se u Europi čulo za Falaše, Britanci su prvi, sredinom 19. stoljeća poslali svoje misionare u Etiopiju kako bi ih preobratali na kršćanstvo, ali kada su misije uzele maha, Falaši su 1862. pod vodstvom fanatičnog Aba Maharija, kako bi sačuvali svoju vjeru, bez ikakvih priprema, uvjereni kako će ih sam Bog voditi i čuvati, organizirano krenuli na put u "Obećanu zemlju", u zemlju "svo-

jih otaca". Naravno, nisu daleko stigli, samo do Aksuma i cijela je akcija svršila tragično; veliki se broj Falaša podavio kada su preko rijeke Tekeze pokušali preplivati u Sudan; nakon toga još su u dva navrata pokušali slične akcije (1874. i 1879.), ali s istim, tragičnim ishodom: mnogi su na tom putu pomrli od gladi, raznih bolesti ili stradali od brojnih razbojničkih bandi. Ali najviše je Falaša pomrlo u razdoblju od 1888. do 1892. kada su zbog velikih najezdi skakavaca Etiopijom zavladao epidemije kolere, tifusa, kuge i drugih zaraznih bolesti i tamošnja se židovska zajednica praktički prepолоvila. Stanje se za Falaše dodatno pogoršalo 1935. nakon talijanske okupacije Etiopije (tadašnje Abesinije), posebice nakon što je Mussolinijev fašistički režim počeo primjenjivati antisemitske zakone. Istina do 1938. godine, tj. do proglašenja rasističkih zakona u Italiji, veliku skrb u zaštiti Falaša provodila je cionistička misija Carla Alberta Viterboa, lidera talijanskih Židova, ali nakon što je i on bio uhićen, cijeli je projekt bio obustavljen i pogromi nad tamošnjim Židovima su se intenzivirali i trajali su sve do 1941. kada je talijanska okupacija završila porazom Mussolinijeve soldateske i car Haile Selasije se pobjedonosno vratio iz britanskog egzila u Adis Abebu.

Kao što sam već napomenuo u zaštiti, promociji i pružanju pomoći Falašima najvažniju, gotovo presudnu ulogu imao je Jacques Faitlovich (porijeklom poljski Aškenaz) koji je uz financijsku potporu barona Edmonda de Rothschilda 1904. prvi puta sa svojom ekspedicijom krenuo u Etiopiju, kako bi rasvijetlio "mit o Falašima", što se pokazalo sudbinskom prekretnicom za njihovu kolektivnu egzistenciju. Zapravo, Faitlovich je cijeli život posvetio Falašima stalno ih je posjećivao i pružao im pomoć sve do talijanske okupacije, a i nakon toga do 1946. kada je organizirao svoju posljednju humani-

tarnu ekspediciju. Kada se 1927. nastanio u Tel Avivu počeo je sustavno sakupljati sve knjige, rukopise, arhivsku građu i ostale dokumente i artefakte značajne za proučavanje povijesti etiopskih Židova koji se danas čuvaju u tamošnjoj središnjoj sveučilišnoj biblioteci. On je prvi jasno upozorio kako Falašima prijeti nestanak, ako im se ne pomogne i u tom je cilju osnivao škole za Falaše u Etiopiji, a u Eritreji je otvorio rabinsku školu i slao talentirane učenike na studije u Europu, najviše Francusku. Na koncu on je uočio ogroman intelektualni potencijal mladog Židova, Tamrat Emanuela kojeg je upoznao u švedskoj misionarskoj školi, posebice talentiranog za učenje svjetskih i brojnih "lokalnih" etiopskih jezika, poslao ga je na daljnje školovanje u Francusku a kada se nakon 16 godina posvećenih učenju Tamrat 1920. vratio u domovinu, postao je najistaknutijom osobom falaške zajednice i kasnije blizak suradnik cara Haile Selasija. Nakon talijanske okupacije Etiopije fašisti su ga uhitili i osudili na smrt, ali otišao je u egzil, pridružio se caru, odakle je organizirao antifašistički pokret otpora u svojoj zemlji. Tamrat je preminuo u

Jeruzalemu, ali je prije toga uredio rječnik amharskog jezika, napisao povijest Etiopije, predsjedao institucijama nacionalnog obrazovanja svoje zemlje itd.

Tijekom 1960. Izrael i Etiopija su postavili diplomatske odnose, a između 1965. i 1975. jedan je broj Falaša pokušao ilegalno emigrirati u "Obećanu zemlju", ali problem nisu bile samo granice, već i stav izraelske vlade, koja je na temelju Zakona o povratku, ali i dobrog dijela tamošnjeg stanovništva smatrala kako Falaši nisu "pravi" Židovi i stoga nemaju osnova za legalno useljenje. Kada je konačno, nakon dugog i pomnog propitivanja svih pro et contra argumenata glavni sefardski rabin Izraela odlučio priznate Falaše za Židove, ubrzo je u listopadu 1973. izbio Jomkipurski rat i u znak potpore Arapima, car Haile Selasije je prekinuo odnose s Tel Avivom i tako je Falašima bilo onemogućeno da emigriraju. Sve do vojnog puča mladih, marksistički orijentiranih časnika kojim je u jesen 1974. pod vodstvom potpukovnika Mengistu Haile Mariama s prijestolja bio srušen car Haile Selasije (što je ujedno označilo i definitivni kraj etiopskog carstva), položaj Falaša bio je

težak, ali ipak podnošljiv; međutim nova vojna hunta koje je Etiopijom vladala u narednih 13 godina, zatvorila je granice, uvela “crveni teror” i žestoko obračunavala sa svim svojim protivnicima, a u tim krvavim odmazdama na meti su se našli i Falaši, kojima su uveli zabranu učenja na hebrejskom jeziku i konfiscirali sve knjige napisane na njemu, a često ih je uhićivala i prodavala u ropstvo. Kako bi Izrael pomogao sunarodnjacima, tadašnji premijer Menahem Begin je etiopskom vojnom režimu ponudio razmjenu; avioni koji će u Etiopiju (u kojoj je 1977. buknuo građanski rat) dovoziti oružje, za uzvrat će, u povratku, uz pomoć Mosada prebacivati Falaše u Izrael. Ali, kada je ova akcija, koja je trebala biti tajna, “procurila” u javnost, odmah je bila prekinuta, jer je u strahu od izolacije arapskih zemalja Adis Abeba prekinula odnose s Tel Avivom, a čini se kako je svemu “kumovao” tadašnji izraelski ministar vanjskih poslova Moše Dajan koji nije odobravao takav oblik imigracija. Između 1983. i 1985. Etiopijom je zavladao velika glad; vojna je hunta postajala, separatistički pokreti u zemlji su jačali, gerilski, građanski rat je bjesnio, tako da su brojni Etiopljani željeli po svaku cijenu napustiti raspadajuću državu, a među njima i brojni Falaši. Izrael se ponovo angažirao i uz pomoć Mossada organizirao je u Sudanu, uz prethodni tajni dogovor s vlastima u Kartumu, logore za prihvat Falaša. Koristeći tajne kanale, nekoliko je tisuća Falaša napustilo državu, ali po dolasku u sudanske izbjegličke kampove našli su se u krajnje nezavidnom položaju, uvjeti života u njima su, blago rečeno, bili očajni. Na koncu i u Sudanu je vladala glad, a i sama je zemlja bila rastrzana unutrašnjim vojnim sukobima, pa je samo u jednom od četiri izbjeglička kampa, na sjeveru zemlje, u kratkom vremenu preminulo oko 1.300 Falaša. Mossadovi agenti koji su u tim kampovima volontirali kao humanitarci

organizirali su veliku, tajnu akciju spašavanja Falaša, nazvanu “Operacija Braća”, ali nakon što su uspješno, prvo kamionima, a potom “morskom rutom” prebacili nekoliko grupa izbjeglica u Izrael, cijela je operacija iz sigurnosnih razloga morala biti obustavljena. U sudanskim je kampovima ostalo još desetak tisuća Falaša i stoga je Svjetski židovski kongres “pritiskao” vlasti u Tel Avivu da nađu neki novi model spašavanja svoje “crne braće”. Odlučeno je da se organizira tzv. zračni most, sličan onom iz 1949. kada je oko 50 tisuća jemenskih Židova bilo prebačeno u Izrael. I tako je, nakon dogovora (u strogoj tajnosti) sa sudanskim vlastima bila osmišljena nova operacija spašavanja pod nazivom “Mojsije” i trajala je od sredine studenog 1984. do siječnja 1985. godine. Kada su američki mediji “provalili” ovu informaciju, sudanska je vlada zabranila daljnje letove, jer su arapske zemlje oštro zaprijetile sankcijama Kartumu i optužile šefa države al-Nimeirija da pomaže “cionistima”. U sudanskim je logorima ostalo nekoliko stotina očajnih Falaša, a izraelska je vlada obavijestila Židove u Etiopiji da ne napuštaju svoje domove, jer je akcija evakuacije obustavljena. Ali usprkos upozorenju Falaši su i dalje napuštali Etiopiju i odlazili u neizvjesnost sudanskih prihvatnih centara. Kako bi se proces prebacivanja Falaša u Izrael ipak priveo kraju, Američko udruženje za pomoć etiopskim Židovima pokrenulo je novu, tajnu akciju spašavanja (nazvanu “Operacija Saba”) i koncem ožujka 1985. uz pomoć šest transportnih zrakoplova američke vojske sa sudanskog je teritorija bilo svakodnevno prevoženo stotinjak Falaša u novu domovinu i do kraja godine bilo ih je evakuirano gotovo 15 tisuća. Spomenuta je operacija obznanjena javnosti tek po njezinom svršetku i snažno je uzdrmala al-Nimeirijev režim, koji je potom ubrzo državnim udarom i bio smijenjen. I posljednja velika akcija spa-

šavanja “crnih Židova”, tzv. “Operacija Salomon” bila je u tajnosti dogovorena s režimom Mengistu Haile Mariama u Adis Abebi 1990. i to uz posredovanje američkog predsjednika Georgea W. Busha i započela je u jeku građanskog rata u Etiopiji. Ali, prije same izvedbe “Operacije Salomon”, Mengistu je u svibnju 1991. pobjegao iz zemlju i cijeli je program spašavanja došao u pitanje i tek na intervenciju SAD-a pobunjeničke su se vođe obvezale da neće ući u Adis Abebu, gdje se nalazilo petnaestak tisuća Falaša spremnih za transport u Izrael, dok se njihova evakuacija ne privede kraju. U samo 36 sati, u strogoj je tajnosti bila uspješno završena cijela ova složena i zahtjevna operacija. Posljednji veći “zračni most” spašavanja etiopskih Židova pokrenut je 2008. pod kodnim imenom “Krila golubice” i s prekidima je trajao do ljeta 2012. i tijekom ove operacije u Izrael je prebačeno oko sedam tisuća Falaša Mura, zajednice koja je većim dijelom u 19. stoljeću bila nasilno pokrštena, ali nakon žučne rasprave među rabinima, izraelska im je vlada 2003. odobrila povratak, ali uz uvjet da se kroz program “Povratak judaizmu”, iskreno pokaju i vrate staroj vjeri. Time je zapravo bio dovršen veliki egzodus etiopskih Židova, ili kako je to slikovito rekao bivši sovjetski disidenti, a kasnije, nakon napuštanja SSSR-a, poznati izraelski političar Natan Ščaranski: “Zatvoren je krug star tri tisuće godina”.

IRANSKI SLAVUJ

PIŠE: NATAŠA BARAC

Sestre Danielle i Galeet Dardashti odrastale su uz umjetnost svog djeda Younesa Dardashtija, iranske glazbene ikone koja je pjevala u palači Mohamade Reze Pahlavija, imala koncerte u dvoranama diljem Irana te privlačila Irance uz njihove radijske prijemnike svakog tjedna od 1940-ih pa sve do 1960-ih.

Poznat kao “iranski slavuj” zbog svog snažnog glasa, Younes Dardashti bio je jedini židovski pjevač u povijesti dokumentirane klasične perzijske glazbe koji je stekao široko nacionalno priznanje kao “ustad” ili “maestro”. Uspio je savladati stilom koji se zove “avaz” — radi se načinu koji klasičnu perzijsku poeziju pretvara u pjesmu pri čemu pjevač mora improvizirati poput jazz pjevača.

“Imao je vrlo neobičnu glasovnu sposobnost”, kazala je Galeet Dardashti, dodajući da se sve to događalo u trenutku kada je u Iranu glazba odjednom postala jako cijenjena u popularnoj kulturi i to zahvaljujući radiju koji je stvorio velike radijske zvijezde.

U obitelji Dardashti njegovala se židovska glazbena ostavština koja se prenosi la s generacije na generaciju. Younesov sin Farid, koji je postao idol tinejdžera, pjevao je na iranskoj televiziji 1960-ih a zatim se uputio na studij u SAD gdje je upoznao svoju buduću suprugu Sheilu, aškenasku pjevačicu iz New Yorka.

Dok su bile još djevojčice Danielle, Galeet i njihova sestra Michelle (koja je danas rabin u sinagogi u Brooklynu)

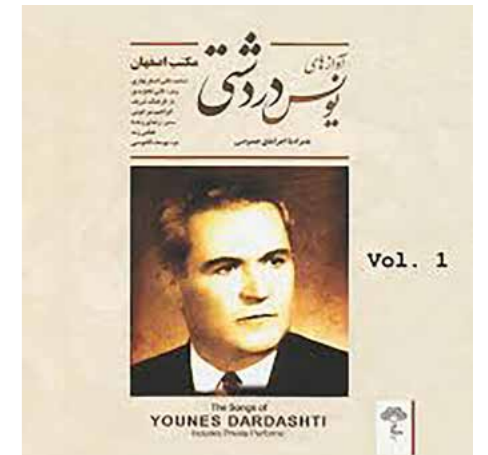
putovale su zemljom sa svojim roditeljima i nastupale u židovskom obiteljskom bandu “The Dardashti Family”.

A onda su sestre počele istraživati obiteljsku povijest, posebice svog djeda s očeve strane. I pojavio se židovsko-iranski umjetnik koji je dobio puno veća priznanja od iranske muslimanske javnosti, nego u svojoj židovskoj zajednici. Svoju je muslimansku publiku na kraju izgubio za vrijeme Iranske revolucije. Younes Dardashti nastupao je u sjeni stigmatizirane tradicije, u kojoj su Židove do tada uzimali jedino kao unajmljene glazbenike ili “motrebe”. U jednom trenutku, došlo je kratkotrajnog zlatnog doba iranske židovske zajednice. Younes je tada bio zvijezda a kada je to zlatno doba prošlo, napustio je Iran.

Younes je preminuo u Izraelu 1993. godine i nikada nije puno pričao svojim unukama o svojoj zvjezdanoj karijeri.

“Pjevao je i pričao viceve, ali nije pričao o sebi”, kazala je Danielle.

Da bi saznale što više pojedinosti o svome djedu i njegovoj karijeri, razgovarale su sa svojim ocem i onima koji su prethodno proučili vrhunce karijere njihova djeda. A jednog dana u podrumu roditeljske kuće pronašle su stotine audiokazeta. Nakon što je Farid otišao iz Irana na koledž u SAD, on i njegova obitelj međusobno su si slali snimke s porukama i isječcima iz svakodnevnog života, što je u to vrijeme bio mnogo jeftiniji način komunikacije od međunarodnih telefonskih poziva. Ova zaliha

snimaka obuhvaćala je desetljeća - glomazne role iz 1960-ih, kazete iz 1970-ih i vhs vrpce iz 1980-ih i 1990-ih. Ovim pronalaskom sestre su otvorile vremenski portal koji ih je vodio od brze modernizacije i preokreta Irana, do Younesove radijske emisije, pa sve do obiteljskih slavlja, nada i gubitaka.

Među tim trakama, krilo se pravo blago - snimka iz 1992., nastala šest mjeseci prije Younesove smrti, kada ga je Farid intervjuirao na perzijskom. Sam Farid nikada nije preslušao snimku.

Danielle i Galeet tako su se upoznale sa životom svog djeda, životom koji nije bio lak ni jednostavan. Rođen oko 1899. u teheranskoj mahali ili židovskom getu, Younes Dardashti počeo je učiti tradicionalne perzijske glazbene moduse od svog oca, kantora, u dobi od pet godina. No kad je imao sedam godina, oba su mu roditelja umrla. On i njegova braća i

sestre razdvojeni su i poslani živjeti kod različitih rođaka. Younes je deset godina živio sa stricem koji ga je fizički zlostavljao, tjerao da napusti školu zbog fizičkih radova i zabranjivao mu pjevanje - iako je u tajnosti Younes ustrajao u svojoj ljubavi prema glazbi.

Kada je imao 17. godina Younes se iselio i zaposlio u iranskoj nacionalnoj željeznici. U svojoj novostečenoj slobodi pronašao je učitelja s kojim je proučavao perzijske glazbene izričaje i dobrovoljno se javio da pjeva u teheranskoj sinagogi na šabat i praznike. Jedan od njegovih obožavatelja u sinagogi izabrao je Younesa da oženi njegovu kćer Houri, Danielleinu i Galeetinu baku.

Younes i Houri vidjeli su kako Teheran prolazi kroz izvanredne promjene nakon 1941. godine, kada je Mohammad Reza Šah Pahlavi postao vladar Irana. Novi šah nastavio je očeve reforme modernizacije, centralizacije i sekularizacije Irana, dajući nova građanska prava ženama i vjerskim manjinama. Židovima je bilo dopušteno iseliti se iz geta i pohađati integrirane škole. Na zabavama u Teheranu Židovi su se družili s muslimanima dok su muškarci i žene plesali uz svjetovnu glazbu. Vladavina Mohammada Reza Pahlavija, koja je trajala do Iranske revolucije 1978. i 1979. godine, često se naziva "zlatnim dobom" za iranske Židove. Nove ekonomske prilike, u kombinaciji sa šahovim smanjivanjem naglaska na islam kao temeljnog elementa iranskog identiteta, dale su Židovima do tada neslućene mogućnosti napredovanja u trgovini, učenju, medicini i umjetnosti.

Na jednoj zabavi u Teheranu, Younesov pjevački glas zapeo je za uho Qamar-ol-Moluk Vaziri, prvoj Iranki koja je pjevala u javnosti bez vela i superzvijezde tog vremena. Younes je ispričao njihov susret u svom intervjuu s Faridom, ali priča je također popularizirana u iranskoj glazbenoj predaji. Vaziri je otrčala

do Younesa i pitala ga zašto ga nikada nije čula kako pjeva. Younes je rekao da je Židov; Vaziri je odbacila to objašnjenje - to je sada nova država, rekla je, i ljudi su morali čuti taj glas bez obzira na njegovu vjeru.

Taj ga je trenutak, prema Younesu, pretvorio u "iranskog slavuju". Prepoznat po svojoj tehničkoj sposobnosti i golemom glasovnom rasponu, Younes je stekao nacionalnu slavu i postao miljenik šaha. Godine 1947. počeo je nastupati na Radio Teheranu u tjednom udarnom terminu koji je držao gotovo 19 godina.

Ali usred slave, Younes je patio od nedostatka pripadnosti, jer nije mogao pronaći obožavatelje među Židovima u Iranu. Razlog je vjerojatno ležao u povijesnoj stigmi vezanoj za profesionalne židovske glazbenike. Od 16. stoljeća Židovi su bili najzastupljenija manjina koja je radila kao "motrebi" ili glazbenici angažirani da nastupaju na raznim ceremonijama, vjenčanjima i drugim društvenim događajima. I muslimani i Židovi su s visoka gledali na motrebe kao moralno sumnjive osobe. Ali budući da su strogi zakoni ograničavali Židove u fizičkom kontaktu s muslimanima mnogi Židovi nisu imali druge mogućnosti zarađivati za život.

Pet stoljeća ti su židovski glazbenici bili izopćenici kako u širem društvu tako i u vlastitoj vjerskoj zajednici. Osim niskog društvenog statusa, često su bili marginalizirani od drugih Židova jer su se družili s muslimanima, jeli nekošer hranu u domovima svojih poslodavaca i radili u svako doba noći.

I to je progonilo Younesa. Unatoč tome što su ga obožavali kao majstora perzijske glazbe, nosio je osjećaj srama u vlastitoj židovskoj zajednici, kažu njegove unuke. Istovremeno Iranci koji su slušali njegov glas na radiju povezivali su se glazbenom poviješću, koja je imala i židovske elemente. U perzijskoj tradiciji sačuvane su klasične melodije i tehnike - motrebi, od

kojih su mnogi bili židovski. Znanstvenici su istaknuli da su motrebi bili gotovo isključivi izvor glazbe za sve Irance sve dok gramofoni i radio nisu bili široko dostupni do sredine 20. stoljeća.

Danielle i Galeet vjeruju da je djedova žudnja za pripadanjem možda pridonijela njegovom odlasku iz Irana. Younes je još uvijek bio zvijezda kad je emigrirao u Izrael 1967. godine, zajedno sa suprugom i jednim djetetom. Ostala djeca, uključujući Farida, već su se ranije iselili iz Irana. Sljedećih deset godina Younes je putovao između Izraela i Irana.

Ali nakon Iranske revolucije, Younes se nikada više nije mogao vratiti u svoju domovinu. Njegova naklonost svrgnutom šahu dovela ga je u opasnost s novim vladarima Islamske republike, gdje su vjerske milicije ubijale navodne neprijatelje revolucije. Većina od 60.000 iranskih Židova emigrirala je tijekom desetljeća nakon revolucije, vođena političkim previranjima i tjeskobom za budućnost. Vladino zatvaranje nekoliko istaknutih Židova, zajedno s pogubljenjem židovskog filantropa Habiba Elghaniana u svibnju 1979. nakon što je optužen da je špijunirao za Izrael, intenziviralo je njihov egzodus. Danas je u Iranu ostalo oko 8.000 Židova.

Većina audiosnimki Younesa Dardashtija uništena je ili izgubljena u revoluciji. Budući da nikada nije snimio album, velik dio njegove glazbe izbrisan je iz povijesti. Nikada nije našao široku publiku u Izraelu, gdje je društvo bilo više zainteresirano za zapadnu popularnu kulturu i često diskriminiralo Irance i druge Mizrahi Židove. Nedavno uvođenje kulture Mizrahi došlo je prekasno za Younesa i svijet koji je predstavljao.

U spomen na svoga djeda, Galeet je nedavno objavila album "Monajat", u kojem se njezin vlastiti glas isprepliće sa snimkama glasa njezina djeda Younesa Dardashtija, iranskog slavuju.

NAJVEĆA ZBIRKA JEMENSKIH ŽIDOVSKIH RUKOPISA DONIRANA IZRAELSKOJ NACIONALNOJ BIBLIOTECI

PIŠE: J. C.

Nacionalna knjižnica Izraela objavila je da je dobila najveću zbirku jemenskih židovskih manuskripata na svijetu, sakupljena zahvaljujući neumornom dugogodišnjem radu jemenskog Židova Jehude Levija Nahuma. Zbirka, koja se sastoji od oko 60.000 dijelova, potpunih i djelomičnih knjiga, dokumenata i tekstova, uključuje i rijetke primjere poput tekstova Maimonidesa i jemenskog rabina Jihje Saleha, vodećeg stručnjaka o rabinskom pravu iz 18. stoljeća, napisanih na judeo-jemenskom jeziku, kao i drevne židovske bračne ugovore.

Zbirku je knjižnici donirala obitelj pokojnog Jehude Levija Nahuma, mesara koji je preminuo 1998. nakon što je proveo više od 50 godina pažljivo sakupljajući i proučavajući dokumente koji svjedoče o živoj, dugoj i zanimljivoj povijesti jemenskih Židova. Tijekom godina, većina Nahumove zbirke je kategorizirana i skenirana.

"Ova važna zbirka je bitan dodatak dokumentaciji Nacionalne biblioteke Izraela i dokumenata o nasljeđu jemenskih Židova", kazao je kurator zbirke dr. Haim Neria te dodao da Nacionalna biblioteka

Izraela širi svoje zbirke i želi da one budu dostupne svim zainteresiranima".

David Selis, znanstvenik sa Sveučilišta Ješiva koji se specijalizirao za modernu povijest židovske kulture, usporedio je ovu zbirku s poznatim zbirkama koje su prikupili bibliofil Elkan Nathan Adler i dinastija Sassoon.

"Ovo je najveća zbirka hebrejskih rukopisa sakupljena početkom 20. stoljeća. I najveća ikad prikupljena zbirka jemenskih rukopisa", rekao je Selis.

Vijest o ovoj donaciji važna je i zbog povijesti židovske zajednice Jemena. Tisuće knjiga, rukopisa i artefakata oteto je zajednici tijekom i nakon njihovog

povratka u pradomovinu. Neki od tih dokumenata i knjiga nalaze se u izraelskoj Nacionalnoj biblioteci, koja gotovo u svakom pojedinom slučaju odbija te knjige vratiti njihovim vlasnicima.

Nahumova zbirka je predana Nacionalnoj biblioteci u siječnju 2024. godine, na datum koji je u hebrejskom kalendara koincidirao s godišnjicom smrti Šaloma Šabazija, jemenskog pjesnika i rabina iz 17. stoljeća.

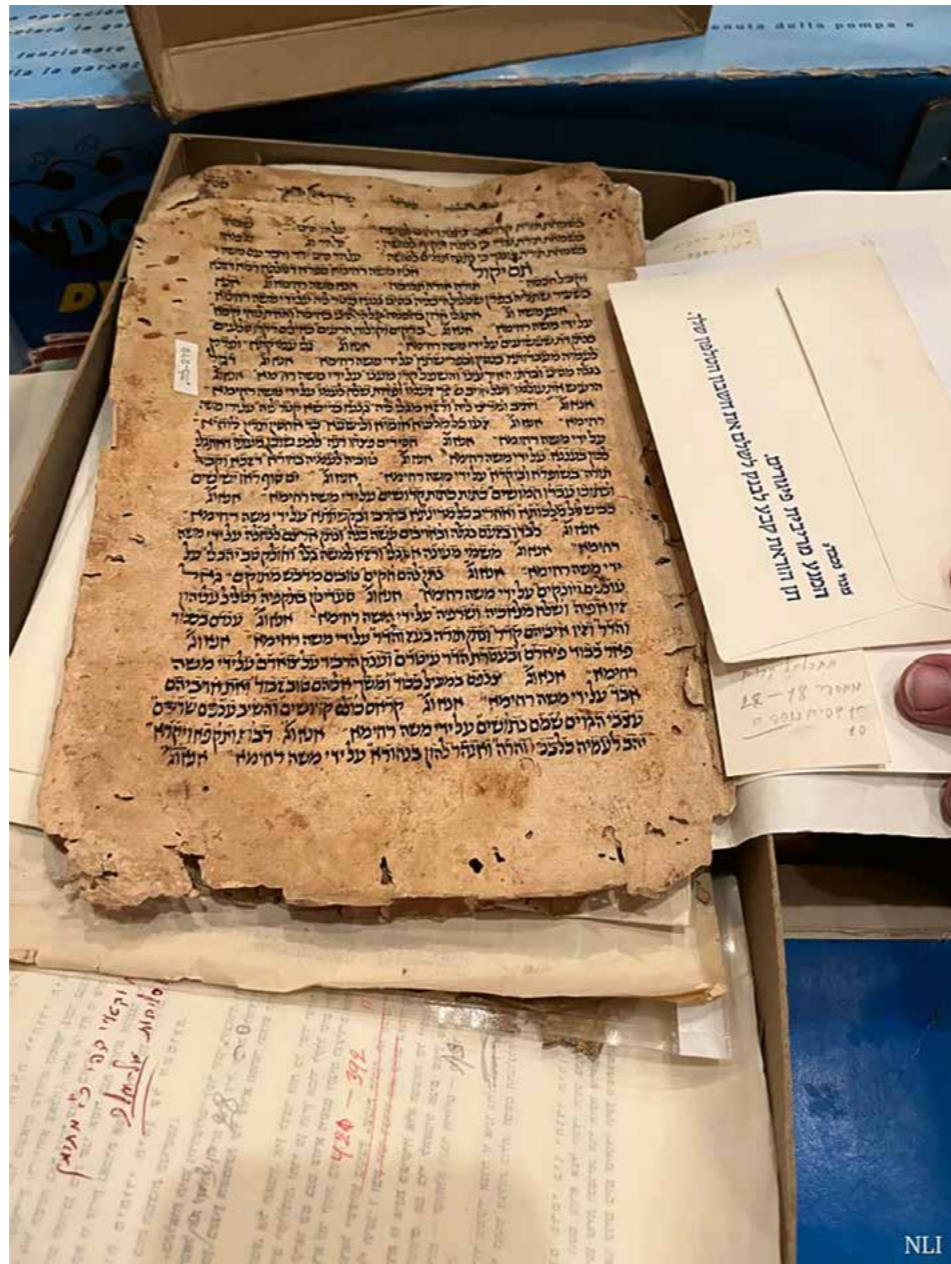
Nevjerojatna priča o prikupljanju ovog pravog književnog bogatstva započela je prije stotinu godina u gradu Sanaa u Jemenu gdje je tada mladi Nahum živio. Jehuda Levi Nahum rođen je 1915. u glavnom

gradu Jemena, u relativno siromašnoj obitelji, s ograničenim sredstvima. Bio je treće od osmero djece u obitelji. Kao dijete pohađao je židovsku školu, ali morao ju je napustiti zbog financijskih problema svoje obitelji. Nahum je uštedio nešto novaca jer je prodavao slatkiše i odjeću, sve u želji da ostvari svoj dječjački san i da živi u Izraelu. Kada je imao 14 godina uvjerio je svoje roditelje da mu dozvole da napusti zemlju i da proputuje stotine kilometara koliko ga je dijelilo do Svete zemlje, prema Nahumovoj biografiji koja se nalazi na internetskoj stranici Društva židovskih rukopisa Freidberg.

Bilo je to davne 1929. godine, puno prije masovnih emigracija jemenskih Židova. Nahum je dva tjedna na magarcu putovao od Sanae do lučkog grada Adena, gdje je prodao magarca kako bi mogao kupiti kartu za brod do Port Saida u Egiptu. Od tamo je vlakom došao do Jeruzalema a s vremenom je svoj novi dom osnovao u Tel Avivu. Godine 1938. oženio se s Naomi Jemini, čija je obitelj 1896. iz Jemena stigla u tadašnju Palestinu. U braku je rođeno troje djece.

Kao mladić, odlučio je svoj život posvetiti očuvanju baštine i nasljeđa jemenskih Židova. Želio je istaknuti kulturnu vitalnost svoje zajednice suočen s rastućim stereotipima koji su prevladavali u tadašnjoj izraelskoj zajednici koja je većinom bila aškenaska.

Nahum je za svoj život zarađivao radeći kao mesar, a u slobodno je vrijeme sakupljao rukom pisane knjige. Počeo je pisati svojim roditeljima koji su još živjeli u Jemenu i tražio od njih da prikupljaju dokumente. Nahumovi roditelji bili su među jemenskim Židovima koji su 1949. u sklopu Operacije Leteći tepih stigli u Izrael. Nakon toga, Nahum je svoju zbirku nadopunjavao skupljajući knjige, dokumente i rukopise od jemenskim imigranata u Izrael. Kada je uvidio da je veliki broj knjiga uvezen papirom starijih

knjiga, rastavljaio je korice i otkrivao fragmente drevnih rukopisa, prikupivši na taj način 15.000 predmeta svoje zbirke.

Nahum je ovu vrijednu zbirku čuvao u svome domu u gradu Holonu gdje je često znao ugostiti učenjake i uglednike. Izraelski predsjednici Zalman Šazar i Jichak Ben-Zvi (također povjesničar koji je nastojao dopremiti važne židovske

tekstove u novu državu) bili su među njegovim posjetiteljima. Bio je znanstvenik i kolekcionar te je objavio devet knjiga na temelju svojih istraživanja tekstova.

Mnogi od najznačajnijih predmeta u zbirci katalogizirani su i digitalizirani tijekom godina, ali Nacionalna knjižnica vjeruje da mnogo više dragulja u zbirci tek čeka da ih otkriju budući znanstvenici.

BIVŠI IZRAELSKI DIPLOMAT VRAĆA IZ ZABORAVA ŽIDOVSKA PREZIMENA IZ ARAPSKOG SVIJETA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Jacob Rosen-Koenigsbuch svoje umirovljeničke dane provodi baveći se svojom velikom strašću — prezimenima i genealogijom a time posredno i zanimljivom poviješću židovskih zajednica. Posebno se voli baviti prezimenima Židova koji su živjeli u arapskome svijetu prije egzodusa Mizrahi Židova sredinom 20. stoljeća nakon uspostave Države Izrael.

Jacob Rosen-Koenigsbuch većinu svog vremena provodi s glavom uronjenom u arhivske materijale izgubljenih zajednica u potrazi za prezimenima. I kada odluči da je prikupio kritičnu masu prezimena iz nekog određenog grada, sva prikupljena imena stavlja na popis. Do sada je na taj način obradio gradove Kairo, Aleksandriju, Bagdada, Damask i Alepo, a već je ranije objavio podatke o Bejrutu. Na popisu židovske zajednice Bejruta nalazi se gotovo 800 imena, od prezimena Abadi do Zilkha.

“Imam vremena. I volim se time baviti. Ne smeta me da provedem sjedeći pet ili šest sati kako bi iz dokumenata iskopao samo jedno prezime”, objašnjava Rosen-Koenigsbuch.

Ako ste prema njegovom prezimenu pretpostavili da je on Aškenaz, niste se prevarili. Ako se čudite zašto je odlučio svoje umirovljeničke dane provesti kao

genealog fokusiran na nasljeđe drugih židovskih zajednica, nemojte se čuditi — Jacob se i sam voli šaliti na svoj račun.

“Zahvaljujući mome radu, na društvenim medijima mi se obraća veliki broj ljudi i neki su ponekad sumnjičavi i pitaju se zašto se tip koji se preziva Rosen-Koenigsbuch zanima za Židove koji su živjeli u Egiptu ili Bejrutu”, smije se.

Odgovor na to pitanje leži u tome da je Rosen-Koenigsbuch svoju profesionalnu karijeru proveo kao izraelski diplomat, a nekoliko godina bio je izraelski veleposlanik u Jordanu, te zahvaljujući svom poslu tečno govori arapski. Nakon što je istražio svoje vlastite poljske korijene,

shvatio je da je većina njegove obitelji nestala u Holokaustu ali da je zahvaljujući tome što su arhivi u Europi otvoreni, ipak mogao barem nešto saznati o svojoj izgubljenoj obitelji i njezinim korijenima. Unatoč tome što njegovi roditelji koji su preživjeli Holokaust, nikada nisu željeli govoriti o tome što su proživjeli kao ni o svojim izgubljenim obiteljima.

S druge strane Židovi s bliskoistočnim korijenima koje zanima genealogija vrlo često imaju malo dostupnih pisanih materijala.

Ali ako stavimo na stranu tu razliku, uredne zemljopisne linije ne razdvajaju jednako uredno kategorije židovskog

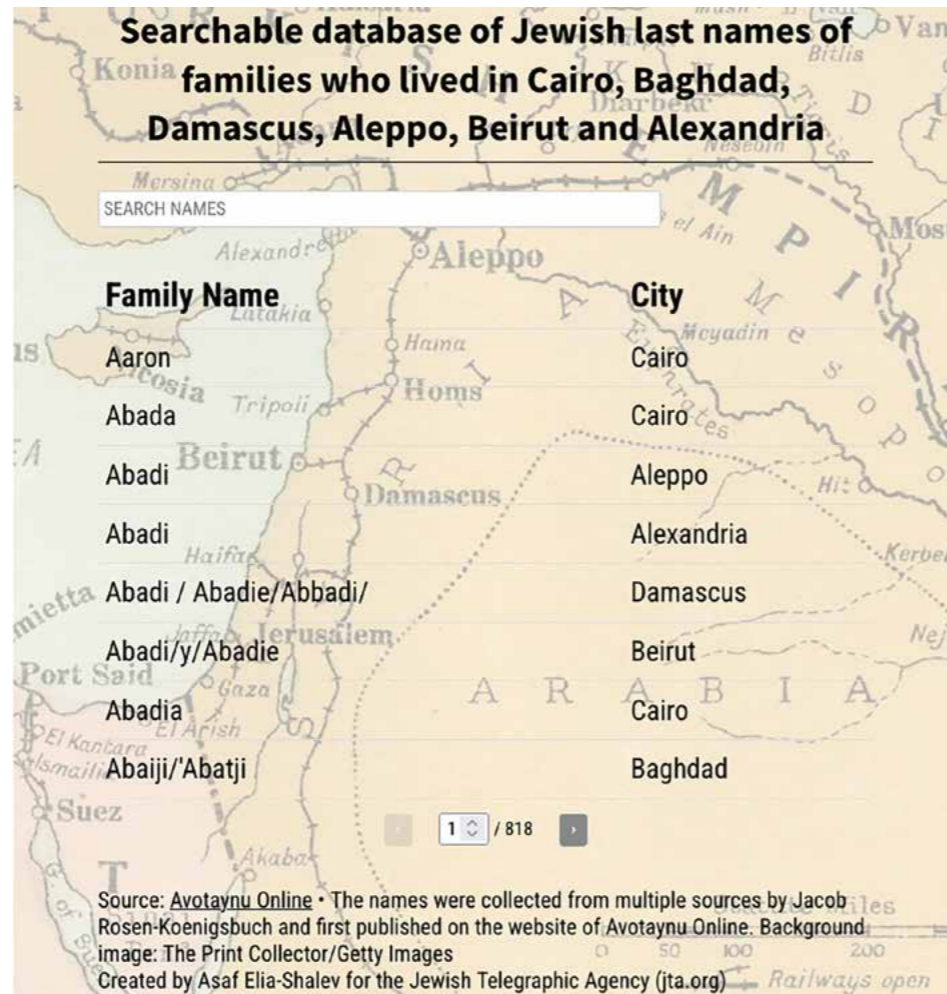
identiteta, Aškenaze od Sefarada, ili jedne i druge od Mizrahija. Rosen-Koenigsbuch je bio iznenađen saznanjem o razmjerima “zemljopisnog miješanja” do kojeg je nastupilo puno prije nego što se židovska dijaspora ponovno spojila u Izraelu.

“Tako sam, na primjer, otkrio da je najmanje 20 posto Židova koji su živjeli u Kairu i Aleksandriji bilo aškenaskog porijekla”; dodaje. Bio je oduševljen kada je u rukama držao dokument naslovljen “Godišnje izvješće aškenaske zajednice Kaira iz 1938. godine”. “Dokument je sadržavao stotine imena i za mene je bio prava riznica podataka”, objašnjava.

Još jedan primjer je standardna uobičajena priča o židovskoj zajednici Bagdada. Govorilo se da je ta zajednica bila ogromna i da je u jednom trenutku predstavljala trećinu građana grada. Korijeni te židovske zajednice sezali su u antičko doba kada su Židovi bili prognani iz Svete zemlje i kada su bili u babilonskom ropstvu. Iako ta priča nije u potpunosti pogrešna, epidemije kuge u 18. stoljeću izbrisale su veliki dio gradskog stanovništva Bagdada, a bagdadske židovske obitelji predstavljali su Židovi koji su u Bagdad stigli puno kasnije.

“Prema prezimenima jasno je da su ljudi počeli pristizati u Bagdad iz drugih krajeva i vidi se da su neki u Bagdad stigli iz drugih dijelova tadašnje Perzije a na to jasno ukazuju prezimena Shirazi, Kirkukli ili Yazdi. Neki ljudi su stigli npr. iz Gruzije, pa odatle prezime Gorgi”, govori Rosen-Koenigsbuch.

Priča o židovskoj zajednici u Bagdadu ima i svoj nastavak. Krajem 19. stoljeća, Osmansko Carstvo krenulo je regrutirati nove vojnike, a to je trebalo uključiti i tisuće mladih židovskih muškaraca koji su živjeli u Bagdadu. Umjesto da šalje svoje članove da se pridruže carskim snagama, židovska zajednica je plaćala vlastima da ih oslobodi služenja vojske. Istaknuti vođa u to vrijeme, rabin Šlomo Bekhor Hucin,

dokumentirao je imena svih koji su dobili izuzeće od služenja vojnog roka.

U desetljećima koja su uslijedila, mnoga od tih imena promijenila su se ili nestala kako su se Židovi koji su tamo živjeli raspršili po svijetu. Ali Hucinovi dokumenti su preživjeli i sada su pohranjeni i dostupni javnosti u Nacionalnoj knjižnici Izraela.

Kada se neko prezime pojavi na popisu Rosen-Koenigsbucha, to znači da je došlo iz nekog povijesnog dokumenta. Jer ako se bavite genealoškim istraživanjima, morate imate papirnati trag. Rosen-Koenigsbuch se putem svog Facebook profila stavlja na raspolaganje svim onima koji žele dobiti ili dati više informacija u vezi njegovog posla. Naravno, rado će

i ispraviti neki krivi podatak, jer greške su uvijek moguće.

“Postoji nova generacija mladih Židova diljem svijeta koji pokušavaju otkriti odakle potiče njihovo prezime i odakle dolaze njihove obitelji. Ovaj pretraživač otkriva im je li njihovo prezime postojalo u Alepu, Damasku ili Bejrutu”, govori Jacob.

Vodeća stručnjakinja za sefardsku genealogiju Sarina Roffe nazvala ga je “genijem” i odala veliku počast mukotrpnom i dugotrajnom radu kojim se bavi.

A Jacob nastavlja sa svojom strašću, jer to je posao koji nema kraja.

“Svi gradovi u kojima su živjeli Židovi, trebali bi imati takav popis”, zaključuje ovaj neumorni čovjek s važnom životnom zadaćom.

BEZBRIŽNO ŽIDOVSKO DJETINJSTVO U EGIPTU

PIŠE: J. C.

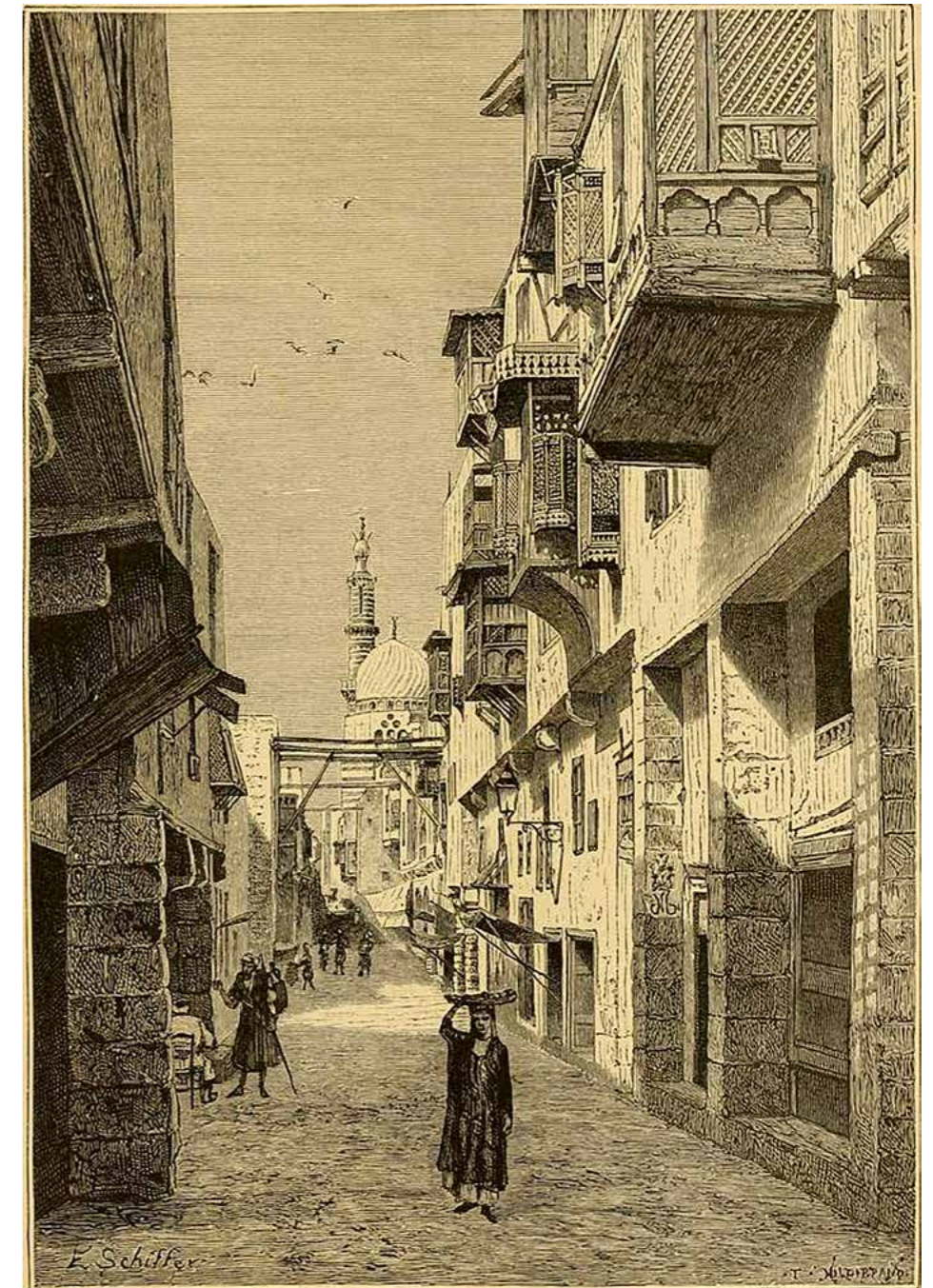
Moše Saban-Cohen (87) rođen je u Kairu u francuskoj bolnici i posjeduje francusko državljanstvo. Ime je dobio po svome ocu Mauriceu koji je preminuo ubrzo nakon njegova rođenja. Obitelj je bila dobrostojeća ali ne i bogata.

“Odnosi između židovske zajednice i Egipćana bili su dobri sve do 1946. – 1947. godine. Kada se počelo govoriti o podjeli tadašnje Palestine između Židova i Arapa, dolazilo je do incidenata, pa su u židovskim četvrtima postavljane bombe i to je prisililo Židove da odu iz Egipta”, objašnjava Moše.

Moše je živio sa svojom majkom Clementine i sestrom Esther u Heliopolisu, bogatijoj kairskoj četvrti. “Židovska zajednica u Egiptu brojala je oko 80.000 članova, ali nakon 1948. pala je na polovicu (neki su otišli u Izrael a drugi su se raselili po svijetu). Zajednica se sastojala od Karaita, Aškenaza i Sefarda, kojima smo mi pripadali”, prisjeća se.

Obitelj Saban-Cohen živjela je u blizini palače kralja Faruka I., koji je vladao Egiptom nakon smrti svog oca kralja Fuada I., sve dok Pokret slobodnih časnika nije doveo do okončanja monarhije 1952. godine.

“Naši susjedi su bili muslimani, tada smo puno vremena provodili zajedno, zajedno smo odlazili u kino ili veslali Nilom. Nakon zahlađenja odnosa, jedino što smo radili je bilo to da smo se pozdravljali kada bi se sreli. Od trenutaka kada je 1956.

godine započela Operacija Kadeš, objavljen je dekret prema kojem se svaki Židov i osoba koja je imala strano državljanstvo morala prijaviti policiji i dobiti alternativnu osobnu iskaznicu s osobnim podacima i fotografijom”, dodaje

Policija je nakon toga provjeravala gdje stanuju, pa su tako došli i u njihov dom, s namjerom da uhite Mošu koji je imao 19 godina.

Moše se želio prepustiti sudbini, ali suprug njegove sestre, koji je živio s njima u kući, priskočio je u pomoć i policajce podmitio s dvije zlatne narukvice koje je sam izradio jer je bio zlatar.

“Te narukvice su spriječile moje uhićenje ali ubrzo nakon toga naređeno nam je da napustimo Egipat. Morali smo ostaviti svu našu imovinu, uključujući i sve dokumente i fotografije. Moja mama je za nas pripremila torbe u koje smo stavili nešto odjeće i morali smo napustiti mjesto koje je bilo naš topli dom”, sa sjetom govori Moše.

Obitelj je odletjela za Pariz, a onda su 23. prosinca 1956. brodom krenuli prema Izraelu. “Konačno smo stigli do Kirjat Malašija gdje uvjeti nisu bili lagani. Nije bilo struje, a živjeli smo u kolibi. Ali egipatski Židovi su čvrsti i ne odustaju lako, tako da smo prešli preko svih tih poteškoća”, dodaje.

Moše je živio u Kirjat Malašiju sve do 1992. godine, kada se preselio u Holon gdje i danas živi. Ima četvero djece, devetoro unučadi i puno prauučadi.

Kada ga pitaju da uspoređi biblijski egzodus iz Egipta i odlazak svoje obitelji, Saban-Cohen objašnjava da je najveća razlika u imovini koju si imali i u priprema za odlazak.

“U Mojsijevo doba, zapisano je da su Židovi otišli iz Egipta s velikim bogatstvom. Mi smo otišli praktički bez čega, ostavili smo svu našu imovinu. Ali meni danas ništa ne nedostaje. Priču o mom egzodusu iz Egipta ispričao sam djeci i

unucima, kako bi ju oni prenijeli i novim generacijama”, rekao je Moše.

Matild Cohen-Levi (73) rođena je 1949. godine uoči Roš Hašana u Aleksandriji. Njezini roditelji Eli i Stella Cohen također su bili rođeni u tom egipatskom gradu. Imala je brata koji se zvao Binyamin Cohen i bio je dvije i pol godine stariji od Matild. Njezina sjećanja počinju u listopadu 1956. kada je izbio Sinajski rat a ona je zajedno sa svojom obitelji bila deportirana iz zemlje zbog njihovog francuskog državljanstva.

“Moj otac i ja smo dobili nalog za deportacijom, ali moja majka i brat, koji su imali grčko državljanstvo, nisu morali otići iz Egipta. Nažalost, moja mama je bila teško bolesna i bila je hospitalizirana u židovskoj bolnici u Aleksandriji. Dan prije našeg planiranog odlaska, otišli smo se oprostiti od nje u bolnicu i tada smo dobili medicinsku dokumentaciju o njezinom stanju. Moj otac je to predao vlastima i dobili su dozvolu da zbog mame ostanemo još tri mjeseca u Egiptu, sve dok mama nije bila otpuštena iz bolnice. Bili smo sretni ali i tužni jer je ostatak obitelji, s očeve strane, bio deportiran u Francusku odakle su zatim otišli u Izrael”, govori Matild.

Majka je u bolnici provela 14 mjeseci a kada je otpuštena, rat je završio. Ma-

tildin otac je zaključio da za njih nema budućnosti u Egiptu i odlučio je da će napraviti aliju zajedno s obitelji.

“U noći 12. prosinca 1961. stigli smo u Lod i bili smo smješteni u prihvatni logor u Kirjat Hajimu”, prisjeća se Matild.

U Aleksandriji je obitelj živjela u velikom stanu sa sedam soba, a kada su stigli u Izrael imali su samo kovčege s nešto odjeće i vrlo malo novaca. U Izraelu su bili suočeni s vrlo teškom situacijom i lošim životnim uvjetima.

“U Egiptu nikada nismo osjetili neko neprijateljstvo. Sjećam se samo lijepih mirnih dana, posebice židovske škole Agion, koju sam pohađala”, sjeća se s nostalgijom: “Škola je bila središte naših života, i u akademskom i u društvenom smislu. U njoj su učili Židovi, muslimani i koptski kršćani što pokazuje širinu egipatskih Židova i njihovu sposobnost da prihvate druge i drugačije. Školska godina trajala je od listopada do kraja lipnja a ljetni praznici trajali su tri mjeseca”.

Ljeta su židovska djeca provodila u ljetnom kampu “Enfance Heureuse” (sretno djetinjstvo), koje je bilo u vlasništvu židovske zajednice. U ljetnom kampu djeca su plivala, igrala se, učila...

Iako je pronašla novi život u Izraelu, i danas se sa sjetom sjeća svog života u Aleksandriji.

INSTITUT BEN-ZVI ČUVA TRADICIJU, KULTURU I BAŠTINU ŽIDOVA ORIJENTA

PIŠE: J. C.

Kada je 24. rujna 1884. godine u Poltavi, koja se danas nalazi u Ukrajini, rođen Ichak Šimšelevič njegovi roditelji nisu mogli ni sanjati da će njihov sin jednoga dana postati predsjednik Države Izrael. Ichak se u skladu sa svojim cionističkim idealima odlučio još 1907. preseliti u tadašnju Palestinu. A onda je 1952. godine izabran za drugog predsjednika Izraela, te na tom položaju ostao čak tri mandata, odnosno sve do svoje smrti 1963. godine. Jedna od zanimljivih crtica iz života drugog izraelskog predsjednika, govori o tome da je on vjerovao da predsjednik države mora biti primjer građanima svoje zemlje. Izrael u to doba nije bio bogata zemlja, pa je tako i Ben-Zvi odlučio da mora svojim primjerom pokazati kako se živi u zemlji — on je sa svojom obitelji 26 godina živio u drvenoj kući u Jeruzalemu.

Iako rođen na europskom kontinentu, Ichak Ben-Zvi bio je itekako svjestan važnosti židovskih zajednica u arapskim zemljama. Kako bi istražio živote tih zajednica i očuvao njihovu tradiciju, kulturu i baštinu još je 1947. godine osnovao istraživački institut koji danas ponosno nosi ime svog osnivača.

Institut Jad Ichak Ben-Zvi osnovan je 1963. godine odlukom izraelske vlade. U prvim godinama rada glavne aktivnosti

ovog instituta bile se usredotočene na prikupljanje i organiziranje arhiva Ichaka i njegove supruge Rahele Ben-Zvi, a nekoliko godina kasnije Knesset je usvojio zakon koji je odredio glavne ciljeve instituta: istraživanje povijesti Države Izraela i širenje informacija o Izraelu te baštini židovskih zajednica u muslimanskim zemljama.

Karijera Ichaka Ben-Zvija bila je obilježena strastvenom brigom za Židove koji su živjeli u muslimanskim zemljama i koji su u 20. stoljeću bili iskorijenjeni iz svojih

drevnih zajednica. Bogata književnost, tradicija i običaji mogli su biti potpuno izgubljeni da nisu uloženi veliki napor da se oni očuvaju. Institut je bio u potpunosti posvećen očuvanju dragocjene kulturne ostavštine ovih židovskih zajednica. Učenjaci, znanstvenici, pjesnici i vođe sefardskih orijentalnih židovskih zajednica ostavili su neizbrisiv trag u židovskoj povijesti. Dokumenti o tim zajednicama, koje čine polovicu izraelskog stanovništva, pružaju ključne informacije koje pomno istražuju znanstvenici na Institutu Ben-Zvi.

Institut se 1972. godine preselio u svoje sadašnje sjedište u kuću koja je nekada bila rezidencija izraelskog predsjednika u Jeruzalemu. Od samih početka, ovaj je institut privlačio i uključivo u svoje aktivnosti vodeće znanstvenike sa svih izraelskih sveučilišta. Osnovno načelo instituta, koje se zadržalo sve do danas, bilo je širenje znanja među svim slojevima izraelskog društva, a ne ograničavanje samo na akademske aktivnosti za dobrobit manjih elitnih skupina. Od 1973. godine Institut proučava i sefardsku dijasporu.

Institut pokreće i podupire istraživanja, objavljuje tekstove, časopise i monografije, te organizira znanstvene skupove i predavanja o židovskim zajednicama Orijenta. Specijalizirana zbirka posvećena orijentalnim židovskim zajednicama, smještena u knjižnici Instituta, sadrži najopsežniju zbirku te vrste na svijetu. Zbog zasluga u doprinosu istraživanja povijesti i kulture sefardskih i orijentalnih židovskih zajednica Institut je dobio veliko priznanje Izraelsku nagradu.

U institutu se nalazi i knjižnica rukopisa i rijetkih knjiga kao i opsežan arhiv fotografija. Knjižnica sadrži oko 3.000 rukopisa uključujući i rabinske tekstove, pinkasime (knjige s osnovnim podacima određene židovske zajednice), kabalističke i druge tekstove. Brojne osobne zbirke uključuju rukopise i fotografije a većina zbirki datira od kraja 19. do početka 20. stoljeća. Uz to u knjižnici se nalaze i opsežne zbirke mikrofilmova i novinski arhivi. U Institutu je smješten i Dokumentacijski centar posvećen sjeverno-afričkim Židovima tijekom Drugog svjetskog rata. Ovaj centar je osnovan 2006. kako bi se ojačala svijest javnosti o povijesti Židova u Sjevernoj Africi za vrijeme Holokausta te razvio kurikulum koji bi pomogao nastavnicima da ovo pitanje uključe u obrazovni sustav. Centar posjeduje i

ICHAK BEN-ZVI

kopije dokumenata iz raznih arhiva iz Francuske, Njemačke, Engleske, SAD-a i Izraela, kao i veliki broj fotografije koje svjedoče o židovskom životu u Sjevernoj Africi prije i nakon Drugog svjetskog rata. Fotografski arhiv Instituta sadrži stotine tisuća fotografija koje se odnose

na povijest Izraela i židovskih zajednica diljem Bliskog istoka i Sjeverne Afrike. Osnovan 2000. godine, arhiv je do sada skenirao više od 250.000 fotografija. Institut Ben-Zvi također organizira i tečajeve, seminare i predavanja kao i posebne obilaskе Jeruzalema.

LISINA PRIČA

PIŠE: J. C.

Lisa Sayegh odrastala je u maloj enklavi sirijskih Židova u Brooklynu 1960-ih godina. Bila je to predivna zajednica s brojnim tradicijama iz starog svijeta i kada se Lisa preselila na Manhattan nedostajao joj je život na koji je naučila.

Kao i veliki broj Židova koji su imali stoljetne korijene u arapskim zemljama i Lisina je obitelj prije puno godina prihvatila arapsko prezime — koje se često biralo prema zanimanjima ili obrtima kojima se obitelj bavila. Prezime “Sayegh” znači “izrađivač nakita” na arapskom.

Zbog tog prezimena, često su ih u SAD-u smatrali Arapima.

Tijekom proteklih godina Lisa je sve više bila frustrirana činjenicom da ljudi često ne razumiju traumu 700.000 Židova diljem Bliskog istoka koji su 1948. godine bili nasilno istjerani iz zemalja koje su smatrali svojim domovima. Pro-palestinski aktivisti često Izrael nazivaju “projektom europskih kolonijalnih doseljenika” izostavljajući pri tome dio priče o Židovima iz arapskih zemalja. Oni ignoriraju Mizrahi Židove kao i potomke Židova koji su bili istjerani iz arapskih zemalja nakon proglašenja Države Izrael.

Ti “arapski Židovi”, kako ih često nazivaju, iskusili su nevjerojatan gubitak života, imovine, obiteljskih bogatstava i povijesti duge nekoliko stotina ili tisuća godina. Iskustva tih ljudi i sve što su oni proživjeli tek trebaju biti ispričana.

Obitelj Sayegh stotinama je godina živjela u Siriji prije nego što se dio obitelji početkom 20. stoljeća preselio u Ameriku. Lisin djed bio je pravi stanovnik Damaska, spreman napustiti svoju veliku obitelj, upustiti se u avanturu i vidjeti što to Amerika nudi. Obitelj Lisine bake preselila se iz sirijskog Alepa u tadašnju Palestinu kada se ona rodila. Suočeni s užasnim siromaštvom u Jeruzalemu, nakon nekog vremena odlučili su se za odlazak u Ameriku. Lisini baka i djed upoznali su se u Marseilleu dok su čekali brod za novi život. Život u Americi bio je lakši i nisu se više morali boriti sa siromaštvom, ali jedan dio njihovih života, života jedne bogate i stare zajednice, ipak je bio nepovratno izgubljen.

Lisa smatra da ju je njezino sirijsko-židovsko nasljeđe odredilo. To je posebno vidljivo u hrani koju voli, u nazalnoj intonaciji molitvi i običaju da djeca dobivaju imena živućih članova obitelji (što nije slučaj kod Aškenaza, na primjer). Lisa je dobila ime po svojoj baki Lisi-Lei, koja joj je prenijela neke tajne obiteljske recepte.

Kao “sirijska Židovka”, Lisa pripada manjini unutar židovske manjine u SAD-u. Aškenaska većina, smatra Lisa, određuje židovsku kulturu u Americi. Veliki broj američkih Židova ima korijene u zemljama u kojima se govorio jidiš i ne može u potpunosti razumjeti Židove koji su došli iz drugih krajeva svijeta (Azije, Afrike, Bliskog istoka) i koji govore drugih jezicima i imaju druge običaje. A ne mogu u potpunosti ni shvatiti iskustva Židova iz arapskih zemalja nakon 1948. godine.

Kada se Lisa 1983. godine preselila u Izrael, konačno je upoznala ljude koji su točno znali izgovoriti njezino prezime i koji su razumjeli njezino židovsko nasljeđe i tradiciju. A konačno je bila i s onima koji su prošli sličnu sudbinu kao i njezina obitelj.

Potomci Židovi koji su istjerani iz arapskih zemalja nakon 1948. godine danas čine 50 posto stanovništva Izraela i to je nešto što se ne smije zaboraviti ni ignorirati, zaključuje Lisa.

Od stare židovske zajednice u Siriji danas su ostali samo tragovi. Prema dostupnim podacima, u Siriji 2024. godine živi samo četiri pripadnika židovske zajednice.

NAKON 80 GODINA SLUŽBA ZA JOM KIPUR U POVIJESNOJ SINAGOGI U PRAGU

PIŠE: J. C.

Po prvi puta nakon Drugog svjetskog rata, u jednoj od povijesno najvažnijih sinagoga u Pragu održana je služba povodom Jom Kipura.

Kol Nidre održan je u sinagogi Klausen za Jom Kipur i time je prekinuta stan-ka koja je trajala više od 80 godina. U posljednjih 80 godina drevna češka židovska zajednica proživjela je izrazito teško razdoblje: razdoblje Holokausta te ograničavanja židovstva za vrijeme dugog razdoblja komunizma.

Izvorno podignuta 1573. godine te obnovljena nakon požara 1694. godine, sinagoga Klausen najveća je sinagoga u staroj židovskoj četvrti Praga i nekoć je bila središte židovskog života glavnoga grada Češke. Sinagoga Klausen poznata je i kao dom nekoliko istaknutih rabina i mislioca, od Jude Loewa, poznavatelja Talmuda iz 16. stoljeća do Barucha Jeittelea, učenjaka povezanog sa židovskim prosvjetiteljskim pokretom 18. i 19. stoljeća.

Ali više od 80 godina nakon što je Holokaust desetkovao češku židovsku zajednicu, u sinagogi Klausen nisu se održavale službe.

Tako je bilo sve do listopada ove godine kada se dvjestotinjak ljudi okupilo

na službi koju je vodio rabin David Maxa, koji predstavlja češku zajednicu progresivnih ili reformiranih Židova. Toj su se zajednici za Jom Kipur pridružili gosti i židovski turisti iz čitavog svijeta, kazao je Maxa, koji smatra da se radi o znaku oživljavanja židovskog života u Pragu.

“Važno je istaknuti da je ove godine služba za Jom Kipur održana u čak pet praških sinagoga”, kazao je Maxa.

Za vrijeme nacističke okupacije Praga u Drugom svjetskom ratu, sinagoga Klausen korištena je kao skladište. Tijekom Holokausta ubijeno je oko 263.000 čeških Židova, odnosno Židova koji su živjeli na području bivše Čehoslovačke. Nacisti i njihovi suradnici prikupljali su židovske umjetnine i artefakte koje su smatrali dovoljno vrijednima da ih saču- vaju za arijevsku budućnost u kojoj više

nije trebalo biti Židova. Zbog toga je i Židovskom muzeju u Pragu bilo dopušteno da nastavi čuvati te predmete a sinagoga je postala dio muzejskog depozita.

Kada je Drugi svjetski rat okončan, u zemlji nije bilo dovoljno preživjelih članova židovske zajednice da popune službe u praškim sinagogama. A onda je Češka postala dio istočnog komunističkog bloka 1948. godine čime je započela duga era u kojoj su Židovi bili često progonjeni i nadzirani zbog pridržavanja bilo kakvih vjerskih običaja. Za vrijeme komunizma ljudi su se teško povezivali sa svojim židovskim identitetom, a one koji su posjećivali sinagoge često je pratila tajna policija što je kod ljudi izazivalo strah zbog mogućih reperkusija.

Tek nakon Baršunaste revolucije 1989. godine stanje se promijenilo i ljudi su osjećali da mogu slobodnije izražavati svoje židovstvo.

Nakon kraja razdoblja komunizma, neke su sinagoge vraćene židovskoj zajednici. Dvije od preostalih šesti sinagoga u židovskoj četvrti Praga danas se redovito koriste za vjerske službe.

Ali sinagoga Klausen koja se od 1982. godine nalazi na popisu svjetske baštine UNESCO-a, ostala je dio Židovskog muzeja. U njoj se organiziraju izložbe o židovskim svetkovinama, drevnim hebrejskim rukopisima te židovskim običajima i tradicijama.

Direktorica muzeja Pavla Niklova kazala je da je do dogovora oko održavanje službe za Jom Kipur došlo gotovo slučajno. Rabin Maxa trebao je prostor dovoljno velik da primi njegovu sve veću kongregaciju na najsvetiji dan židovskog kalendara, a sinagoga Klausen je bila slobodna, odnosno u njoj u tom trenutku nije bilo izložbi.

“Osjećam kao da je sinagoga ponovno počela disati. Mislim da je to dobar početak i nadam se da će se službe u sinagogi nastaviti”, kazala je Pavla Nikolova.

Za veliki broj članova praške židovske zajednice, koja je uglavnom sekularna, Jom Kipur je najvažnija služba u godini. Čak i u onim židovskim obiteljima koje su potiskivale židovske običaje pod komunizmom, Jom Kipur se uvijek obilježavao.

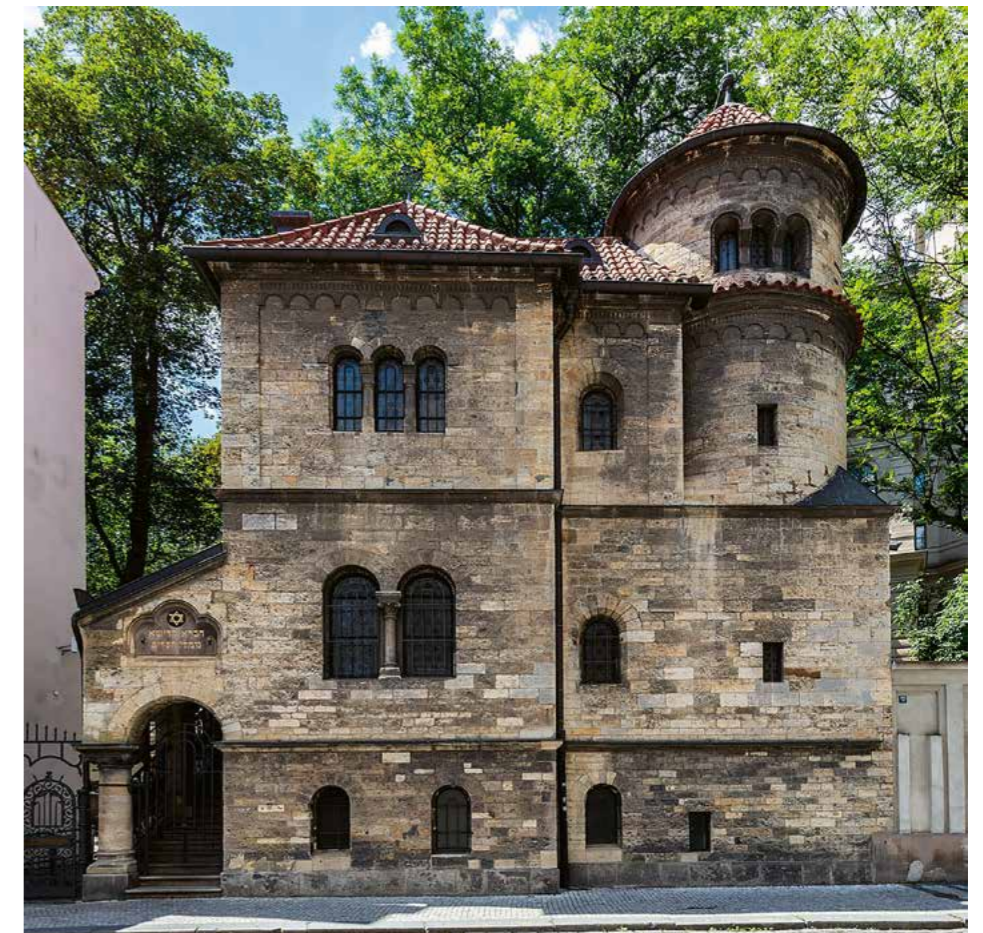
Rabin Maxa je osnovao progresivnu židovsku zajednicu u Pragu 2019. godine, odgovarajući tako na zahtjeve sve većeg broja onih koji su željeli istražiti svoje židovske korijene. Zajednica trenutačno ima 200 članova a raste i povećava se iz mjeseca u mjesec.

Obitelj rabina Maxa dijeli sudbinu čeških Židova. Njegov otac je iz Praga i preživjela je žrtva Holokausta. Rabin Maxa odrastao je u Pragu ali nije bio povezan sa svojim židovskim korijenima. Danas želi

obnoviti sve ono što je nekada predstavljalo židovski život u Pragu, uključujući i pratnju na orguljama tijekom službi. Na Jom Kipur službu rabina Maxa u sinagogi Klausen pratio je na orguljama židovski orguljaš Ralph Selig.

“Puno mi znači to da se tradicija nastavlja i vraća čak i na mjesta poput sinagoge Klausen u kojoj nije bilo službe još od prije Drugog svjetskog rata”, rekao je rabin Maxa, te dodao kako ne zna je li njegov otac prije Holokausta odlazio u sinagogu Klausen, ali siguran je da je ta drevna sinagoga bila dio svijeta njegove obitelji.

Procjenjuje se da danas u Češkoj živi između tri i pet tisuća Židova, od toga njih oko 1.500 u Pragu.

KLJUČ SPALJENE SINAGOGE VRATIO SE KUĆI NAKON 86 GODINA

PIŠE: J. C.

Kantorica Jennifer Bern-Vogel bila je naviknuta slušati svoju majku kako priča priču koja je na različite načine obilježila njihove živote.

A priča je počinjala 9. studenoga 1938. godine. Njezina majka, koja je tada nosila ime Marianne Katzenstein, imala je 16 godina i vježbala je orgulje u sinagogi u Bielefeldu u Njemačkoj. Kada je primijetila da je već pala večer, Marianne je završila sa sviranjem, ključem zaključala zgradu i vratila se kući. Kasnije te noći, sinagogu su do temelja spalili nacisti u pogromu Kristalne noći.

Samo su dva predmeta preživjela požar: svitak Tore i ključ Marianne Katzenstein.

“Sjećam da bi se mojoj majci, kada je pričala o tome, glas promijenio i bila je nekako sporija i mekša i vrlo nostalgичna kada je pričala o tome”, kazala je kantorica Jennifer Bern-Vogel (67). “Svaki puta kada je ispričala priču do kraja, podigla bi ključ i uvijek se i ja sam to osobno

iskusila - čuo uzdah okupljenih”, dodaje kantorica kongregacije Emanu El u Redlandsu u Kaliforniji.

Ključ je bio dio obiteljske povijest a ove godine, 86 godina nakon Kristalne noći, ključ se vratio kući u Njemačku.

Jennifer Bern-Vogel je početak studenoga 2024. provela u Njemačkoj, gdje je živjela više od desetljeća dok je bila mlađa, ponovno se povezujući s prijateljima, obitelji i židovskom zajednicom u Bielefeldu, gradu u kojem je sinagoga ponovno uspostavljena ubrzo nakon Holokausta. Bilo je to njezino prvo putovanje u Bielefeld sa suprugom i kćeri, a za tu su priliku doputovali i njezin brat i nećakinja. Jennifer Bern-Vogel i kantor sinagoga u Bielefeldu zajedno su vodili šabatne službe, a Jennifer je otpjevala prilagođenu pjesmu koju je napisao njezin djed.

Gradske vlasti organizirale su ceremoniju koja je započela na mjestu uništene sinagoge prije nego što se preselila u Gradsku vijećnicu, gdje je izvršena službena primopredaja. Ključ je uvršten u zbirku Povijesnog muzeja grada i bit će izložen u današnjoj zgradi sinagoge. Prema riječima Irith Michelsohn, predsjednice gradske židovske zajednice i Njemačkog progresivnog židovskog pokreta, židovska zajednica u Bielefeldu ima 450 članova. Sinagoga koju zajednica sada koristi obnovljena je zgrada stare protestantske crkve i svečano je otvorena 2008. godine

Ali priča Marianne Katzenstein nije završila 1938. godine. Godinu dana kasnije ona i njezina mlađa sestra Kindertransportom su prebačene u Englesku. Godinama kasnije, na šabatnoj večeri u Izraelu upoznala je Juliana Bernsteina (kasnije skraćeno u Bern), oca Jennifer Bern-Vogel, koji je također preživio Holokaust.

Julian je bio jedno od šestoro djece iz litavske obitelji, no samo su on i jedan brat preživjeli Holokaust. Taj brat, Leon Bernstein i Marianne Katzenstein radili su za Svjetski židovski kongres; Leon je bio domaćin šabatne večere na kojoj su se upoznali Julian i Marianne. Njih su se dvoje zaručili u roku od tjedan dana i na kraju su se nastanili u Iowi, gdje su Jennifer i njezin brat odrasli.

Marianne Katzenstein je tijekom života pokušavala donirati ključ Memorijalnom muzeju Holokausta u SAD-u ali to se na kraju nije ostvarilo. Marianne je preminula 2017. godine.

Obitelj je imala osjećaj da im ključ pripada i da bi trebao ostati u obitelji. Ali onda su shvatili da se ključ treba vratiti tamo gdje ima najveći značaj. Bez obzira na tešku prošlost i Holokaust, Bielefeld je bio dom obitelji. I zato je Jennifer Bern-Vogel znala da bi njezina majka voljela da se ključ vrati u Njemačku.

“Mislim da bi bila nevjerojatno dirnuta prijemom gradskih vlasti Bielefelda. Mislim da bi bila vrlo počašćena i sretna, a i zahvalna”, kazala je Jennifer Bern-Vogel.

ODLAZAK LILY EBERT, PREŽIVJELE ŽRTVE HOLOKAUSTA I ZVIJEZDE TIKTOKA

PIŠE: F. B.

Lily Ebert, preživjela žrtva Holokausta i zvijezda TikToka, preminula je u listopadu u 100-oj godini života u svome domu u Londonu. A život ove mađarske Židovke dostojan je filmske priče — Lily Ebert obrazovala je milijune mladih na TikToku a u poznim je godinama razvila prijateljstvo s britanskim kraljem Charlesom III.

Odlazak Lily Ebert objavio je njezin praunuk Dov Forman koji joj je pomogao da u posljednjim godinama svog života postane pravi fenomen društvenih mreža te stekne slavu diljem svijeta.

“Suočena s nezamislivim gubitkom, safta je tada sama sebi dala obećanje”, napisao je Dov Forman u pismu u ime obitelji, koristeći riječ “safta” što na hebrejskom znači baka. “Ako preživi taj pakao na zemlji, ispričat će svoju priču — ne s ljutnjom, već sa snagom, dostojanstvom i odlučnošću da oda počast onima koji nisu uspjeli preživjeti. Nikada obećanje nije bilo tako duboko ispunjeno kao njezino”, dodao je.

Lily Ebert imala je 20 godina kada je 1944. deportirana u Auschwitz, gdje je odvojena od majke Nine, mlađe sestre

Berte i mlađeg brata Bele, koji su svi poslani u plinske komore. Lily i njezine druge dvije sestre prebačene su u tvornicu streljiva u Leipzigu i oslobođene 1945. godine. Nakon rata uputile su se u Švicarsku, a zatim u Izrael netom prije proglašenja neovisnosti.

Lily se ponovno susrela sa svojim starijim bratom, koji je također preživio Holokaust i naposljetku je počela živje-

ti u Velikoj Britaniji, preselivši se tamo 1967. godine. O svom životu govorila je u muzejima i na sveučilišta, a uspjela je ostvariti i ono za čim je čeznula: imati obitelj. Zajedno sa svojim praunukom Dovom, jednim od 38 njezinih potomaka, koautorica je autobiografije: “Lily’s Promise: How I Survived Auschwitz and Found the Strength to Live”. Britanski kralj Charles III. napisao je predgovor za

ovu knjigu koja je postala pravi bestseller u SAD-u i Velikoj Britaniji.

Dov Forman dobio je ideju da sa svojom prabakom pokrene edukaciju mladih o Holokaustu i antisemitizmu na društvenim mrežama. Dov je imao 16 godina kada je sa svojom prabakom 2021. godine otvorio račun na društvenoj mreži TikTok. Danas taj račun prati dva milijuna ljudi.

Tijekom godina, na TikToku su obradili razne teme: pokazali su kako Lily Ebert priprema židovsku hranu, kako slavi razne židovske praznike i — što je najvažnije — priča i prepričava svoju priču o Holokaustu, često u obliku trendova popularnih na platformi. Na TikToku su prikazali i kako je Lily postajala sve slabija, pa čak i nekoliko hospitalizacija kojima je bila podvrgnuta.

Na njezin 100. rođendan 29. prosinca prošle godine na TikToku objavljena je

Lilyna izjava: “Nikad nisam mislila da ću preživjeti Auschwitz. Sada slavim 100. rođendan okružena svojom velikom obitelji punom ljubavi. Nacisti nisu pobijedili!”

Pratitelji Lily Ebert uključivali su i članove britanske kraljevske obitelji. Odmah nakon njezina 99. rođendana krajem 2022. godine, kralj Charles III. odlikovao ju je u ime Britanskog Carstva odajući počast njezinom rad u obrazovanju o Holokaustu. Sljedeće godine, kada je napunila 100 godina, kralj joj je poslao cvijeće za rođendan.

“Jutros sam s velikom tugom obavijestio o smrti Lily Ebert”, objavio je britanski kralj, te dodao: “Tako sam ponosan što je ona, kao osoba koja je preživjela nezamislive užase Holokausta, pronašla dom u Britaniji gdje je nastavila pričati svijetu o užasnim zločinima kojima je svjedočila, kao trajni podsjetnik za našu generaciju — i, doista, za buduće gene-

racije — o dubinama pokvarenosti i zla u koje čovječanstvo može pasti, kada se napuste razum, suosjećanje i istina.”

“Zajedno s ostalim preživjelim Holokausta, postala je sastavni dio tkiva naše nacije; njezina iznimna otpornost i hrabrost primjer je svima nama i to primjer koji se nikada neće zaboraviti”, istaknuo je britanski monarh.

Lily Ebert i njezin praunuk često su se na društvenim mrežama suočavali s antisemitizmom, protiv kojeg su se pokušavali boriti.

“Tijekom godina, saftina priča dirnula je stotine milijuna diljem svijeta, podsjećajući nas na otpornost ljudskog duha i opasnosti neobuzdane mržnje. Naučila nas je snazi tolerancije i vjere, važnosti govora i potrebi da se suprotstavimo predrasudama”, stoji u priopćenju obitelji

KRISTOFOR KOLUMBO BIO JE SEFARDSKI ŽIDOV

PIŠE: F. B.

Već stoljećima se nagađa o tome tko je ustvari bio Kristofor Kolumbo, istraživač i trgovac koji je u 15. stoljeću preplovio Atlantski ocean i doplovio do Amerike. Španjolski znanstvenici ovim su se važnim pitanjem bavili pune 22 godine i sada konačno objavili: Kristofor Kolumbo bio je sefardski Židov. Ovo otkriće zanimljivo je tim više što je Židov Kristofor Kolumbo

svoja velika otkrića ostvario u ime katoličkih kraljeva Ferdinanda II. i Izabele I. — istih onih koji su Židove protjerali s Iberijskog poluotoka.

Porijeklo istraživača koji je otvorio Europljanima put za osvajanje Sjeverne i Južne Amerike stoljećima je bila nepoznanica a jedna od najčešćih teorija bila je da je Kristofor Kolumbo bio iz Genove, lučkog grada na sjeveru Italije. Znanstvenici sa Sveučilišta u Granadi, predvođeni forenzičarem Miguelom

Llorenteom, ustvrdili su međutim da je Kolumbo bio sefardski Židov i da su njegove ostaci dopremljeni u Seville.

U povodu nacionalnog dana Španjolske, koji se obilježava u listopadu na dan kada je slavni pomorac u službi španjolskih katoličkih kraljeva otkrio Ameriku, prikazan je dokumentarni film sa zaključcima studije sveučilišta u Granadi koja će biti detaljno predstavljena do kraja 2024. godine. Španjolski znanstvenici su 22 godine provodili istraživanje analizirajući kosti u katedrali u Seville i dostupni genetski materijal.

“Imamo DNK Kristofora Kolumba, vrlo djelomičan, ali dovoljan. Imamo DNK Hernanda Kolumba, njegovog sina”, rekao je Llorente u dokumentarcu “Kolumbov DNK: Pravo porijeklo” premijerno prikazanom na španjolskoj javnoj televiziji TVE. “I u Y kromosomu (muškom) i u mitohondrijskoj DNK (koju prenosi majka) Hernanda postoje osobine kompatibilne sa židovskim podrijetlom”, dodao je.

Oko 300.000 Židova živjelo je u Španjolskoj prije nego što su katolički monarsi Izabela i Ferdinand naredili Židovima i muslimanima da prijeđu na katoličku vjeru ili da napuste zemlju. Mnogi Židovi tada su napustili svoje domove, svoju zemlju i nastanili se diljem svijeta.

Nakon analize 25 mogućih mjesta, Llorente smatra da je jedino moguće da je Kolumbo rođen na zapadnom Mediteranu, vjerojatno u Aragonu, Balearskim otocima ili Kataloniji, autonomnim pokrajinama današnje Španjolske.

Istraživanje o Kolumbovom porijeklu nije bilo jednostavno zbog niza čimbenika, uključujući veliku količinu podataka koje je trebalo uzeti u obzir, ali “ishod je gotovo apsolutno pouzdan”, tvrdi Llorente.

Židovski znanstvenici, koji su se i sami bavili pitanjem porijekla Kristofora Kolumba, ovu su obavijest primili s određenim oprezom, ističući da su zaključci španjolskih znanstvenika od ograničenog

značaja, čak i ako su istiniti: DNK dokazi pokazuju samo židovsko nasljeđe, ali ne i identitet. A Kolumbovi vlastiti zapisi izražavaju i kršćanska uvjerenja i bili su puni pohvale za dekret o protjerivanju Židova iz Španjolske. Naravno, moguće je da je Kolumbo na taj način želio sakriti njegova mogućeg židovskog porijekla za njega imalo velike posljedice.

“Potičem ljude da čitaju Kolumbove vlastite zapise kako bi razumjeli njegov složeni identitet — bio je autodidakt, koji je iskoristio eksploziju znanja nakon rođenja tiska kako bi stvorio eklektičnu teologiju koja je imala mnogo judaističkih elemenata — ali istovremeno prisutan je i duboki kršćanski, mistični duh,” istaknuo je Ronnie Perelis, profesor sa sveučilišta Yeshiva koji je pisao o sefardskim Židovima tog doba.

Profesorica Estelle Irizarry analizirala je poznate Kolumbove zapise i zaključila da oznake na nekim stranicama i druge nedoumice upućuju na to da je njegov materinji jezik mogao biti ladino. Drugi su primijetili da je 3. kolovoza 1492. godine, datum Kolumbovog odlaska iz Španjolske,

bio vrlo blizu datumu stupanja na snagu Dekreta iz Alhambre, koji su izdali njegovi pokrovitelji kralj Ferdinand i kraljica Izabela u ožujku 1492. godine. Dekret je španjolskim Židovima dao izbor između protjerivanja, obraćenja ili smrti.

Neosporno je međutim da je nekoliko članova Kolumbove posade bilo židovskog porijekla.

Povjesničari i istraživači su prošlih desetljeća iznijeli brojne teorije prema kojima je Kolumbo bio Talijan, Hrvat, Bask, Portugalac, a spominjale su se i druge nacije. S Hrvatskom je povezan zbog Mletačke Republike prisutne u to vrijeme na Jadranu.

Kolumbo je 1492. doplovio do Amerike. Preminuo je u Valladolidu u Španjolskoj 1506. godine, ali je želio biti pokopan na otoku Hispaniola koji danas dijele Dominikanska Republika i Haiti. Njegovi posmrtni ostaci ondje su odneseni 1542., zatim preseljeni na Kubu 1795. godine, a potom 1898. u Seville u Španjolskoj. Dominikanska Republika je tvrdila da Kolumbove kosti nisu nikada nisu vraćene u Španjolsku već da su preneseni posmrtni ostaci druge osobe.

IN MEMORIAM

DR. SC. BRANKA SALZER

DIPL. ING. MED. BIOKEMIJE

PIŠE: PETAR SALZER

Dana 29. kolovoza 2024. napustila nas je nakon duge i teške bolesti naša draga Branka Salzer, rođ. Goldner. Rođena je u Zagrebu 20. ožujka 1947. godine u obitelji prim. dr. Milana Goldnera i majke Livije Goldner, rođ. Haslinger. Ponosila se svojim židovskim porijeklom.

Branka Salzer diplomirala je 1970. godine na Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu u Zagrebu, a 1980. magistrirala na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Doktorat je stekla 1990. godine na Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu, a svoje znanje usavršavala je u Grazu i Parizu.

Od 1971. do 1983. godine radila je u Zavodu za dijabetes, endokrinologiju i bolesti metabolizma Sveučilišne klinike "Vuk Vrhovac". U razdoblju od 1983. do 1988. godine bila je zaposlena u KBC Rebro Zagreb, gdje je vodila Laboratorij za lipide i lipoproteine u Zavodu za kliničko-laboratorijsku dijagnostiku. Godine 1988. postala je znanstveni asistent na Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu u Zagrebu.

Dr. sc. Branka Salzer bavila se biokemijskim promjenama lipoproteina velike (HDL) i male gustoće (LDL) te njihovih apolipoproteina (A I, A II i B), kao i ranom otkrivanju ateroskleroze. Objavila je brojne radove u znanstvenim časopisima, uključujući Periodicum biologorum (1992), Diabetologia Croatica (1993),

Collegium antropologicum (1994, 1996) i Croatian Medical Journal (2006). Bila je članica Hrvatskoga društva medicinskih biokemičara.

Na temelju bogatog iskustva stečenog u laboratorijima Sveučilišne klinike "Vuk Vrhovac" i Kliničkog Zavoda za laboratorijsku dijagnostiku "Kliničkog bolničkog centra Zagreb", 1995. godine pozvana je da vodi prvi privatni medicinsko-biokemijski laboratorij u Hrvatskoj, koji je kasnije prerastao u Polikliniku Labor Centar, gdje je bila dugogodišnja ravnateljica.

U jesen 2010. godine, dr. sc. Branka Salzer odlučila je napustiti Polikliniku Labor Centar i zajedno s partnerima otvoriti vlastiti medicinsko-biokemijski laboratorij unutar zdravstvene ustanove "Poliklinika Salzer za medicinsku biokemiju i internu medicinu" u Zvonimirovoj ulici u Zagrebu, gdje je nastavila raditi kao ravnateljica.

Dr. sc. Branka Salzer voljela je svoj poziv i rad s pacijentima. Bila je cijenjena u medicinskim krugovima po svojoj stručnosti a kod pacijenata je bila znana po susretljivosti i empatiji koju je prema njima iskazivala. Uvijek je bila spremna saslušati i rado porazgovarati o medicinskim nalazima i problemima svojih pacijenata. Osoblje laboratorija cijenilo ju je kao vrsnu stručnjakinju i ravnateljicu

koja je stvarala ugodnu radnu klimu. Godine 2014. dr. sc. Branka Salzer otišla je u mirovinu, ali je povremeno nastavila raditi u laboratoriju. Nakon što je oboljela, svu svoju ljubav i dobrotu usmjerila je prema svojoj obitelji i prijateljima. Bila je brižna supruga, majka, baka i sjajna domaćica, koja se svake nedjelje radovala okupljanju obitelji na ručkovima. Ponosila se svojom djecom i uživala u svojoj unučadi, s velikim zanimanjem prateći njihovo odrastanje i školovanje.

Sada kada je više nema, neizmerno nam nedostaje. Ostavila je dubok trag i trajnu uspomenu na divan život ispunjen ljubavlju i dobrotom koje nam je pružala.

IN MEMORIAM

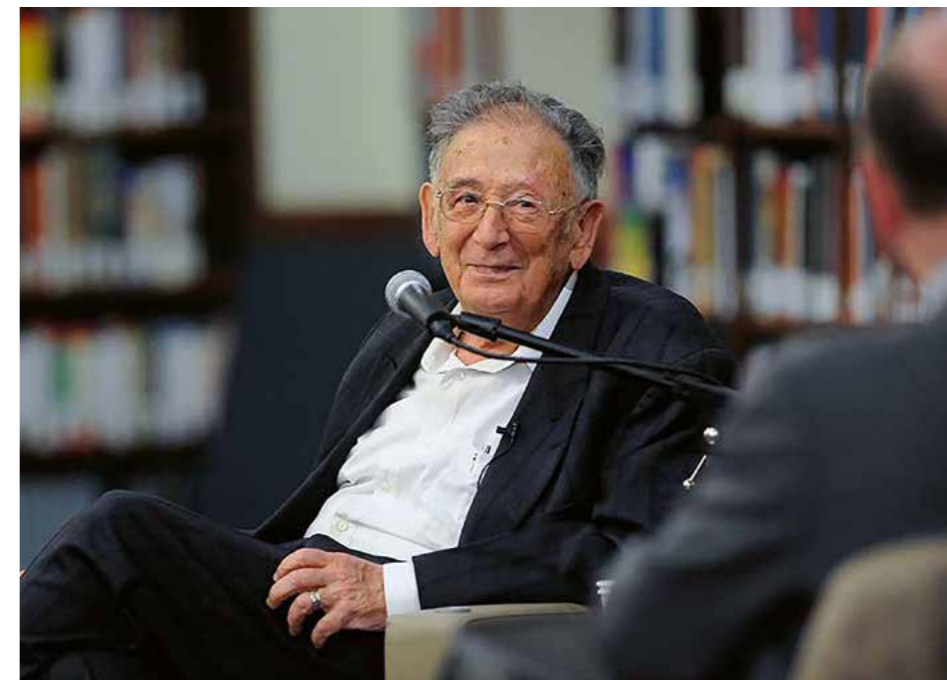
YEHUDA BAUER

(1926. – 2024.)

PIŠE: MILJENKO HAJDAREVIĆ

Yehuda Bauer, koji nas je napustio 18. listopada 2024. godine, bio je nezamjenjiv glas u području studija Holokausta, poznat ne samo po svojim znanstvenim doprinosima već i po trajnoj predanosti ljudskim pravima i moralnoj hrabrosti. Yehuda Bauer rođen je u Pragu 1926. a njegov život i rad duboko su obilježeni tragedijama Holokausta, koji je postao temelj njegove cjeloživotne posvećenosti razumijevanju, poučavanju i sjećanju na ovo mračno poglavlje ljudske povijesti.

Bauerovo osobno putovanje — od svjedočenja uspona nacizma do preživljavanja njegovih strahota — dalo mu je neusporedivu dubinu empatije i uvida. Ova iskustva prožimala su njegovo znanstveno djelovanje moralnošću koja je nadilazila akademsku strogost. Za nje ga, Holokaust nije bio samo povijest već univerzalno upozorenje o posljedicama mržnje i totalitarizma. Njegov rad odjekivao je strastvenom posvećenošću osiguravanju da Holokaust ostane snažna lekcija za čovječanstvo, naglašavajući i opasnosti ravnodušnosti i odgovornost sprječavanja takvih zločina.

Na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu, Bauer je mentorirao generacije znanstvenika i edukatora o Holokaustu, oblikujući način na koji su pristupali i poučavali ovo teško razdoblje povijesti. Kao vodeća osoba u Jad Vašem, pomogao je transformirati ga u globalnu instituciju za sjećanje i obrazovanje o Holokaustu. Njegova vizija obrazovanja o Holokaustu zahtijevala je intelektualnu

strogost, emocionalnu osjetljivost i fokus na moralnu odgovornost. Inzistirao je na jedinstvenosti Holokausta — ne da ga izdvoji od drugih genocida, već da prenese ideološki žar nacističkog pokušaja istrebljenja židovskog naroda, čime je ojačao njegovu važnost u borbi protiv današnje mržnje i genocida. Za učitelje, Bauerovi uvidi pružili su okvir koji nadilazi udžbenike. Njegovo poučavanje

poticalo ih je da Holokaust shvate kao duboku ljudsku tragediju s lekcijama koje nadilaze granice.

Bauer je vjerovao da sjećanje na Holokaust treba biti poziv na akciju, a ne statično povijesno sjećanje. Snažno se protivio reduciranju Holokausta na mističnu ili neshvatljivu tragediju, tvrdeći da se on može — i mora — razumjeti kroz ljudske postupke koji su do njega doveli. Time je naglašavao da ova povijest treba poslužiti kao praktična osnova za suočavanje s modernim pitanjima mržnje, antisemitizma i ekstremizma.

Kroz svoj angažman s Međunarodnim savezom za sjećanje na Holokaust (IHRA) i raznim međunarodnim inicijativama, Bauerov utjecaj proširio se izvan akademske zajednice. Igrao je ključnu ulogu u integriranju sjećanja na Holokaust u globalne razgovore o ljudskim pravima, inzistirajući da sjećanje mora poticati posvećenost borbi protiv predrasuda i zaštiti ljudskog dostojanstva za sve.

Bauerovo djelo osvjetlilo je povezanosti između obrazovanja o Holokaustu

i šire borbe za ljudska prava. Smatrao je da studiji o Holokaustu predstavljaju put za suočavanje s antisemitizmom, rasizmom i ksenofobijom, pozivajući pojedince i društva da odbace sve oblike mržnje. Njegova javna kritika negiranja Holokausta i politizacije sjećanja na Holokaust temeljila se na njegovom uvjerenju da ova povijest nosi univerzalni moralni imperativ: izazvati ravnodušnost i djelovati protiv nepravde gdje god se pojavila.

Bauerova djela, poput “Rethinking the Holocaust”, “Jewish Reactions to the Holocaust” i “A History of the Holocaust” smatraju se temeljnim radovima u području studija Holokausta. Njegove knjige ne nude samo sveobuhvatan pregled Holokausta već istražuju kompleksnost otpornosti preživjelih, međunarodne odgovore i etičke dimenzije poučavanja ove povijesti. Kroz ta djela i njegova uvjerljiva javna obraćanja — uključujući krucijalan govor pred njemačkim Bundestagom 1998. godine — Bauer je naglasio da je razumijevanje povijesti ključno za sprječavanje budućih zločina: “Vi, vaša

djeca i djeca vaše djece nikada ne smijete postati počinitelji, nikada žrtve i nikada pasivni promatrači masovnog ubojstva.” Prava je šteta što nemamo nijedan prijevod njegovih djela na hrvatski jezik.

Dok se prisjećamo Yehude Bauera, slavimo život posvećen obrazovanju i prosvjetljavanju drugih. Za edukatore o Holokaustu i zagovornike ljudskih prava, njegovo djelo ostaje svjetionik, pozivajući ih da prenesu povijest Holokausta s suosjećanjem, dubinom i čvrstom odlučnošću za očuvanje ljudskog dostojanstva. Njegova ostavština izaziva nas da osiguramo da “Nikada više” nadilazi retoriku, postajući globalna obveza sprječavanja budućih zločina. U čast njegovu sjećanju, nalazimo nadahnuće za svijet u kojem lekcije prošlosti oblikuju pravedniju i suosjećajniju budućnost. Neka uspomena na Yehudu Bauera bude izvor snage, hrabrosti i vodstva za sve koji nastavljaju važan rad obrazovanja o Holokaustu i zagovaranja ljudskih prava.

